T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

BEHİÇ AK'IN TİYATROLARINDA MODERNİZMİN VE MODERN YAŞAMA BİÇİMİNİN ELEŞTİRİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DOĞUKAN ALİ PAKER

İSTANBUL 2023

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

BEHİÇ AK'IN TİYATROLARINDA MODERNİZMİN VE MODERN YAŞAMA BİÇİMİNİN ELEŞTİRİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DOĞUKAN ALİ PAKER

TEZ DANIŞMANI:

PROF. DR. MEHMET GÜNEŞ

İSTANBUL 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **I**
ÖN SÖZ ..... **III**
ÖZET ..... **V**
ABSTRACT ..... **VI**
KISALTMALAR ..... **VII**
1.GİRİŞ **1**
1.1. MODERNİZM KAVRAMI 1
1.2. TARİHİ SÜREÇTE MODERNİZM VE MODERNLEŞME 2
1.3. MODERNİZM VE MODERNLEŞME ELEŞTİRİSİNE GENEL BİR BAKIŞ 4
2. BEHİÇ AK'IN TİYATROLARINDA MODERNİZMİN VE MODERN YAŞAMA BİÇİMİNİN ELEŞTİRİSİ **10**
2.1. MODERN ŞEHİR YAŞAMININ ELEŞTİRİSİ 10
2.1.1. Şehir Yaşamı ile Köy Yaşamının Karşıtlığı 10
2.1.1.1. Şehir Yaşamındaki İnsan İlişkilerinin Eleştirisi *14*
2.1.1.2. Şehir Yaşamındaki Yeme-İçme Biçiminin Eleştirisi *19*
2.1.1.3. Şehirdeki Ekolojik Sorunların Eleştirisi *20*
2.1.2. Modernizm ile Dönüşen Köy Yaşamı 25
2.1.3. Doğaya Yabancı Kalan Şehirli İnsanın Eleştirisi 29
2.2. EKOLOJİK ELEŞTİRİ 32
2.2.1. Kapitalizmin Ekosisteme Bakışının Eleştirisi 41
2.2.2. Vejetaryen Yeme-İçme Biçimi 42
2.3. KÜRESELLEŞMENİN ELEŞTİRİSİ 43
2.3.1. Tektipleş(tir)me Eleştirisi 46
2.4. MODERN BİLİMİN, TEKNİĞİN VE TEKNOLOJİK UNSURLARIN ELEŞTİRİSİ 47
2.4.1. Modern Teknolojik Gelişmelerin Sanata Etkisi 61
2.5. MODERN TOPLUMUN VE YAŞAMIN ELEŞTİRİSİ 62
2.5.1. İnsan İlişkilerindeki Çözülme 62
2.5.1.1. Aile Bağlarındaki Çözülme *64*
2.5.2. Modernizm ve İnsani Yozlaşma 65
2.5.3. Modern Bireyin Mistik Arayışı/Arzuları 72
2.5.4. Modernizm ya da Modern Yaşamın Sorunları Karşısında Sanatkârların Tutumu 72
2.6. MODERN İNSANIN ELEŞTİRİSİ 75

2.6.1. Her Şeyin Merkezine Alınan Modern İnsanın Eleştirisi 75
2.6.2. Modern İnsanın Teknolojik Unsurlarla Olan Bağının Eleştirisi 76
2.6.3. Modern İnsanın Vasıflarının Eleştirisi 81
2.6.3.1 Modern İnsandaki Cehaletin Eleştirisi 81
2.6.3.2 Modern İnsanın Tembelliğinin Eleştirisi 84
2.6.3.3. Modern İnsanın Tüketiciliğinin Eleştirisi 85
2.7. MODERN DÖNEMDEKİ EVLİLİK KURUMUNUN ELEŞTİRİSİ 86
2.7.1. Modern Evlilik Kurumuna Feminist Yaklaşımın Eleştirisi 97
2.8. TÜKETİM TOPLUMUNUN ELEŞTİRİSİ 98
2.8.1.Tüketim Toplumunda Değersizleş(tiril)en ve Hikâyesizleşen Modern Birey 105
2.9. MODERN BÜROKRASİNİN ELEŞTİRİSİ 106
SONUÇ 120
BEHİÇ AK İLE SÖYLEŞİ 127
KAYNAKÇA 131

ÖN SÖZ

Modernizm, Aydınlanma düşüncesine dayanan zihinsel dönüşümün getirdiği, dini değil aklı ve bilimi önceleyen, insanı egemen kılan, insanmerkezci dünya görüşüne sahip bir ideoloji ve yaşama biçimidir. Modernizm ve modern yaşam insana daha iyi bir hayat vadederken çeşitli olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Modern hayatın içinde insan gitgide yalnızlaşmış, insanî ilişkilerinde ve değerlerinde çözülmeler baş göstermiştir. Bireyler toplum ile arasına mesafe koyduklarından bireylerde topluma karşı bir yabancılaşma, asosyalleşme ve iletişimsizlik hâli oluşmuştur. Bundan ötürü de modern yaşamda birey kendini toplumdan soyutlamış bir vaziyete gelmiştir. Modernleşme kentleşme, sanayileşme, küreselleşme, bilimsel ve teknolojik vs. gelişmelerin hız kazanmasıyla beraber toplumda bir dönüşüm başlatmış, modernleşme sonucu insanlar geleneksel yaşamlarından uzaklaşmaya başlamışlardır. Böylece kent yaşamı ve bencil hayat tarzı insanî ilişkileri ve değerleri bitirmiş, bireyler arasında suni ve gereklilik üzerine ilişkiler kurulmuştur. Bireylerde teknolojik bağımlılıkların baş göstermesi gibi durumlar ve üreten toplumdan sadece tüketen topluma doğru bir değişmenin olduğu görülmüştür.

Behiç Ak'ın tiyatro eserlerinde modernizm ve modern yaşama biçiminin eleştirisi oldukça yoğundur. Yazarın tiyatrolarında işlenen konuların ve karakterler arasında çatışma oluşturan unsurların modern yaşama biçimi ve modernizm olgusuyla olan ilişkisi belirgindir. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda Behiç Ak'ın tiyatrolarının dayanak noktalarından biri olan modernizmin ve modern yaşama biçiminin eleştirisi yönüne temas edilmemiştir. Behiç Ak'ın daha çok çocuk kitapları, çocuk edebiyatı bağlamında ele alınarak bu yönde tez çalışmaları yapıldığı literatür araştırmaları sonucu görülmüştür. Yalnız sanatçının tiyatro eserleri üzerine modernleşme, modernizm olgusu ile ilgili çalışma yapılmamıştır. Behiç Ak'ın bazı tiyatro eserleri hakkında "ekoeleştiri" bağlamında makale çalışmaları yapıldığı tespit edilmiştir. Yazarın bazı eserlerinin absürt tiyatro özellikleri göstermesi bakımından çeşitli absürt tiyatro konulu tezlere dâhil edildiği de görülmüştür. Literatür taramasının bir başka boyutunda ise modernizm eleştirisine yönelik olarak yapılan çalışmalarda tür bazında roman, hikâye ve şiir türleri öncelikli olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada ise tiyatro türü ele alınarak farklı bir tür üzerinde modernizm eleştirisinin çalışması yapılmıştır.

Tez çalışmasının giriş kısmında modernizm kavramı tanıtılıp modernizmin ve modernleşmenin oluşum aşamalarının tarihsel, toplumsal ve kültürel bağlamları ile tarihi

süreçteki seyri anlatılmıştır. Bu kısımda modernizme ve modernleşme olgusuna yöneltilen eleştirilerin genel bir görünümü de aktarılmaya çalışılmıştır. Tez çalışmasının asıl bölümünü *Behiç Ak'ın Tiyatrolarında Modernizmin ve Modern Yaşama Biçiminin Eleştirisi* başlıklı bölüm oluşturur. Bu bölümde Behiç Ak'ın piyeslerinde modernizme ve modern yaşama biçimine getirdiği eleştiriler sosyolojik kaynaklardan da faydalanılarak değerlendirilmiştir. Modernizm ideolojisinin ve modernleşme sürecinin topluma, bireye, aile bağlarına, evlilik kurumuna ve doğaya olan yansıma biçimleri metinlerden örneklerle açıklanmıştır. Modernleşme sürecinin getirdiği şehirleşme, küreselleşme, teknolojik ve bilimsel gelişmelerin etkileri ve modern yaşamı şekillendiren bürokrasi gibi yapıların toplum, insan ve yaşam biçimi üzerindeki etkileri, tiyatrolarda eleştirilen konuyu ifade edecek başlıklarda toplanmıştır. Çalışmanın sonunda ise Behiç Ak ile yapılan söyleşi bulunur.

Lisans eğitimimden beri akademik bilgilerinden ve tecrübelerinden yararlandığım, öğrencilerini hep bir adım ötesi için cesaretlendiren, tezimi hazırlarken yakından ilgilenen ve yol gösteren kıymetli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet Güneş'e katkıları için çok minnettarım. Bugüne değin eğitim hayatımda bu noktaya gelmeme vesile olan maddi ve manevi desteklerini hep hissettiğim değerli anneme ve babama, tez yazım sürecinde yazdıklarımı özenle okuyan kız kardeşim Gamze Gülçin Paker'e çok teşekkür ederim. Tez çalışması boyunca fikir alışverişinde bulunduğum tüm arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Doğukan Ali PAKER

Haziran, 2023

İstanbul

ÖZET

Çok yönlü bir sanatçı olan Behiç Ak, 1980 sonrası Türk tiyatrosunda ironik, mizahi ve absürt anlatımıyla dikkat çeken tiyatro yazarlarındandır. Piyeslerinde ele aldığı konuları eleştirel bir bakış açısıyla sunan Behiç Ak'ın piyeslerinde modernizmin ve modern yaşama biçiminin eleştirisi dikkati çeker. Yazar; bu zamana kadar yazdığı *Bina, Ayrılık, Hastane, Tek Kişilik Şehir*, *Fay Hattı*, *Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, *İmaj Katili*, *İki Çarpı İki*, *Küçülecek Yer Kalmadı*, *Benim Küçük Küresel Köyüm* adlı piyeslerinde modernizmin ve modern yaşama biçiminin toplum, birey ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini ironik bir tutumla yansıtmıştır. Behiç Ak piyeslerinde modernizmin birey ve toplum yaşamında yol açtığı insani yozlaşmayı, bireyselleşmeyle gelen insan ilişkilerinde ve aile bağlarındaki çözülmeyi, teknolojik ve bilimsel gelişmelerin olumsuz yansımalarını işlemiştir. Modern yaşamın çelişkilerini ve kırılganlığını gösteren Behiç Ak, üreten toplumdan sadece tüketen bir modern topluma doğru değişen yaşama biçimini ve toplumdaki insanların tüketim çılgınlığını, moda düşkünlüğünü eleştirir. Modern yaşamdaki küreselleşme ve onun getirdiği tektipleştirme ile modern bürokrasinin yanlış tutumlarını dile getirir. Modernizmin kapitalizm, şehirleşme, sanayileşme, insanmerkezci yaklaşımının ve modern yaşama biçiminin insan sağlığına ve ekolojiye neden olduğu zararlara karşın farkındalık oluşturmaya çalışır.

Bu çalışmanın amacı, Behiç Ak'ın özelinde modernizm ideolojisinin ve modern yaşama biçiminin eleştirisinin Türk tiyatrosuna yansımalarını ortaya koymaktır. Aynı zamanda edebiyat alanında roman, hikâye ve şiir türleri üzerinde yoğunlaşan modernizm eleştirisini, tiyatro türüne uygulayıp bu araştırmalara yeni bir perspektif kazandırmaktır.

Anahtar Kelimeler: modernizm, modernizm eleştirisi, modernleşme, modern yaşama biçimi, tiyatro, Behiç Ak.

ABSTRACT

Behiç Ak who is a multidimensional artist, is among the remarkable playwrights with an ironic, humorous and absurd expression in Turkish theater after 1980. He examines modernism and modern lifestyle with a critical perspective in his plays. He ironically reflected the negative effects of modernism and modern way of living on the society, individual and the environment in all of his plays named *Bina, Ayrılık, Hastane, Tek Kişilik Şehir, Fay Hattı, Newton Bilgisayardan Ne Anlar, İmaj Katili, İki Çarpı İki, Küçülecek Yer Kalmadı, Benim Küçük Küresel Köyüm* which he has written so far. Behiç Ak has handled the humanistic corruption caused by modernism in individual and social life, the disintegration in human relations and family ties coming with individualization, miscommunication, estrangement, in other words, the negative reflections of modern technological and scientific developments. Behiç Ak, who shows the contradictions and fragility of modern life, criticizes the changing lifestyle from a producing society to a modern society that only consumes, consumerism and fashion addiction of people. He utters the wrong attitudes of modern bureaucracy, the globalization in modern life and the standardization it brings. He tries to raise awareness of the damages caused by modernism's capitalism, urbanization, industrialization, anthropocentric approach and modern lifestyle to human health and ecology.

The purpose of this study is to reveal the reflections of modernism ideology and modern lifestyle criticism in Turkish theater according to Behiç Ak. At the same time, it is aimed to gain a new perspective to these studies by applying the modernism criticism which focuses on the novel, story and poetry in the field of literature to the theater genre.

Keywords: modernism, modernization, criticism of modernism, modern way of living, theater, Behiç Ak.

KISALTMALAR

Age. : adı geçen eser

bk. : bakınız

C. : Cilt

çev. : Çeviren

ed. : Editör

s. : Sayfa

S. : Sayı

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve devamı, ve diğerleri

vs. : Vesaire

haz. : Hazırlayan

1.GİRİŞ

1.1. MODERNİZM KAVRAMI

Etimolojik olarak bakıldığında Latince "modo" (son zamanlar, tam şimdi) kelimesinden ortaya çıkmış olan Modernizm, yeni, çağa uygun ve çağdaş gibi anlamlara gelen "modern"[1] (modernus) sıfatına[2] dayanır. Modernizm, genel anlamıyla geleneksel olanın karşısında duran, kökleşmiş ve kanıksanmış durumları yeni olana yönelten bir düşünce biçimini/ideolojiyi ifade eder. Modernizm ideolojisi, Aydınlanma hareketinin amaçlarıyla yakından ilinti olup barındırdığı ideolojik unsurlar şunlardır:

> "Başka bir deyişle, modernizm Aydınlanmayla birlikte gerçekleşen entelektüel dönüşümün ortaya çıkardığı dünya görüşünü, hümanizm, dünyevileşme ve demokrasi temeli üzerine yükselen bilimci, akılcı, ilerlemeci ve insanmerkezci ideolojiyi ifade eder."[3]

Sosyolog Bruno Latour, modernliği tanımlama noktasındaki sınırsızlığa dikkat çekmek için "ne kadar düşünür ya da gazeteci varsa, modernliğin de o kadar anlamı vardır." der.[4] Latour modern kelimesinin "yeni bir rejim, bir hızlanma, bir kopukluk, zamanın bir devrimi[ni]"[5] belirttiğini ve moderni tanımlayan ifadelerin çoğunlukla bir zaman geçişini ifade etmekte olduğunu vurgular. Yani modernliği tanımlama noktasında sınırsızlığın yanı sıra modernliğin zaman geçişini ifade etmesi ortak bir nokta olarak tutulur. Modern-modernleşme-modernlik kelimelerinin ifade edildiği durumlarda, bu kelimelerin bir karşıtlık barındırdığı ve bu karşıtlığın geride bırakılan zamana/geçmişe karşı yapıldığı değerlendirilir. Bu bakımdan modernizm, şimdi anlamına gelen "modernus" kelimesinden türeyerek ilk anlamda geçmiş zamanın karşısında şimdiki zamanı üstün tutmayı ve değer vermeyi anlatır.[6]

Modernizm kavramıyla yakından ilintili olan modernlik/modernite ve modernleşme kavramlarına bakıldığında modernite, Batı'da başlayan Aydınlanmacı zihniyetin temel felsefesini yansıtırken modernleşme ise bu felsefeden hareketlenen ideolojinin toplumsal yaşamdaki sürecini işaret etmektedir.[7] Batı Avrupa'da meydana gelerek sonrasında tüm dünyaya yayılmış olan modernleşme, geleneksel toplum biçimini yavaş yavaş yok ettiği ve geleneksel toplumu ve yaşama biçimini kalıcı olarak

[1] İsmail Parlatır vd., *Türkçe Sözlük*, 9.Baskı Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 1574.
[2] Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, 6. Baskı, İstanbul, 2005, s. 1178.
[3] Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 1185.
[4] Bruno Latour, *Biz Hiç Modern Olmadık*, çev. İnci Uysal, Nurgonk Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2008, s. 17.
[5] Bruno Laour, *Biz Hiç Modern Olmadık*, s. 17.
[6] Yasin Aktay, "Kavramsal Açıdan Modernizm ve Postmodernizm'e Bakmak", *Hece*, Düşüncede, Edebiyatta, Sanatta Modernizmden Postmodernizme Özel Sayısı, S. 138/139/140 (2008), s. 8.
[7] Mehmet Karakaş, "Türk Modernleşmesi Üzerine Değerlendirmeler", *Sosyologca*, C. 24, S. December (2022), s. 110.

dönüştürdüğü belirtilmiştir.[8] Burada açıklanması gereken bir başka nokta da modernleşme sürecinde toplumların dönüşüm yaşadığı unsurlardır:

> "Modernleşme aynı zamanda artan kentleşme; büyü ve dinin gerilemesi; düşünce ve eylemlerin ileri derecede akılcılaşması; gittikçe ilerleyen demokratikleşme ve azalan toplumsal farklılıkları; aşırı bireycilik ve daha pek çok, başka ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel değişimleri içermektedir."[9]

Görüleceği üzere modernleşme süreci; sanayileşme, demokratikleşme, kentleşme, akılcılaşma, bireyselleşme gibi birtakım toplumsal değişme ve dönüşüm süreçlerini içermektedir.

1.2. TARİHİ SÜREÇTE MODERNİZM VE MODERNLEŞME

Modernizm ile modernleşme süreci Aydınlanma felsefesi, Reform Hareketleri, Rönesans Dönemi, Sanayi Devrimi, Fransız İhtilâli, bilimsel ve teknik gelişmeler gibi birbiriyle ilintili birçok dizgenin etkisi altında gelişim gösteren tarihsel, toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel koşulların temelinde gelişmiştir.[10] Kültürel koşullardan olan Rönesans Dönemi'nde, Batı'da burjuvazi sınıfının şehir ekonomisini geliştirmenin yanı sıra Batı'nın zihinsel algısında da değişimler yaşatır. Başta İtalya'nın ticaret şehirlerinde ortaya çıkan sonra Avrupa'nın geneline yayılan Rönesans, bilimden sanata kadar birçok kültürel yapıyı değişime uğratır. Batı'ya modernleşme bakımından yeni bir hareketlilik kazandıran Rönesans, önceleri geleneksel olan ve bilinen şeylere verilen değer yerine yeni olanı önceler ve ilgi gösterir. Rönesans Dönemi'ndeki bu değişen yargılar kendini bilim alanında da gösterir. Orta Çağ'da bilimin üzerinde baskı oluşturan kilise ve skolastik düşünce eleştirilir ve Reform Hareketi ile bunların hâkimiyeti kırılır. Rönesans Dönemi'nde bilim insanları yeni bir gerçeklikle bilimsel araştırmalara yönelirler ve yeni bir bilim ideali oluştururlar. Doğa ve Dünya doğrudan gözlemler ve ölçümlerle araştırılmaya koyulur ve "Tanrı" eksenli doğaya duyulan hayranlık yerini bilimsel araştırmalara bırakır ve bunun neticesinde Dünya'nın işleyişi, insan aklının algılayabileceği bir sistem olarak görülür.[11]

Marshall Berman, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor* adlı kitabında modernliğin tarihi aşamalarını üç aşamaya ayırdığını belirtir. Yaklaşık olarak 16.yüzyılın başından

---

[8] Hans Van Der Loo, Williem Van Reijen, *Modernleşmenin Paradoksları: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, çev. Kadir Canatan, 1. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s. 14.
[9] Hans Van Der Loo, Williem Van Reijen, *Modernleşmenin Paradoksları: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, s. 15.
[10] Gamze Aslan Yaşar, "Ortaçağdan Günümüze 'Modernite': Doğuşu ve Doğası", *Adiyaman University Journal of Social Sciences*, S. 7 (2011), s. 10–26.
[11] Hans Van Der Loo, Williem Van Reijen, *Modernleşmenin Paradoksları: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, s. 60–61.

18.yüzyılın başına kadar uzanan birinci aşamada, insanlar yaşadıkları modern yaşama biçimini algılamaya çalışıp bu algılarını karşılayacak uygun bir kelime ararlar; bunu yaparlarken de kolektif bir kamu bilincinden yoksundurlar. İşte bu noktada Fransız Devrimi ve onun yansımaları sonucu modern kamu, hemen ve sancılı bir sürecin sonunda meydana gelirken modernliğin ikinci aşaması 1790'lardan başlatılır. Berman, ikinci aşamada toplumun hem devrimci hem geleneksel yaşam biçimi karşısında bocaladığını, bunun sonucu olarak da "iki ayrı dünyada yaşıyor olmak hissini[n]"[12] modernizm ve modernleşme düşüncelerini ortaya çıkardığını ve yerleştirdiğini ifade eder. 19. yüzyıl modernliğine bakıldığında gelişmiş, farklı ve dinamik bir modernlikle karşılaşıldığını dile getiren Berman, bu yüzyılda sanayileşen, kentleşen, iletişimin ve iletişim araçlarının arttığı, güçlü ulus devletlerin ve küresel sermaye birliklerinin bulunduğu bir ortam olduğunu; alanını gittikçe genişleten ve güçlü olan küresel pazarın gösteriş, israf, zarar özellikleriyle ön plana çıktığı aktarılır.

Üçüncü ve son aşama olan 20.yüzyılda modernleşme sürecinin küresel olarak dünyaya yayılmış durumda ve modernist kültürün sanatta, düşüncede dikkat çekici başarılar edinmiş olduğu belirtilir. Marshall Berman, 20.yüzyılda modern yaşamı şekillendiren süreçler olarak büyük keşifleri, sanayileşmeyi, kentleşmeyi, nüfus hareketliliğini, kitle iletişim sistemlerini, bürokratik şekilde organize olan ulus devletlerini, toplumsal eylemleri ve kapitalist pazarı sayar. Bu süreçlerden bazılarının neden-sonuç ilişkisine vurgu yapılarak ele alınması değerlidir:

> "Modem hayatın girdabı birçok kaynaktan beslenegelmiştir: Fiziksel bilimlerde gerçekleşen, evrene ve onun içindeki yerimize dair düşüncelerimizi değiştiren büyük keşifler; bilimsel bilgiyi teknolojiye dönüştüren, yeni insan ortamları yaratıp eskilerini yokeden, hayatın tüm temposunu hızlandıran, yeni tekelci iktidar ve sınıf mücadelesi biçimleri yaratan sanayileşme; milyonlarca insanı atalarından kalma doğal çevrelerinden koparıp dünyanın bir başka ucunda yeni hayatlara sürükleyen muazzam demografik altüst oluşlar; hızlı ve çoğu kez sarsıntılı kentleşme; dinamik bir gelişme içinde birbirinden çok farklı insanları ve toplumları birbirlerine bağlayan, kapsayan kitle iletişim sistemleri; yapı ve işleyiş açısından bürokratik diye tanımlanan, her an güçlerini daha da arttırmak için çabalayan ve gitgide güçlenen ulus-devletler; siyasal ve ekonomik alandaki egemenlere karşı direnen, kendi hayadan üzerinde biraz olsun denetim sağlayabilmek için didinen insanların kitlesel toplumsal hareketleri; son olarak, tüm bu insanları ve kurumlan bir araya getiren ve yönlendiren, keskin dalgalanmalar içindeki kapitalist dünya pazarı."[13]

[12] Marshall Berman, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor Modernite Deneyimi*, çev. Bülent Altuğ, Ümit Peker, 16. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 29.
[13] Marshall Berman, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor Modernite Deneyimi*, s. 28.

Berman, yukarıda sayılan süreçlerin "modernleşme" diye adlandırıldığını ve bu süreçlerin insanlara verdiği çeşitli değerler ile görüşlerin genel olarak "modernizm" adı altında toplandığını ifade etmiştir.

1.3. MODERNİZM VE MODERNLEŞME ELEŞTİRİSİNE GENEL BİR BAKIŞ

Literatüre bakıldığı vakit modernleşme sürecine ve modernizme birçok noktadan fazlaca eleştiriler getirildiği görülür. Bu eleştirilerin modernizmin olumlu veya olumsuz yönlerine yoğunlaştığı görülse de modernizmin ve onunla ilinti süreçlerin "paradoks" yani çelişki barındıran yapısı dikkati çeker. Marshall Berman, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor* adlı kitabında modernitenin yaşam üzerindeki değişimini ve dönüşümünü, Marx'ın sözünden hareketle imlerken modernliğin barındırdığı çelişkili yapısı üzerine şu değerlendirmelerde bulunur:

> "Modern olmak, paradoks ve çelişkilerle dolu bir hayat sürdürmek demektir. Çağdaşlık, ortak yaşamları kontrol etme ve çoğu zaman yoketme gücüne sahip devasa bürokratik örgütlerin gölgesi altında yaşamak, ama gene de bu güçlerin karşısına çıkmaktan, dünyayı değiştirmek ve bizim kılmak için savaşmaktan bir an olsun caymamak demektir. Aynı zamanda hem devrimci hem de muhafazakâr olmak, yeni deneyim ve serüven olanaklarına kucak açmak, ama bir yandan da çoğu modem serüvenin yol açtığı nihilistçe derinlikler karşısında korkuya kapılmak, her şey buhar olup giderken bile gerçek bir şeyler yaratıp onlara tutunmak istemiyle yanıp tutuşmak demektir. Hatta denebilir ki tam anlamıyla modem olmak biraz da antimodern olmak demektir[.]"[14]

Hans Van Der Loo ve Williem Van Reijen birlikte yazdıkları *Modernleşmenin Paradoksları* adlı kitapta modernleşme sürecinin sadece ilerlemeden daha fazlasını getirdiğini, modernleşmenin iyileştirme ve ilerlemelerin yanı sıra kötü, durağan durumlar ile gerilemeler ortaya çıkardığını ifade ederler. Modernleşme kavramının altında birçok sürecin ve olgunun anılması dolayısıyla bu kavram üzerine düşünen kimselerin olayların çokluğu karşısında yönünü kaybettiği belirtilir. Yine modernleşme kuramının modern toplumu tanımlama noktasında kısmen çelişkili ifadeler verdiğinin üzerinde durulur. Bu iki durum karşısında modernleşme kavramının "sinirlendirici etkilerini azaltmak ve birçok karışıklığa yol vermemek için"[15] modernleşme kuramına yeniden kavramsal bir çerçeve çizilmeye çalışılır. Parsons tarafından tasarlanan, Adriaansens tarafından da geliştirilen "yapı, kültür, kişi ve doğa" genel eylem çerçevesi, modernleşme ile ilişkilendirilerek kavramsal bir çerçeve oluşturulur. Bu çerçevede modernleşmenin dört

[14] Marshall Berman, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor Modernite Deneyimi*, s. 24.
[15] Hans Van Der Loo, Williem Van Reijen, *Modernleşmenin Paradoksları: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, s. 33.

boyutu birbirleriyle iç içe geçen bir görünüm seyreder. Dört boyut, genel eylem çerçevesine denk gelecek şekilde kurgulanır. Yani modernleşme; yapıda farklılaşma, kültürde akılcılaşma, kişilikte bireycilleşme, doğa üzerinde ise evcilleştirme süreci olarak kendini gösterdiği ifade edilir. İşte bu nokta aynı zamanda modernleşmenin dört paradoksal yönü de açığa vurulur.[16]

Modernleşmenin Paradoksları'nda, modernleşmenin çelişkili bir karakter taşıdığına dair düşüncelerini dile getiren yazarlar, bu çelişkileri farklılaşma, akılcılaşma, bireycilleşme ve evcilleşme diye modernleşmenin dört paradoksu adı altında toplarlar. Farklılaşma başlığında, modernleşmenin toplumun yapısında ve iş birliğinde oluşturduğu karmaşıklaşmanın yeni bir dayanışma türü meydana getirdiği ve bunun modern toplumda bireyin özerkliğinin yanında bireyin topluma olan bağımlılığının artmasının çelişkisi anlatılır. Modernleşmede akılcı yaklaşımın benimsenmesinden hareketle ele alınan akılcılaşma paradoksu, toplumsal ve bireysel eylemleri tek noktada birleştirilip sistemleştirilirken "bakış daralma"sına yol açılmasının yanında insanları birleştiren değerlerde genelleşme ve belirsizleşmeye neden olan çelişkiyi ifade eder. Bireycilleşme paradoksu, bireyin geleneksel toplum ilişkilerinden kurtulup modernleşmeyle artan bireyselleşmesini vurgularken bireyin özerkliğine karşın güçlenen bürokratik yapılar tarafından bireyin denetlenmesinin çelişkili yönü gösterilir. Evcilleşme paradoksu ise modernleşmeyle doğa üzerinde söz sahibi olmaya başlayıp doğadan bağımsız hareket edebilen insanın aslında başka insanlara ve teknolojik aletlere bağımlı duruma gelmesinin taşıdığı çelişkiyi açıklar. Ayrıca kitapta modernleşme sürecine yöneltilen bir diğer eleştiri de modernleşmeyle ilintili olan Aydınlanma düşüncesinin bilimin ve tekniğin gücüne olan güven hissini yaygınlaştırması ve toplumsal ilerlemeyi bilim ve teknoloji temelinde görmesinedir.

Charles Taylor'a göre modernliğin, meydana getirdiği üç sıkıntı vardır. Bunlar: Bireycilik, araçsal akıl ve siyasal özgürlük kaybıdır. Taylor'un ilk kaygısı bireycilik, modern medeniyetin en büyük yararlarından bir olarak görülmüştür. Bireyciliğin anlamına bakıldığında "insanların, kendi yaşam tarzlarını saptama, benimseyecekleri inançları bilinçli olarak seçme, atalarının kullanamadığı çok çeşitli yollarla yaşam biçimlerini belirleme hakkının bulunduğu bir dünyada yaş[amaları]"[17] anlamına gelir. Taylor, bireycilik anlayışının gelişiminde modern özgürlüğün payını büyük bulur.

[16] Hans Van Der Loo, Williem Van Reijen, *Modernleşmenin Paradoksları: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, s. 41.
[17] Charles Taylor, *Modernliğin Sıkıntıları*, çev. Uğur Canbilen, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2011, s. 10.

Geleneksel ahlâkta insanlar, kendilerini belirli bir hiyerarşik sistem içerisinde konumlandırırken modern özgürlük, bu hiyerarşik sistemin değerini zayıflatır. Taylor zayıflayan bu sistemin önceden toplumun yaşamsal faaliyetlerine ve dünyaya belli bir önem kazandırdığını vurgular. Yalnız toplumsal olanın değil bireyin de "yaşamdaki o kahramanlık boyutunu", "daha yüksek amaçları, uğrunda ölmeye değecek bir şeyleri", "tutku eksikliği[ni]" ve yaşama karşı öngörüsünü yitirdiği belirtilir.[18] Bunların sonucunda benliğine önem veren birey, yaşamında toplumla ilgili duyarlılıklarını yitirmenin yanı sıra yaşama da sadece kendi görüş açısından odaklanır. Bu tek odak noktasıyla yaşam zenginliğinin daraldığı ve yaşamın tatsızlaştığı söylenir.

Charles Taylor, bireyciliğin bir uzantısı olarak ele aldığı göreciliğin, modern kültür üzerinde yarattığı çelişik durumların "saçmalık"a yol açtığını ileri sürer:

> "Bugün yaygın kabul gören görecilik çok büyük bir hata, hattâ bazı açılardan kendi kendine ket vuran bir görüş. Öyle görünüyor ki kendini gerçekleştirme kültürü çoğu insanın kendilerini aşan meseleleri unutmasına yol açtı. Ve açıkça görülüyor ki abes ve kendi isteklerini ön planda tutan biçimler aldı. Kendisi olmaya çalışan insanlar arasında yeni konformizm biçimlerinin ortaya çıkmasına; hattâ kendi kimliklerine güven duymayan insanların, bilimin ya da egzotik bir ruhçuluğu prestijine sığınan, kerameti kendinden menkul uzmanlara ve rehberlere itibar etmelerine bakılacak olursa, bu kültürün bir tür saçmalığa yol açtığı bile söylenebilir."[19]

Charles Taylor'ın ikinci kaygısı araçsal aklın önem kazanmasıdır. Araçsal akıl, bir hedefe ulaşmakta kullanılan araçların en ekonomik yöntemlerle nasıl çalıştırılacağını hesaplayan düşünceyi anlatır. Bu düşünce bir birim maliyetten çok fazla verim almak üstüne kuruludur. Taylor, toplum yapısına şekil veren sosyal kuralların veya davranış şekillerinin artık geleneksel sistem hiyerarşini ya da Tanrı merkezli düşünceyi ölçüt almayıp araçsal aklı ölçüt aldığını dile getirir. Böylece araçsal aklın vasıtasıyla varlıkların birer hammadde veya araç olarak görülmesinin önü de açılmış olur. Taylor araçsal aklın, insan yaşamını tehdit eden bir özelliğine dikkat çeker. Bu özellik yaşamın her ögesini "maliyet-fayda" değeri üzerinden hesaplamaktır. İnsanlık için önemli durumlara sadece bu değer üzerinden bir yaklaşım sergilenmesi, karar verilme noktasında başka değerlere baskın gelmektedir. Taylor bu yaklaşımı "bir felaket olasılığıyla karşı karşıya olmamıza rağmen doğal çevrenin ihtiyaçlarına duyarsızlaşmamız; sosyal planlamamızın risk değerlendirmesi gibi can alıcı noktalarında, insan yaşamına dolar cinsinden değer biçen

[18] Charles Taylor, *Modernliğin Sıkıntıları*, s. 11–12.
[19] Charles Taylor, *Modernliğin Sıkıntıları*, s. 20.

karmaşık hesaplamalarıyla"[20] bu yaklaşımı örnekleyerek eleştirir. Taylor, araçsal aklın teknolojiye önem verilmesine neden olduğunu ve gereken çözümlere ulaşmakta teknolojiyi aracı kıldığını iddia eder.

Charles Taylor'ın üçüncü kaygısı, siyasal ortamda bireyin özgürlük kaybıdır. Özgürlük kaybı, bireycilik ve araçsal aklın meydana getirdiği bir durum olarak görülür. Özgürlük kaybına giden sürecin ilki, araçsal aklın her şeye kendi penceresinden bakmayı zorunlu kılan düşüncesidir. Bu düşünce zaten başta bireyi sınırlandırır. Bireyciliğe bakıldığında, sadece kendine odaklanan bireyin toplum, tarih, din gibi unsurlara duyarsız kaldığı bunun da bireydeki yönetim süreçlerine katılma isteğine engel olduğu ifade edilir. Çünkü yönetim tarafından her türlü ihtiyaçları karşılanınca birey, sadece kendi yaşamına odaklanacak ve bireyin siyasi denetim/katılım özgürlüğü bir başka "vekil güç" tarafından devam ettirilecektir. Bunun sonucunda da Tocqueville'in "yumuşak" despotluk adını verdiği, modern topluma özgü yeni bir despotluk tehlikesi meydana gelecektir. Bu despotluk, samimi ve dengeli bir tablo çizse de özü geçmiş dönemdeki despotluklardan farklı olmayacaktır.[21]

Son olarak Taylor, modernliğin iç içe geçmiş sakıncalı ve yeterli olmayan nitelikler taşımasının yanında yararlı nitelikler barındırdığını da belirtir. Modern çağ, anlamlandırılacaksa bu zıt nitelikler dengeli bir şekilde tutularak anlamlandırılmalıdır.[22]

Anthony Giddens modernizmden, modernizm sonrasını ifade eden post-modernizme geçildiği söylemine itiraz eder. Post-modernlik olarak zannedilen süreç, modernizmin kendini "netleştirmesi" sürecidir. Ona göre kavram olarak post-modernizm kullanılacaksa "edebiyat, resim, plastik sanatlar ve mimarideki stil ve akımlara işaret e[decek]"[23] biçimde, sınırlı alanları ifade etmelidir. Giddens, modern yapılarda yaşanılan değişimlerin post-modernizm kaynaklı olmadığını aksine bu değişimlerin "modernliğin radikalleşmesi" sonucu oluştuğu çıkarımını yapar:

> "Tanrısal takdir temelli tarih görüşleriyle bütün bağların koparılması, geleceğe yönelik karşı-olgusal düşüncenin ortaya çıkışı ve ilerlemenin, sürekli değişimle 'boşaltılması'yla birlikte temelciliğin çözülmesi, Aydınlanma'nın temel perspektiflerinden, uzak-erimli geçişlerin meydana gelmiş olduğu yolundaki görüşü haklı çıkaracak biçimde farklıdır. Ancak, bunlara post-modernlik olarak yaklaşmak, yapılarını ve içerimlerini tam olarak anlamaya engel olacak bir yanlıştır. Ortaya çıkan

[20] Charles Taylor, *Modernliğin Sıkıntıları*, s. 13.
[21] Charles Taylor, *Modernliğin Sıkıntıları*, s. 16.
[22] Charles Taylor, *Modernliğin Sıkıntıları*, s. 100–101.
[23] Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1994, s. 46.

> parçalanmalar daha çok, gelenek ve Tanrısal takdir görüşlerinden geri kalan kalıntıların temizlenmesiyle birlikte modern düşüncenin kendini netleştirmesinden kaynaklanıyormuş gibi görülmelidir. Modernliğin ötesine geçmiş değiliz; onun radikalleşmesi aşamasını yaşıyoruz."[24]

Modernliğin radikalleşmesi sonucunda göze çarpan "Batı'nın ayrıcalıklı konumunun uçup gitmesiyle birlikte, evrimciliğin çözülmesi; tarihsel teleolojinin ortadan kalkması; yaygın, kurucu düşünümselliğin kabul görmesi"[25] gibi değişimler, modern toplumları tedirgin eden yeni bir yaşam safhasına götürür.

Gregory Jusdanis modernizm kaynaklı, Batı dışı toplumlardaki, modernleşme algısını eleştirir. Jusdanis, Batı'yı örnek alarak, modernleşme sürecine giren diğer toplumlarda modernleşmenin tam manasıyla işlevini tamamlayamadığını belirtir. Çünkü modernleşme süreci Batı'da kendi dinamikleri üzerinden gelişim gösterirken, diğer toplumlar Batı'dan "ithal ettikleri modelleri" uygulamaya çalıştıkları için "tamamlanmamış" bir süreç oluştururlar. Bu toplumlar modernleşme çabalarını kendi toplumlarının dinamiklerine özgü dönüştüremeyince de çeşitli uyuşmazlıklarla karşılaşırlar. "Gecikmiş modernleşme"yi yaşayan, Batılı olmayan toplumlar Batı'dan aldıkları modernleşme modellerini "yerel gerçekleri"yle dönüştüremedikleri için bu uyuşmazlığı bir eksiklik olarak görürler. Halbuki bu toplumların eksiklik olarak gördükleri, her toplumun özelliklerine has oluşabilecek bir "modern olma projesi" var olabileceğini düşünmeyip farklı bir modernleşme arayışına girmeleri ve modernleşme sürecinde topluma ait yerel özellikleri dikkate almadan topluma benimsetmeye çalışmalarıdır.[26]

Alain Touraine de Batı'nın "modernliği bir devrim olarak düşün[düğünü] ve yaşa[dığını]"[27] söyleyip Batı'nın modernlik fikrinin kaynağını şöyle tarif eder:

> "Batıdaki modernlik fikri, tamamen *içsel* bir modernleşme yaklaşımıyla birbirine karışır. Bu fikir, aydınlanmış bir despotun, bir halk devriminin ya da yönetici bir grubun eseri değil; bizzat aklın, dolayısıyla da, özellikle bilim, teknoloji ve eğitimin eseridir."[28]

Alain Touraine Batı'daki modernlik anlayışının aklın reddettiği, gelenek olarak görülen "toplumsal bağlar, duygular, görenek ve inançların yıkımını gerektirdiğini/dayattığını" ve modernleşme anlayışının belirli bir toplumsal sınıf veya kategori ile yürütülmeyip

[24] Anthony Giddens *Modernliğin Sonuçları,* s. 51.
[25] Anthony Giddens *Modernliğin Sonuçları,* s. 52.
[26] Gregory Jusdanis, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür Milli Edebiyatın İcat Edilişi*, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1998, s. 11–12.
[27] Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, çev. Tufan Hülya, Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2002, s. 25.
[28] Alain Touraine, Age. s. 25.

aklın egemenliğine giden bir tarihsel arka planın lazım geldiğini de vurgular.[29] Gregory Jusdanis ve Alain Touraine'nin söylemleri, modernizmin/modernleşmenin Batı dışındaki diğer toplumlarda neden tam olarak yerini bulamadığını işaret etmeleri bakımından önemlidir.

[29] Alain Touraine, Age. s. 25.

2. BEHİÇ AK'IN TİYATROLARINDA MODERNİZMİN VE MODERN YAŞAMA BİÇİMİNİN ELEŞTİRİSİ

2.1. MODERN ŞEHİR YAŞAMININ ELEŞTİRİSİ

2.1.1. Şehir Yaşamı ile Köy Yaşamının Karşıtlığı

Behiç Ak'ın *Küçülecek Yer Kalmadı* adlı piyesinde, modern şehir yaşamı ile köy yaşamı arasındaki çeşitli farklılıklar verilerek modern şehir yaşamına eleştirilerde bulunulur. Modern şehir yaşamının sıkıntılarının konu edildiği piyeste, köy yaşamının güzellikleri ön plana çıkartılır. Piyesteki Adam ile Kadın, büyük şehirde yaşarlarken tersine göç yapmışlardır. Şehirden köye göç eden Adam ile Kadın'ın "ne arabalarla ne de şehirle hiçbir bağı" kalmamıştır. Şehirde iki tane evleri olan Adam ile Kadın, bu evlerden birini kiraya verirler ve çocuklarını da büyütüp evlendirirler. Artık belli bir maddiyata ulaşan ve sorumluluklarını yerine getirmiş olan Adam ile Kadın, artık şehri bırakıp köye yerleşmeye/kaçmaya karar vermişlerdir. İkisi de şehir yaşamından ve şehir yaşamının getirdiği sorunlardan bıkmışlardır. Sakin, rahat ve doğal yaşamı olan köy yaşamını tercih ederler ve köye yerleşirler. Bir gün şehirden Misafir çıkagelir. Misafir "sadece trende giderken birdenbire" köydeki mor salkımı, erguvan ağacını, beyaz ve mor leylakları, sardunyaları görür ve çiçeklerin hoş kokusu onu köye çeker. Köy yaşamının doğal güzelliği karşısında etkilenen şehirli Misafir, Adam ile Kadın'ın yan tarafındaki "pembe panjurlu, kırık çatılı, kırmızı kiremitli küçük evi"[30] satın almak istediğini belirtir. Bunun üzerine Adam, Kadın ve Misafir'in aralarında kurdukları sohbet vasıtasıyla şehir ile köy yaşamı arasındaki karşıtlıklar dile getirilir.

Küçülecek Yer Kalmadı piyesinde Adam ile Kadın, köye ve doğaya uyumlu bir şekilde yaşarlar. Köye yerleştikten sonra gereksiz şeylerden ve fazlalıklardan arınmaya çalışarak minimalist bir yaşam biçimini tercih ederler. Adam ile Kadın, köyde altmış metrekarelik küçük bir mekânda otururlar. Mevcut metrekarenin bile fazla olduğunu düşünen Adam ile Kadın, evlerini kademeli şekilde küçültmeye başlayacaklarını dile getirirler ta ki bir mezar yeri kadar küçük olana kadar küçülmeye devam edeceklerdir:

> "KADIN- Daha sonra da otuz metre kareye.
>
> ADAM- Daha sonra belki on beş.
>
> KADIN- Daha sonra belki on.

[30]Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, Mitos Boyut Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2009, s. 10.

ADAM- Daha sonra belki beş.

KADIN- Daha sonra…

ADAM- *(Hafif duygusal)* Daha sonra bir mezar kadar küçüleceğiz. *(Birbirlerine sarılırlar.)"*[31]

Adam minimalist bir yaşam biçimini seçmelerini "Evrenin acımasız büyüme isteğine ve büyüdükçe artan düzensizleşme eğilimine karşı direnebilmek için"[32] olarak açıklar. Adam ile Kadın'ın köye yerleşip küçülmeye çalışmaları şehrin/evrenin büyümesine ve düzensizleşmesine bir tepki niteliği taşır.

Şehir yaşamına gelindiğinde orada küçülmenin yerine büyümenin, çoğalmanın, fazlalığın olduğu bir yaşama biçimi vardır. Şehirli Misafir 1500 metrekarelik bir evde yaşamaktadır yalnız evin 20 metrekarelik kısmını kullandığını belirtir. İhtiyacından fazlasına sahip olduğunun ve tükettiğinin farkında olan Misafir, Adam ile Kadın'ın köyde küçülüp minimal bir yaşam tarzı yaşarlarken kendisinin şehir yaşamında gittikçe büyüdüğünü ve şehirde saçma bir hayat yaşadığını dile getirir:

"MİSAFİR- Sizi dinlerken nasıl kendimi suçlu hissettim bir bilseniz. O kadar saçma bir hayat yaşıyorum ki ben.

KADIN- Yani?

MİSAFİR- Maalesef ben büyüyorum. Her gün biraz daha büyüyorum. İşgal ettiğim metrekare, yüz metrekareden, yüz elliye, yüz elliden iki yüz elliye, iki yüz elliden üç yüze, üç yüzden beş yüze çıkıyor. (…) Harcadığım benzin, elektrik enerjisi, iletişim giderleri, her geçen gün artıyor. (…) Katettiğim mesafeler, seyahatlerim arttıkça artıyor. Bu yıl neredeyse tek başıma küçük bir Afrika ülkesinin ihtiyacı kadar enerji tüketmişim."[33]

Adam ile Kadın, şehir yaşamında Misafir'in küçülme yollarını araması gerektiğini belirtirler. Misafir şehirde küçülmenin mümkün olmadığını, şehir yaşamının daha fazla büyüme düzenine uygun bir biçimde kurulduğunu ifade eder:

"MİSAFİR- Küçülecek yer kalmadı orada!

ADAM- Her yer tıklım tıkış orada! Asıl büyüyecek yer kalmaması lazım.

MİSAFİR- Tam tersi, şehirde her şey daha fazla büyümek için organize edilmiş. Şehirde bir milim bile küçülecek yer yok! Bütün zamanlar büyümek üzerine planlanmış. Küçülmeye vakit yok!"[34]

Köy yaşamının sade, küçük ve minimal yaşama biçimine sahip olduğu ön plana çıkartılırken şehir yaşamının gereksiz ve aşırı büyümeye odaklı yaşama biçimi eleştirilir.

[31] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 14.
[32] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 14.
[33] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 14–15.
[34] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 16.

Şehirde küçülmenin ve minimal yaşama biçiminin gerçekleştirilmesinin zor olduğu vurgulanır.

Küçülecek Yer Kalmadı piyesinde, köy yaşamındaki beklentiler ile şehir yaşamındaki beklentiler arasında farklar bulunduğuna değinilir. Kadın şehir yaşamındaki beklentilerinden Misafir'e bahseder. Kadın'ın beklentileri şehir yaşamına ait yaşam biçimini göstermesi bakımından dikkate değerdir:

> "KADIN- Nerelerden geldik biz buraya bir bilseniz. Yatlar, katlar, statümüzün yükselmesi, genel müdür olma hayalleri, milli piyangodan büyük ikramiye çıkma hayalleri. İnanın böylesi o kadar rahat ki. Beklentilerden kurtulabilmek…"[35]

Kadın köye yerleşince şehir yaşamına özgü beklentilerinden de kurtulur. Beklentilerini sınırlandırmayı başarır ve büyük beklentilerinden vazgeçer. Şehir yaşamının aksine köy yaşamında tamahkâr, statü ve terfi gibi hırs barındıran unsurlar bulunmaz. Köyde rahat ve sakin bir yaşama biçiminin sürdürüldüğü söylenebilir.

Piyeste şehirlerdeki kaloriferli, jakuzili, asansörlü, klimalı evlerin bu yapısal özellikleri eleştirilir. Adam, şehirde çok kötü şeyler yaşamış olduğunu belirtir. Şehirdeki insanların kaloriferli, jakuzili, asansörlü, klimalı evlerde yaşamasını "korkunç" olarak niteler. Misafir de Adam'a hak verir. Birilerinin jakuzili ev satacak olması için küvete girip vücudunu tazyikli sulara maruz bırakmayı saçma bulur. Yalnız kendisinin de üzülerek bunları gerçekleştirdiğini söyler.

Küçülecek Yer Kalmadı piyesinde, şehir ve köy yaşamı farklılığına dair bir tespit de zaman algısı konusunda yapılır. Modern şehir yaşamında zamana/saate uymak önemlidir. Şehir yaşamında zaman hızlı akarken köy yaşamında zaman görece daha yavaş akmaktadır. Şehir insanı günlük yaşamında aceleci, koşuşturmaca içinde bir yere yetişme çabası gösterirken köy insanı zamanı daha sakin ve yavaş yaşamaktadır. Bundan kaynaklı köy yaşamına görece şehir yaşamında zamanın/saatin daha dikkate alındığı söylenebilir. Şehir yaşamında insanlar işlerini zaman dilimlerine özen göstererek düzenler ve planlar. Keza piyeste şehirden gelen Misafir, köyde minibüsün kaç "dakika"da bir geçtiğini sorunca Kadın ve Adam'ın söylemleri, köy yaşamındaki zaman algısını göstermesi bakımından önemlidir:

> "KADIN- (Gülerek) "Dakika" dedi, duydun mu sevgilim?

[35] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 64.

ADAM- Duymaz olur muyum? Ne ilginç hâlâ bu kavrama ihtiyaç duyarak yaşayabilenler var demek."[36]

Köy yaşamında zamana/saate pek az dikkat edildiği ve zaman dilimlerini ifade eden kavramlara ihtiyaç duyulmadığı hatta köy yaşamında zaman dilimlerinin unutulduğu anlaşılabilir. Köy yaşamında zaman, saatlere göre değil zamanın olağan akışına göre düzenlenmektedir. Şehirde zaman ölçümünde ise saatlik dilim bile geçilmiş artık "dakika"lık zaman dilimi dikkate alınarak ölçülür olmuştur. Şehirden gelen Misafir, sohbet sırasında yeniden dakika kelimesini kullanınca Adam ile Kadın şehir yaşamındaki eski günlerini anımsar. Dakika kelimesini duyan Kadın tuhaf hisseder ve şehir yaşamındaki eski günlerini hatırladığını ifade eder. Adam, şehirde yaşarken kendilerinin de dakika kelimesine sahip olduklarını artık böyle bir kelimeye ihtiyaç duymadıklarını anıştırır. Böylece şehir yaşamında zamana ve zaman dilimlerine daha bir dikkat ve özen gösterildiği bir kez daha vurgulanır.

Adam ile Kadın şehirden köye yerleşmiş olsalar da şehir yaşamına ait bazı huylarından vazgeçemedikleri görülür. Kadın televizyon dizilerini izlerken Adam kupa maçlarını takip eder. İkili arasında vazgeçemedikleri bu alışkanlıklarından dolayı tartışma yaşanır:

KADIN- Çünkü on iki on geçe, "Yeşeren Yapraklar" adlı dizinin yedi yüz on yedinci bölümü var!

ADAM- Ve sen onu seyredeceksin! Sonra da biz "dakika" kelimesini ağzımıza almıyoruz dalan deyip insanlara hava atıyorsun! Beynin dakikalara bölünmüş senin!

KADIN- Hayır seyretmeyeceğim! Seyretsem de bunu fark etmen hiç hoş değil. Hani "Farkındasızlık" yaratmaktı senin amacın? Şehirliler gibi "Farkındalık" yaratmak değildi. "Farkındalık yaratarak hayatımızı değil, hayatımızın parodisini yaşıyorduk," hani?[37]

Tartışma sırasında şehirden köye göç etmenin kararı da tartışmaya açılır. Adam'ın "Bütün hayatımı mahvettin! (…) Doğaya hapsettin bizi!"[38] diyerek Kadın'a tepki göstermesi çiftin şehirden köye göç etme konusunda kafalarındaki karışıklığı gösterir. Misafir'i köye yerleşmeye ikna etmeye çalışan Adam ile Kadın'ın köye yerleşme kararlarını sorgulamaları onların köye yerleşme noktasında net bir karar alamadıklarını ifade ettiği gibi çiftin şehir-köy yaşamı ekseninde yaşadığı kafa karışıklığını da ifade eder. Misafir'in eve girdiğini gören Adam ile Kadın tartışmayı bitirip eski mutlu çift görünümüne dönmeye çalışırlar. Çiftin mutlu görünmeye çalışıyor olması onların ikilemlerini

[36] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 11.
[37] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 48.
[38] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 49.

saklamaya çalıştıklarını akla getirir. Tartışma sırasında şehir yaşamında değersizleştirilen farkındalık kavramı ve sürecine de bir eleştiri getirilir. Şehirlilerin farkındalık kavramıyla sahici bir hayatı değil hayatın gülünçleştirilmiş hâlini yaşadıkları ima edilir.

2.1.1.1. Şehir Yaşamındaki İnsan İlişkilerinin Eleştirisi

Tek Kişilik Şehir piyesinde, sosyal bir varlık olduğu göz ardı edilen modern insanın, modernleşmenin/modernizmin bir yansıması olarak zayıflayan insan ilişkileri, yabancılaşma, iletişimsizlik ve bireyselleşme sonucu yaşadığı psikolojik ve sosyal problemler eleştirilir. Eserin adından da çıkarım yapılacağı üzere sadece tek kişinin yaşayabileceği şekilde tasarlanan şehir yaşamında ve şehirde Adam'ın gittiği tek kişilik masalar modernizmin getirdiği bireyselleşmenin şehre/mekâna sinmiş belirtisidir. Piyeste modern şehir yaşamında zayıflayan insan ilişkilerinin ve bireyselleşmenin insan yaşamına getirdiği bunalım, yalnızlık, mutsuzluk gibi durumlar yansıtılır ve bunun insan üzerindeki olumsuz sonuçları gösterilir. Sosyalleşecek ve sohbet edecek hiç kimsenin kalmamış olduğu bir modern şehir yaşamı ve insan ilişkilerinin asgari seviyede yaşandığı piyeste yalnızlığın insanı yorduğu ve mutsuz ettiği ifade edilir. İnsan ilişkilerinde maneviyatın ikinci plana atılıp maddiyatın ön plana çıkartıldığı görülür ve şehirdeki insan ilişkilerinin tek odak noktasının maddiyata/paraya dayanması Garson'un "Bu şehirde karşılığında servis ücreti ödemediğiniz hiçbir ilişki gerçek bir ilişki olarak kabul edilemez."[39] sözleriyle dikkat çekilir. Adam yaşanılan bu çağda kimsenin sohbete ihtiyaç duymamasına rağmen kendisinin sohbete ihtiyaç duyduğunu belirtir. Kadın da sadece konuşma kursunda ancak konuşacak insan bulabildiği için konuşma kursuna gittiğini söyler. Görüleceği üzere ileri modernleşmenin ve aşırı bireyselleşmenin hâkim olduğu modern yaşama biçimi ve şehir yaşamında insan ilişkilerinin zayıfladığı, insanlar arası iletişiminin en az seviyede gerçekleşmesinin insan üzerinde oluşturduğu yalnızlık, mutsuzluk, tedirginlik ve bunalım hâli gösterilip eleştirilmektedir.

Piyeste bireyselleşmenin bir sonucu olarak modern toplumun buhranlı ruh hâli sergilediği ve çöküş içinde olduğu intihar kuleleri üzerinden eleştirilir. Artan yalnızlık, mutsuzluk ve bunalımdan dolayı toplumda intihar edenlerin sayısı çoğaldığı görülür. Piyeste tek kişilik lokantanın olduğu gökdelen "bir intihar kulesi haline gelmeye başla[mıştır.]"[40] Gökdelenin üst katından insanlar kendilerini aşağıya atarak intihar ederler. Modernizmin getirdiği bireysellik, yalnızlık, insanlar arasında artan iletişimsizlik

[39] Behiç Ak, *Tek Kişilik Şehir*, 2. Baskı, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2008, s. 32.
[40] Behiç Ak, *Tek Kişilik Şehir,* s. 17.

ve insanın çevresine yabancılaşması sonucu insanların intiharı tercih eder oldukları söylenebilir. Piyesteki bu intiharlar başka bir açıdan da Durhkeim'in modern toplumda, bireyselleşmenin etkisini göstermesi neticesinde toplumsal bir kargaşa ve anomi görünür olacak söylemini akla getirip modern toplumda toplumsal dayanışmanın azalması[41] sonucu toplumsal çözülmeyle anomik intiharların artması şeklinde yorumlanabilir. Piyeste intiharın nedeni olarak teknolojik gelişmeler karşısında ilkel kalan insanların bedenlerinden kurtulmak istemeleri dolayısıyla intiharı seçtikleri belirtilir. Bu bakımdan modern yaşama biçimine ayak uydurmakta zorluk çeken insanların intihara yöneldikleri şeklinde yorumlanabilir. Toplumdaki bu buhrana ve çöküşe engel olunması yerine intiharlardan ekonomik gelir elde etmek için şirketler kurulduğu görülür. Şehirde intihar hizmeti veren 23 tane bina vardır. İnsanları intihara teşvik çalışmaları yapıldığı belirtilerek modern toplumlarda artan intihar oranına dikkat çekilir ve insanları intihara sürükleyen sorunlara çözüm üretmek yerine çıkarcı yaklaşım ironik olarak eleştirilir.

Tek Kişilik Şehir piyesinde Adam, şehirden sıkıldığı zamanlarda şehir dışına çıkar. Şehir dışında kapı komşusuyla karşılaşınca uzun uzun konuşurlar, birbirlerine rastlamaktan duydukları mutluluğu anlatırlar. Aralarında sıcak bir dostluk başlar. Karşılıklı yiyip içerler birbirlerine fıkralar anlatırlar. Ortak faaliyetler yapıp birbirleriyle sosyalleşerek hoş zamanlar geçirirler. Şehirde yaşayan insanların yalnızlığı üzerine eleştirel konuşmalar yaparlar. Yalnız bütün bu sosyalleşme şehir dışında olur. Yeniden şehre ve şehir yaşamına döndükleri zaman görüşmeye karar verdikleri hâlde bir daha görüşmezler. Bu açıdan bakıldığında şehir yapılanmasının ve şehir yaşamının insanların sosyalleşmesine ve insanlarla iletişime geçmesine engel olduğu anlatılmak istenir. Adam artık tek kişilik şehirde iki kişi olmak, yalnızlıktan kurtulmak istediğini Garson'a söylediğinde, Garson'un söylediği şu sözler piyesteki şehir yapılanmasının insanı yalnızlığa, asosyalliğe, iletişimsizliğe iten yapısını gözler önüne serer:

> "GARSON Bütün ekonomi tamamen çöker efendim. İnanın bütün ekonomi tamamen çöker… Çünkü, bu şehirde her şey tek kişi için örgütlenmiştir. İnanın iki kişi olursanız, her şey biter. Sinemalar, barlar, tiyatrolar, fahişeler, herkes iflas eder efendim. Siz iki kişi olsanız ne bara gidersiniz, ne sinemaya, ne masaj aleti alırsınız, ne de bir fahişeyle sevişirsiniz… Aklınıza ilk gelen şey, ilk fırsatta kent dışına çıkmak olur."[42]

Modern şehir yaşamında ve modern yaşama biçiminde yaşanan insan ilişkilerindeki zayıflığı, iletişimsizliği, yalnızlığı, bireyselleşmeyi ve toplumsal bir

[41] Hans Van Der Loo, Williem Van Reijen, *Modernleşmenin Paradoksları: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, s. 94.
[42] Behiç Ak, *Tek Kişilik Şehir*, s. 49.

çöküşü anlatan *Tek Kişilik Şehir* piyesinde bu olumsuz durumlar, insana medeniyetin en üst seviyesindeki insan olunduğuna işaret edilen durumlar olduğu ima edilir. Medeniyetin en üst seviyesinde olduğuna inanmayan Adam, mutsuz olduğunu dile getir. Medeniyet olarak en üst seviyedeyse neden mutlu olmadığını Garson'a sorar. Garson'un bunun üzerine Adam ile kurduğu diyaloglar, insanlığı piyeste anlatılan kötü bir duruma getiren modernleşme sürecine ironik bir eleştiri olarak okunabilir:

> "GARSON Sizin için atom bombası icat edildi. İcat edilmekle kalmayıp insanların tepesine atıldı. Sırf insanlığın atom bombasının zararlı bir şey olduğunu anlaması ve size atom bombası atılmaması için! Tepenize havadan bir atom bombası düşseydi daha mı mutlu olacaktınız yani?
>
> ADAM Tabii ki hayır. Üşüteceğiz!
>
> GARSON O halde mutlusunuz.
>
> ADAM Değilim.
>
> GARSON Her şey sizin için, sizin mutlu olmanız için icat edildi. Otomobil, tren, telefon, bilgisayar, internet, klima bütün bunların olmadığı bir dünyada yaşasaydınız daha mı mutlu olacaktınız yani?
>
> ADAM Elbette ki hayır! Bu akan sula[rı] durdurmanın bir yolu yok mu?"[43]

İmaj Katili piyesinde, İstanbul metropolü üzerinden şehir hayatındaki insan ilişkilerinin yüzeysel olması ve insan ilişkilerinde gizlice kötülük barındıran ilişkilerin olması eleştirilir. Piyeste Kubilay Bey, İstanbul'da on yıldır tanışık olan arkadaşların birbirlerinin ev adresini dahi bilmediklerine ve bu arkadaşlık gruplarını "kalleş" olarak niteleyip birbirlerine gizlice kötülük eden bir insan ilişkileri olduğuna dikkat çeker. Kubilay Bey şehir yaşamındaki insan ilişkilerinin yanı sıra taşra yaşamında dedikodu, kıskançlık gibi durumların taşrada insan ilişkilerinde bulunmasına rağmen taşrada insanların ayrı kalamayıp organik bir bağları olduğu için mecbur etkileşim hâlinde bulunduklarını da belirtir. Bu ifadelerden hareketle modern yaşamın hem şehir hem taşra yaşamında görülen insan ilişkilerinde zayıflama, bozulma, kötümserlik ve çıkarcılık gibi davranışlar ve anlayışlar çoğalmış ve baskındır denilebilir.

İmaj Katili piyesinde, "Aşk Hikâyesi" adlı film posteri üzerinden insan ilişkilerindeki samimiyet ve sahicilik eleştirilir. Modern yaşam içinde insanların en yakın arkadaşlarının ölümü karşısında ağlamayıp durumun kötü olmasını görmezden geldiklerine değinilir. Yalnız bu insanların bahsi geçen filmde genç adamın sevdiği kızın ölmesi karşısında göz yaşlarını tutmadığı ve film izleyen insanların bu durumun

[43] Behiç Ak,*Tek Kişilik Şehir*, s. 54.

etkisinden çıkamadıkları belirtilir. Burada modern yaşamda insanların gerçek insan ilişkilerinde samimiyetsiz olmaları, sahici davranmamaları ve yanlış hassasiyet tutumu göstermeleri eleştirilir. Son olarak piyeste şehir yaşamına ve insan ilişkilerine hâkim olan kötü duygular ve durumlar şu sözlerle açık ve kanıksanmış bir şekilde yansıtılır:

> "YAZAR, MAHMUT ve ZEHRA
>
> Entrikalar, fitne fücur,
>
> fettanlık, hilebazlık,
>
> desiseler,
>
> şer ve intikam.
>
> MAHMUT BEY
>
> Bu şehrin doğal atmosferini oluşturmuyor mu zaten?"[44]

Küçülecek Yer Kalmadı piyesinde Adam ile Kadın, şehir yaşantısının sıkıntılarından biri olarak şehirdeki insan ilişkilerinde yaşanan sorunları dile getirirler:

> "KADIN- Evler ne halleri varsa görsünler artık.
>
> ADAM- Komşularımız da!
>
> KADIN- Yalnız komşularımız mı? Arkadaşlarımız da.
>
> ADAM- Onlardan da bıkmıştık.
>
> KADIN- Çekememezlikler!
>
> ADAM- Bencillikler!
>
> KADIN- Aptalca rekabetler!
>
> ADAM- Onları şehirde birbirleriyle baş başa bırakarak kaçtık!
>
> MİSAFİR- Çok iyi yapmışsınız. Bazen ben de sırf arkadaşlarım yüzünden terk etmek istiyorum şehri. 'Tanrım' diyorum. Bu koca şehirde on beş milyon insan yaşıyor. Benim de topu topu on arkadaşım var. Ama 'neden bu on kişi de başka on kişi değil?' diye sorup duruyorum kendi kendime."[45]

Şehirdeki komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerinde yalnız kendini düşünen ve kendi çıkarlarını önceleyen insan ilişkileri, insanlar arasındaki nedensiz rekabetler ve kıskançlıklar yaşanması eleştirilir. Adam ile Kadın'ın düşünceleri paralelinde Misafir de şehirdeki insan ilişkilerine dair farklı bir boyuta değinir. Misafir, şehirlerin insan nüfusu açısından kalabalık olmasına rağmen insanlar arası etkileşimin, iletişimin sınırlı ve yetersiz oluşuna dikkat çeker. Büyük şehirlerde on beş milyon insan yaşamaktadır fakat

[44] Behiç Ak, *İmaj Katili*, s. 10.
[45] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 24–25.

şehirde yaşan insanların ilişki kurdukları insan sayısı oldukça azdır. Modern şehirlerde yaşayanlar âdeta kalabalıklar içinde yalnızlığı yaşamaktadır. Adam, Misafir'in kendini sorgulayışına hak verip aslında şehirde yaşayanların da bu durumdan muzdarip olduğunu anlatır. Kendilerinin köye yerleştikten sonra şehirdeki arkadaşlarının da rahatsızlık duyup köye taşındıklarını söyler.

Şehirdeki insan ilişkilerinde görülen iletişimsizlik ve yalnızlık durumu doğum günü mesajı üzerinden de eleştirilir. Misafir'in cep telefonuna doğum gününü kutlamak için sürekli mesaj gönderilir. Adam, gönderilen bu mesajların Misafir'in arkadaşları tarafından atıldığını düşünüp arkadaşlarının Misafir'i çok sevdiğini belirtir fakat Misafir'e gelen mesajlar arkadaşları tarafından değil kurumlardan gönderilmektedir:

> "MİSAFİR- Hayır. Deminden beri gelen bütün mesajlar arkadaşlarımdan değil, kurumlardan…
>
> ADAM- Kurumlar?
>
> MİSAFİR- Paramı yatırdığım bankalar, telefon şirketi ve alışveriş ettiğim market, vergi dairesi, belediye, itfaiye, üzerimdeki gömleği aldığım gömlekçi, arabamı aldığım galeri, ekmek aldım fırın… Müşterilerinin doğum günlerini kaydediyorlar ve herkese otomatik olarak aynı mesaj geliyor."

Piyesin ilerleyen kısımlarında küs olduğu arkadaşı da Misafir'e bir mesaj gönderir ama o da rehberinden Misafir'i silmeyi unuttuğu için kurumlar gibi otomatik mesaj göndermiştir. Misafir'in arkadaşlarıyla küs oluşuna vurgu yapılması ve doğum gününün sadece kurumlar tarafından kutlanması onun toplum içindeki yalnızlığına ve insanlarla arasındaki iletişimsizliğine bir işarettir. Kurumlar tarafından ticari kaygılar gözetilerek "herkese otomatik" gönderilen "aynı mesaj" müşteri olunduğu için gönderilmektedir ve gönderilen mesajlar müşterinin/Misafir'in şahsına özel değildir. Aynı mesajın herkese gönderilmesi bu kutlama mesajını özensiz ve değersiz kılar. Sisteme kaydedilen doğum günlerinin vakti geldiğinde otomatik olarak mesaj gönderilmesi de kişinin doğum gününü hatırlama gereksinimini ortadan kaldırır. Kişinin doğum gününün ne gün olduğunun bilinmemesi bu tarz kutlama mesajlarına ayrı bir değersizlik katar. Keza bu durum Adam ve Misafir tarafından "kolay" ve "yapay" olarak nitelenir:

> "ADAM- (*Gülerek Misafir'in cep telefonuna bakar*) Ne kadar yapay değil mi aslında?
>
> MİSAFİR- (*İsterik bir şekilde gülerek*) Çok yapay, ama çok da kolay.
>
> ADAM- (*İsterik bir şekilde gülerek*) Evet çok da kolay.

MİSAFİR- (*İsterik bir şekilde gülerek*) Ama çok da yapay."[46]

Şu diyalogda, teknolojinin bir unsuru olan cep telefonu üzerinden zahmetsiz bir biçimde sadece bir mesaj gönderilme durumunun da yapaylık olarak eleştirildiği görülür.

2.1.1.2. Şehir Yaşamındaki Yeme-İçme Biçiminin Eleştirisi

Küçülecek Yer Kalmadı piyesinde, şehir yaşamında yaygın görülen "fastfood" tarzı yemek yeme biçiminden bahsedilir. Şehirlerde ev yemeklerinin ev harici yerlerde yapıldığına ve evlerin teknolojik mutfak aletleriyle sanki birer fastfood dükkanına dönüşmesi eleştirilir. Adam, şehirde sürekli "fast foodçulardan" yemek yemekten bıkmıştır. Misafir, Adam'ın fastfood yemesini çok zararlı bulur. Kendisinin ev yemekleri yapan bir lüks bir lokanta yemek yediğini ifade eder. Misafir'in ev yemeklerini evin dışında hazırlanan bir yerde yemesini Kadın tepkiyle karşılar:

"KADIN- Ama ev yemeklerini evde yemelisiniz.

MİSAFİR- Ama evde de yemek yediğim olur. Son derece donanımlı bir mutfağım vardır. Mikro dalga fırınım, tost makinem, elektrikli portakal suyu sıkacağım, mikserim, kahve makinem hepsi mevcut. On dakikada yemek hazırlayabiliyorum. Nefis hamburger ve tostlar yapıyorum.

KADIN- Korkunç!

MİSAFİR- Nesi korkunç bunun?

KADIN- Baksanıza, ev yemekleri lokantada yenirken, evlerin içi de fastfood dükkânına dönüşmüş! Allah'ım iyi ki buradayız!

ADAM- Nasıl böyle bir karar almayı başarabildik? Valla bravo bize. Siz de bir an önce o şehri terk etmeli ve doğru dürüst bir yere yerleşmelisiniz."[47]

Misafir'in son derece donanımlı mutfağı, şehirde yaşayan modern insanın yemek kültürünün değişimini gösterir. Modern şehir insanının zamanı o kadar değerlidir ki portakal suyu içmek için bile elektrikli portakal suyu sıkacağı vardır. Şehir insanı teknolojik mutfak aletleri vasıtasıyla on dakika gibi kısa sürede tost, hamburger gibi fastfood tarzı yemekler hazırlayabilir. Kadın şehir yaşamında evlerde hazırlanan yemeklerin de artık birer fastfood dükkânı gibi olduğunu "korkunç" olarak nitelerken Adam, Misafir'in şehri terk etmesini ve fast food tarzı yemek yeme biçiminin pek görülmediği bir yere/köye yerleşmesi gerektiğini belirtir.

[46] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 29.
[47] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 25–26.

Şehirde tüketilen besinlerin doğallığının ve lezzetinin de tartışıldığı *Küçülecek Yer Kalmadı* piyesinde, elma meyvesi ve çay içeceği üzerinden köyün yeme ve içme yönünden lezzetli ve doğal oluşu gösterilir. Kadın, Misafir için çay demler. Çaya karabaş, ebegümeci ve kuşburnu bitkileriyle beraber yapar. Misafir çayı "olağanüstü" bulur ve çok beğendiğini ifade eder. Adam da köyde elma yetiştirir. Elmayı "hiç suni gübre ve kimyasal ilaç kullan[madan]" yetiştirdiğine dikkat çeker. Böylelikle doğal yollardan yetiştirilmeyip suni gübre ve kimyasal ilaçlarla hormonlu şekilde yetiştirilen besinler eleştirilir.

2.1.1.3. Şehirdeki Ekolojik Sorunların Eleştirisi

Behiç Ak'ın modern şehir yaşamının ve şehirleşmenin insan sağlığına ve ekolojiye olan zararlarını eleştirdiği *Tek Kişilik Şehir* piyesinde, modernleşme süreciyle artan kentleşmenin doğa ve doğal yaşam üzerindeki olumsuz etkisi eleştirilir. Şehir yaşamındaki ekolojik sorunların edebî eserlerde yansımasını ele alan, ekoeleştirinin bir alt dalı olan "kentsel ekoeleştiri" (urban ecocriticism)[48] açısından okunmaya uygun olan piyeste Adam ile Kadın'ın buluştuğu gökdelenin, önceleri çeşit çeşit güzel ağaçların olduğu, yeşil bir arsanın yok edilerek yapıldığı söz konusudur:

> "KADIN *(Odanın ortasında durur.)* Tam burada bir erguvan ağacı vardı. *(Sonra biraz yürür)* Tam burada da bir dut ağacı vardı. *(Yine yer değiştirir.)* Burada da bir incir ağacı vardı. *(Biraz yana giderek)* Burada da bir ceviz ağacı vardı sanırım. Evet, evet. Kesinlikle bir ceviz ağacı vardı. Cevizle, dut arasına salıncak kurardık."[49]

Kentleşme nedeniyle insanların yeşil arsanın üzerinde salıncak kurup hoşça vakit geçirdiği ağaçlar yerinden sökülür ve arsaların üzerine modern mimari örnekleri sayılan gökdelenler dikilir. Modernleşme ile kentleşme doğayı ve doğal yaşamı olumsuz etkilemenin yanı sıra şehrin geleneksel mimari dokusunu da bozar. Piyeste eski konakların yıkılarak yerlerine gökdelenlerin yapıldığı anlatılır. Modernleşmenin etkisiyle konaktan gökdelene bir mimari dönüşüm yaşandığı anlatılmak istenir. Nasıl ki modernleşme toplumun sosyal dokusunu ve yaşama biçimini etkisi altına alıp dönüştürmüşse aynı biçimde mimari tarzını da dönüştürmüştür. Hatırlanırsa bu dönüşüm Yakup Kadri tarafından, üç kuşağın hikâyesinin anlatıldığı *Kiralık Konak* eserinde de kullanılır. Konağın ve konakta yaşama biçiminin bir sembol olarak kullanıldığı romanda Naim Efendi ve ailesi modernleşmenin etkisiyle parçalanarak konak hayatından daha

[48] Serpil Oppermann (ed.), *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*, 1. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara 2012, s. 22.
[49] Behiç Ak, *Tek Kişilik Şehir*, s. 77.

sonra modernleşmenin bir sembolü olarak görülen apartman hayatına geçerler.[50] Böylelikle modernleşmenin etkisi mimari üzerinden de yansıtılmış olunur.

Tek Kişilik Şehir piyesinde, modern yaşama biçimiyle etkisini arttıran küresel ısınma ve iklim değişikliği sorununun şehir yaşamında ileri derecede yaşandığı aksettirilir. Bahar gelmeden ağaçların çiçek açtığı söylenerek mevsimlerin belirgin özelliklerinin değiştiği ima edilir. Modern şehir yaşamında, eski zamanlarda olduğu gibi mevsimler tam anlamıyla yaşanmaz. İnsanlar mevsimlerin nasıl bir şey olduğunu anlamak ve hatırlamak için mevsimlerin sergilendiği müzelere gider olduklarından bahsedilir. Modern zamanlarda Dünya'nın ekolojik dengesinin bozulduğunu göstermek amacıyla mevsimlerin işlevini elektrikli klimaların üstlendiği anlatılır. Piyeste şehir havasının sıcak ve güneşli olduğu zamanlarda Garson ile Adam'ın bulunduğu lokantanın kliması tam tersi bir durumda çalışır ve lokantanın içi bir anda soğuk olur ve içeride kar yağmaya başlar. Bu bağlamda modern şehir yaşamında iklimlerin dengesizliğine, değişim hızına ve bozukluğuna dikkat çekilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Piyeste şehir içindeki fabrikaların doğaya olan zararlarına da değinilir. Fabrikaların havayı, suyu ve toprağı kirletmekten başka bir işe yaramadıkları eleştirisi yapılır. Bu durum şehirde bulunan kumaş fabrikasının faaliyetlerini sona erdirmesiyle bir nehir ve hava üzerinden doğadaki olumlu gelişme ve iyileşme yansıtılır. Önceleri kumaş fabrikasının atıklarının atıldığı bu nehir, boyanan kumaşın rengine göre kimi zaman kırmızı kimi zaman yeşil renkte akar. Fabrikanın faaliyetleri durunca normal renginde tertemiz akmaya başlayan nehrin düzeldiği görülür. Nehrin suyu içilecek dereceye gelir ve yeniden hayat bulan nehrin içinde balıklar yaşamaya başlar. Fabrika kapanınca şehrin havasının normale döndüğü de görülür. Şehir yaşamının çevresindeki bu iyi ve olumlu gelişme karşısında şehirli birey, hep kötüye alıştığı için hayrete düşer ve normal olması gerekeni kötü bir gelişmeymiş gibi karşılar. Caner Solak bu durumu "Yalnızca kendi iç dünyası ile ilgilenen insanlar nasıl kentlerinin geçirdiği olumsuz dönüşümlerden habersiz ve tepkisiz bir şekilde yaşıyorlarsa, bir parçası oldukları doğaya yaptıkları olumsuz etkileri de fark edememektedirler."[51] şeklinde değerlendirir. Behiç Ak'ın bu tarz bir yaklaşımı seçmesi onun tiyatrolarında ironik eleştiriyi tercih etmesinden bir yana şehirli

[50] Ayrıntılı bilgi için bk. Sevim Kantarcıoğlu, *Türk ve Dünya Romanlarında Modernizm*, Paradigma Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2007, s. 48–52.

[51] Caner Solak, "Bir Ekoeleştiri Denemesi: Behiç Ak'ın Tek Kişilik Şehir Oyununda Birey, Toplum ve Çevre İlişkileri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 47 (2012), s. 220.

bireyin doğadaki olumsuz değişimi kanıksadığını göstermesi bakımından da önemli bir göstergedir denilebilir:

> "GARSON- Bilmem hiç kuzeydeki nehrin durumunu gördünüz mü?
>
> ADAM- Hayır. Yıllardır şehrin kuzeyine gitmedim.
>
> GARSON- İyi ki gitmemişsiniz. Çünkü oradaki nehri görseydiniz, iyice moraliniz bozulurdu.
>
> ADAM- Ne o, yoksa nehir kurudu mu?
>
> GARSON- Daha da korkuncu. O kumaş fabrikasının atıklarının atıldığı nehrin durumu içler acısı efendim. Kumaşların kırmızıya boyandığı günler kırmızı, yeşile boyandığı günler yeşil, rengârenk boyandığı günlerde ise, rengarenk akan o güzelim nehir, bugün tertemiz akıyor efendim. Neredeyse içilecek kıvama geldi. İçi balık kaynıyor. (…)
>
> ADAM- Çok korkunç şeyler anlatıyorsunuz.
>
> GARSON- Şehrin havasının neden bu kadar tertemiz olduğunu hiç anlatmayayım o zaman isterseniz.
>
> ADAM- Lütfen susun, iyice içim karardı.
>
> GARSON- *(Susar.)*"[52]

Şehirde yaşama biçiminin oluşturduğu çöplerin, çöplük alanların çevreye, insan sağlığına ve şehir yaşamına olan olumsuz etkileri eleştirilir. Şehir çöplüklerinin mikroplar ve kimyasallarla şehir yaşamını kötü etkilediği, çöplüklerin içinde barındırdığı kurşun, sülfür gibi zararlı maddelerin yeraltı sularına karışması nedeniyle çocuk ölümlerine yol açtığı ve çöplüklerin metan gazı patlamaları sonucu çevreye zarar veren pislik ve bakteri yuvası olduğu açısından eleştirilir.

Newton Bilgisayardan Ne Anlar piyesinde kentleşme sonucu modern şehir yaşamında görülen hava kirliliği eleştirilir. Piyeste Adam ve Kadın, güneşli güzel bir günde kumsala güneşlenmeye giderler. Kadın, Adam'a oksijenin faydalı olduğunu söyleyip Adam'ın bolca oksijen çekmesini ister. Adam da kentteki havadan bunalmış, temiz havaya hasret bir şekilde derin derin nefes çekip deniz havasını teneffüs eder ve "kentte olmayan şey bu işte"[53] der. Adam kent havasının kirliliğini dolaylı olarak dile getirir.

Newton Bilgisayardan Ne Anlar piyesinde, Kadın ile Adam evlilikleri hakkında sohbet ederlerken Kadın bir anda kendinden geçer ve televizyondaki

[52] Behiç Ak, *Tek Kişilik Şehir*, s. 43–44.
[53] Behiç Ak,, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 71.

sunucular/yorumcular gibi konuşmaya başlar. Kadın "trans" hâlinde konuşmalarına devam ederken Adam ona dokundukça Kadın televizyon kanalı değişiyormuşçasına başka başka konuşmalar yapar. Kadının bu konuşmaları gündelik hayatın içinden haberler şeklindedir. Haberlerde hava durumu, siyaset, futbol, hastalıklar gibi haberler sunulur. Özellikle Kadın'ın astım hastalığı ile ilgili haberi, modern şehir yaşamının ekolojik ortamına ve şehirlerde yetişen çocukların sağlığına olan etkisine bir eleştiri taşıması bakımından dikkate değerdir:

> "Astım hastalıklarının bu kadar artmasındaki neden, alerji yapan maddelerin hayatımıza daha çok girmesi bence. Bir de çok tozsuz ortamlarda yaşayan şehir çocuklarının bağışıklık sisteminin zayıflama…"[54]

Kadın tarafından nakledilen bu yorum haberi modern yaşamda insanın, alerjen barındıran unsurlara daha çok maruz kaldığını gösterir. Haberde, şehir ortamında yetişen çocukların bağışıklık sistemlerinin zayıf kalma nedeni olarak tozsuz şehir ortamında yaşamaları açıkça eleştirilir. Büyük çoğunluğu beton ve taşla oluşturulan topraksız şehir yaşamının içinde doğan/yetişen çocukların bünyeleri "tozsuz", hijyenik şehir yaşamına alıştığından çocuklar, tozlu, kirli vb. ortamlarla karşılaşınca bağışıklık sistemleri alerji, astım hastalığı gibi çeşitli hastalıklarla bu duruma tepki verir.

Küçülecek Yer Kalmadı piyesinde, şehirden köye yerleşen Adam, oğlunun köye pek uğramadığını, mesleğinden ötürü şehirde kaldığını Misafir'e anlatır. Misafir, oğlunun ne iş yaptığını sorar. Adam, oğlunun çevre mühendisi olduğunu ve oğlunun "kendi mesleğini ilgilendiren sorunlar"ın köyde bulunmadığından dolayı köye gelmediğini açıklar. İnsan etkinlikleri sonucunda doğaya ve insanlara zararlı etkileri olabilecek çevresel sorunları çözmekle uğraşan çevre mühendisliği, doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılmasını, doğal çevrenin korunması ve doğal çevrenin insan sağlığına uygun bir biçimde gelişim göstermesini konu alan mühendislik dalıdır. Çevre mühendisliği/çevre mühendisi hava, su, toprak, gürültü vd. kirlilikler; evsel ve endüstriyel atıklar gibi çevresel sorunlara çözüm üretmek, çevresel sorunları kontrol altına almak gibi iş ve işlemleri gerçekleştirir.[55] Çevre mühendisini ilgilendiren iş konuları düşünüldüğünde şehirlerin potansiyel olarak daha fazla çevre problemleri barındırdığı, çevre mühendislerine bu şehirlerde daha etkin roller düştüğü söylenebilir. Adam'ın

[54] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 131.
[55] Murat TOPAL, E.Işıl ARSLAN, "Türkiye'de Çevre Mühendisliği Bölümleri ve Eğitimi", *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, C. 26, S. 1 (2010), s. 34–49, https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesfen/issue/25575/269784.

ifadesinden anlaşılacağı üzere şehirlerin çevre problemleri konusunda köylere nazaran daha çok sıkıntılar barındırdığı anlatılmak istenir. Hava, su, toprak, gürültü vd. kirlilikler, doğaya ve insan hayatına zarar veren kirli atıklar ve çeşitli çevresel sorunları barındırması açısından şehirlerin, köylere nazaran daha çok sorun barındırır. Köylerin hava, su, toprak, gürültü gibi çevresel kirlilikler ve çeşitli çevresel sorunlar barındırmadığı için çevre mühendislerine pek ihtiyaç duymadığına işaret edilir.

Küçülecek Yer Kalmadı piyesinde, şehirde ve köyde yaşayan insanların mevsimlerin değişimini idrak etme farklarına dikkat çekilir. Şehirde yaşayan Misafir, ilkbahar mevsiminin gelişini vergi beyannameleri üzerinden anlarken köyde yaşayan Adam ile Kadın çiçeklerin açmasından anlarlar. Misafir yaz ayının geldiğini zayıflamak için spor salonuna giden kadınlardan anlarken Adam ile Kadın havanın ısınmasından, yağmurların azalmasından anlarlar:

> "KADIN- (…) Şehirde ilkbaharın geldiğini bir türlü anlamazsınız. Öyle değil mi?
>
> MİSAFİR- Şehirdeki gibi ilkbaharın geldiğini vergi beyannamelerimin yatırma zamanının gelmesinden anlıyorum.
>
> KADIN- Burada belki çok şaşıracaksınız ama ilkbaharın geldiğini mimozaların, papatyaların açmasından anlarsınız. Yazın geldiğini ise begonvillerin açmasından.
>
> MİSAFİR- Yazın geleceğini, kadınların mayolarının içine girebilmek için spor salonuna gitmeye başlamasından anlıyorum.
>
> ADAM- Burada yazın gelmesini havanın ısınmasından, yağmurların azalmasından anlarız. Kışın geldiğini de kar yağmasından anlıyorsunuz! Sonbaharda da yapraklar kızarıyor ve sararıyor burada. Yazın terleniyor, kışın üşünüyor. Ne güzel değil mi?
>
> ADAM- Sonbaharda sonbahar geliyor.
>
> KADIN- Yazın yaz…
>
> ADAM- Kışın ise kış geliyor. İlginç değil mi?
>
> MİSAFİR- (Özlemle) Ne güzel şeyler anlatıyorsunuz. İlkbaharda da ilkbahar geliyordur o zaman.
>
> KADIN- Kesinlikle. (…) Kuşların ötmesinden de saatleri anlarız. Ne güzel ötüyorlar değil mi?"[56]

Bu diyalogda dikkat çeken başka bir eleştiri daha vardır: Şehirlerde hissedilen iklim değişikliği/küresel ısınma sorunu. Köyde mevsimler normal sürelerinde değişim gösterirken şehirde mevsim değişimlerinin farklı olduğu vurgulanır. Adam doğal seyrinde değişim gösteren mevsimleri anlatırken şehirli Misafir, sırasıyla değişen mevsimlere özlem duyar. "Burada" diye anlatılan köyde yazın terlenir, kışın kar yağar ve

[56] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 28.

üşünür, sonbaharda yapraklar sararır ve kızarır. Misafir'in "ne güzel şeyler anlatıyorsun" söyleminden anlaşılan odur ki şehirde görülen mevsimlerin özellikleri ve doğal seyri bozulmuş, şehirlerde iklim değişikliği daha da hissedilir olmuştur. Şehir, nebat olarak eksik kaldığı gibi hayvanat açısından da eksik sayılır. Kuşların ötüşünden yoksun olan şehirde, kuşların konacağı ağaçların kalmadığı yorumunu da yapmak mümkündür.

Yalnız *Küçülecek Yer Kalmadı* piyesinde, köylülerin de küresel ısınmayı artıracak şekilde bir davranışları olduğundan şikâyet edilir. Adam ile Kadın yerleştikleri köye bir sürü ağaç dikerler. Köylüleri de ağaç dikmek konusunda teşvik ederler fakat köylüler bu ağaçlar büyüyünce ısınmak amacıyla hemen kesmeye başlarlar:

> "ADAM- Köylüler çok şanslı bizim gelmemizle atmosferdeki oksijen miktarı arttı.
>
> KADIN- Çünkü bir sürü ağaç diktik.
>
> ADAM- Sadece biz dikmedik. Köylüye de diktirdik. Ama hata yaptığımızı anladık[.]
>
> MİSAFİR- Neden?
>
> KADIN- Çünkü ağaçlar büyünce hemen onları kesip odun yapıyorlar. Isınmak için çok miktarda odun tüketmeye başlıyorlar. Bu da atmosferdeki karbondioksit miktarını arttırıyor. Bu da küresel ısınmaya neden olup, ağaçların kurumasına yol açıyor. Doğanın kurallarını hemen bozuverirler.
>
> ADAM- Köylüler kurallara hiç uymuyor. (…)"[57]

Köylülerin ısınmak amacıyla gereğinden fazla ağaç kesip odun hâline getirmeleri ve atmosferdeki karbondioksit miktarını arttırarak küresel ısınmaya neden olmaları, köye yerleşmiş şehirli Adam ile Kadın tarafından eleştirilir.

2.1.2. Modernizm ile Dönüşen Köy Yaşamı

Küçülecek Yer Kalmadı piyesinde, modernizmin köy yaşamına kadar etki ettiği görülür. Piyeste modernleşmenin dönüştürdüğü bir köy/köylü yaşamı söz konusudur. Modern zamanlarda köydeki üretim tarzının bozulduğu, köylüler arasındaki geleneksel bağların koptuğundan ve köylüler arasındaki iletişimin ve sosyalleşmenin internet gibi sanal mecralara taşındığından bahsedilir. Kısaca modernleşmeyle beraber köylü yaşama biçiminin, köydeki sosyal yapının ve ekonomik faaliyetlerin değişikliğe uğradığı vurgulanır. Ekonomik faaliyetlerinin değişime uğramasıyla köylüler, arzulanan şehir yaşamına kavuşmak için şehre göç ederler. Şehre göç eden köylülerin yerine de şehir hayatından bıkan şehirli insanlar tersine göçle köye yerleşirler. Piyeste tersine göç sonucu oluşan köyün demografik yapısının değişimi şu şekilde ifade edilir:

[57] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 27.

"ADAM- Tamam, ama burada sadece köylüler yok ki. Dekoratörler, senaristler…

KADIN- Fizikçiler, matematikçiler, şairler hep buraya yerleştiler.

ADAM- Her yıl, 20 ton zeytin, 45 ton üzüm, 20 adet senaryo, 1230 adet şiir, sekiz adet roman üretilir bu köyde.

KADIN- Sürrealistler, sitüasyonistler, ekspresyonistler, konstrüktivistler, sadistler ve bizim gibiler yaşamak için hep burayı tercih ediyorlar."[58]

Modern zamanlarda, köyde sadece "köylüler yok"tur. Köye dışarıdan/şehirden başka başka insanlar gelmektedir. Şehir yaşamından sıkılan şehirliler artık tersine göç edip köye yerleşmektedir. Şehirliler köy yaşamına sığınırlarken köylüler de köyü terk edip şehre yerleşmeyi/şehir yaşamını arzularlar. Köylü Vehibe'nin "Valla size şaşırıyorum. Bu köyde ne işiniz var? Şehre gidin de kurtulun buradan! Bu rezillik çekilir mi? (…) Satın gitsin diyorum bu evi, hayatınız kurtulur vallahi."[59] serzenişi köylülerdeki şehir arzusunu ortaya koyar. Kredi parasıyla sahip oldukları otomobillerine binen köylüler, köyü terk edip şehre giderler. Şehir yaşamından sıkılan şehirliler de köye yerleşirler. Böylece şehirliler ile köylüler yer değiştirerek köyün sosyal/demografik yapısında değişim meydana getirmektedir.

Küçülecek Yer Kalmadı piyesinde her ne kadar köy yaşamı doğallığı, organik besinleri ve tabiat güzellikleriyle ön plana çıkartılsa da piyeste köy yaşamındaki gelenek ve göreneklerin zayıfladığı, köy insanında ahlaki bozulmalar yaşandığı gösterilir. Piyeste köylü Muarrem ve Vehibe üzerinden köy yaşamında görülen ahlaki bozulmalar verilir. Muarrem, Adam ile Kadın'ı ziyaret edip Vehibe hakkında dedikodu yapar. Vehibe'nin köylü Şaban ile gizli ilişki yaşadığını ifşa eder. Vehibe'nin bitki zehirleriyle Zeliha Yenge'yi öldürüp onun kalp krizinden ölmüş gibi gösterdiğini iddia eder. Bütün köyün bu cinayeti konuştuğunu söyler. Daha sonra Vehibe de Adam ile Kadın'ın yanına gidip Muarrem'in sırlarını ifşa eder. Muarrem'in "sübyancı, çapkın, sahtekar" olduğunu, evli olduğu hâlde fikrinin on yedi yaşındaki Hüsniye'de olduğunu anlatır. Vehibe ve Muarrem'in birbirleri hakkındaki söylemleri ve yaptıkları iddia edilen durumlar, geleneksel köy yaşamı, örf ve âdetlerin değişimini gözler önüne serdiği gibi köy insanın uğradığı ahlaki erozyonu da göstermektedir.

Modern yaşamda köydeki üretim faaliyetlerinin değiştiğinden ve bozulduğundan da söz edilir. Köylerde tarımsal faaliyetlerin ve üretimlerin pek yapılmadığı aktarılır.

[58] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 58.
[59] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 31–32.

Küçülecek Yer Kalmadı piyesindeki köy için Misafir "köylülerin hiçbir şey üretmediği köy!"[60] nitelemesini yapar. Şehirden köye yerleşen Adam ile Kadın bile köylülere asli görevleri olan tarımsal faaliyetleri yerine getirtmeleri için çok uğraştıklarını ifade ederler fakat köylülerin yine de tarımsal üretim yapmadıklarını dile getirirler:

> "ADAM- Domates yetiştirip pazarda satmalar, patlıcan ekmeler, şeker pancarı üretip, şeker fabrikalarına satmalar…
>
> KADIN- Artık yok!"[61]

Piyeste tarım kredisi gibi finansal destek imkânlarının köylülere tarım ürünü ekmemeleri için verildiğinden bahsedilir. Politik bir eleştiri niteliği taşıyan bu durum köydeki üretim faaliyetlerinde bozulmaları meydana getirir. Üretimi teşvik etmesi gereken tarım kredileri, köylüleri rahata alıştırır ve krediler köydeki tarımsal üretimi sekteye uğratır:

> "MİSAFİR- (…) Ne ekmeleri için alıyorlar bu kredileri?
>
> KADIN- Ekmeleri için değil ekmemeleri için!
>
> ADAM- Şeker pancarı ekmemeleri için.
>
> KADIN- Domates üretmemeleri için.
>
> ADAM- Çalı fasulyesi ve patlıcan…
>
> KADIN- Mercimek ve Buğday ekmemeleri için.
>
> ADAM- Mısır ekmemeleri için.
>
> KADIN- Her yıl dönüm başına elli dolar."[62]

Tarım ürünü ekmemeleri için verilen tarım kredileriyle köylülerin büyük bir çoğunluğu otomobil satın alırlar. Alınan bu otomobille de kimisi şehrin yolunu tutar kimi trafik kazası yapıp ölür kimisi sakat kalır. Şehir hayatını arzulayan köylülerden şehre ulaşmayı başaranların mutsuz olduklarına dikkat çekilir.

Piyeste köylüleri, tarımsal faaliyetlerden uzaklaştıran bir başka etmende tarım yapmanın artık para kazandırmıyor oluşudur. Tarım ürünü ekerek emeğinin karşılığını alamadığını düşünen köylüler tarım yapmak yerine borsa gibi yatırım araçlarına yönelmenin daha kârlı olduğu dile getirirler. Piyeste köylü Şaban tarafından köylünün

[60] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 58.
[61] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 60.
[62] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 60.

emeğinin karşılığını alamadığı, tarımsal faaliyetler yerine borsa gibi yatırım araçlarına yönelmenin cazipliği ve sermaye eleştirisi şu ifadelerle dile getirilir:

> "ŞABAN- (…) Bundan üç yıl önce 1.750.000 liradan dolarını bozduran biri, parayı borsaya yatırdıysa parası ne kadar oldu? Düşünün 1 milyar doları bozdurup borsadan 6.500 liradan hisse aldıysa, borsanın bugün 46.500 olduğu göz önüne alınırsa 1 milyar dolar, oldu 7 milyar dolar, bir de doların düştüğü hesaplanırsa yani borsadan çıkıp şimdi dolar alacak olsa, 1 milyar dolar da öyle fark ederse, etti 8 milyar dolar. Dünyanın hangi ülkesinde böyle bir kazanç var Allah aşkına. (…) Yani, bundan üç yıl önce kuru üzümün kilosu bir milyon iki yüz bin liraydı. Bir ton üzüm satan, yaklaşık 700 dolar alabiliyordu. Bu yıl üzümün kilosu 500 bin liradan satıldı. Bir ton üzüm satan 375 dolar alabiliyor. Üzüm üreticilerinin 700 doları 375 dolara düştü. Fakat küresel sermaye patronlarının 1 milyar doları 8 milyar dolar oldu. Kimler ne kadar kazandı, kimler ne kadar kaybetti?"[63]

Modern yaşamda teknolojinin ve teknolojik araçların köylere kadar ulaştığı görülür. Teknolojinin köydeki insanlar arasındaki bağları, iletişimi dönüştürdüğü gösterilir. *Küçülecek Yer Kalmadı* piyesinde, şehre göç etmeyip köyde kalanlar kendilerini bir yere ait hissetmeyince bir internet sitesi kurarlar:

> "ADAM- Bir internet sitesi. 'Bizimköy.com'.
>
> KADIN- Artık kendilerini bir yere ait hissediyorlar.
>
> MİSAFİR- Ama ben buraya kendimi bir yere ait hissetmek için gelmek istiyorum. Köylüler bile öyle hissetmiyorlarsa, ben nasıl kendimi bir yere ait hissedebilirim?
>
> KADIN- Öyle demeyin. Onlar a[r]tık bir yere aitler.
>
> ADAM- Evet. *Bizimköy@yahoogroups.com*'a aitler."[64]

Köyde kalanlar artık birbirleriyle internet sitesi ve e-posta grubu üzerinden iletişime geçerler. Köylülerin birbirleriyle iletişime geçtikleri mecraları değişir. Yüz yüze görüşmelerin yerini internet alır. Köylüler bir araya gelmezler sadece internet üzerinden yazışırlar. Köylüler ne vakit buluşmak üzere plan yapsalar birilerinin işi çıkar ve bir araya gelemezler. Köylüler arasında iletişim yollarının değişmesinin yanı sıra iletişim bağlarında kopukluklarının yaşandığı da görülür.

Adam ile Kadın, köylülerin kurduğu bu e-posta grubuna üyedirler. Misafir'i de e-posta grubuna davet etmeleri üzerine Misafir'in "Bugün sadece bir yere ait olabilmenin internette gerçekleşebileceğini kavradılar."[65] yanıtı, modern yaşama biçiminde internetin yadsınamaz önemini gösterir. Modern yaşamda insanlar varlıklarını, aidiyetlerini internet

[63] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 59.
[64] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 61.
[65] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 61.

gibi teknolojik vasıtalarla dijital ortamlarda ortaya koymakta ve kanıtlamaktadır denilebilir.

Piyeste köylülerin, teknoloji hakkında şehirlilerden daha bilgili ve teknolojiyi kullanma konusunda daha yetenekli oldukları görülür. Adam ile Kadın telefon numaralarını kaydetme konusunda konuşurlarken Kadın telefona numara kaydetmeyi bir türlü beceremediğini ifade eder. O sırada Muarrem gelir ve Adam'ın telefonunu alır. Muarrem, Adam'a "Abi bunlar tks modelleri olduğu için kayıt sistemleri farklı önce X'e basıp sonra V'ye basıyorsunuz ki otomatik sistemler devreye girsin."[66] deyip telefon numarasını kaydeder. Böylece köylülerin teknolojiye yatkınlıkları, teknoloji hakkında şehirlilerden daha fazla bilgiye sahip oldukları gösterilir.

2.1.3. Doğaya Yabancı Kalan Şehirli İnsanın Eleştirisi

Behiç Ak'ın piyeslerinde, şehirde yaşamını sürdüren insanların doğaya yabancı kaldığı ve şehirli insanların doğaya ait deneyimlerinin, bilgilerinin kısıtlı olduğu ve bu insanların doğa ile arasında mesafeler bulunduğu anlatılır.

Newton Bilgisayardan Ne Anlar piyesinde modern yaşama biçiminde insanlar, betonarme kentlerde yaşamını sürdürürler. Betonarme tasarlanan kentlerde yaşayan insanlar, doğa yaşamına yoksun/yabancı kalırlar. Kentlerde betonarme yapılarda yaşamını sürdüren insanların, doğa ile ilişkisi mecburi olarak zayıflamaktadır. Mesela piyeste, Kadın'a iyot kokusunun ne olduğu sorulduğunda, deniz kokusu olduğunu bilemez. Kadın'ın soruya cevap veremeyişinin sebebi Kadın'ın deniz yaşamından uzak kalışıdır. Kadın'ın deniz yaşamıyla etkileşimi çocukluk çağından itibaren olsaydı sorunun cevabını verebilirdi. Fakat o, bunca zaman denizden/doğadan uzak yaşadığı için sorunun cevabını veremez. Bir de piyeste doğanın insana ruhsal ve fiziksel açıdan sağladığı fayda vurgulanır. Adam ve Kadın doğayla tekrar buluşunca doğanın, kendilerinde oluşturduğu faydayı hemen hissederler. Kadın deniz kokusunun sinirlerini rahatlattığını belirtir. Bu hususta insanın doğayla ilişkisini sürdürmesinde, insana faydalı olacağı ifade edilmektedir.

Küçülecek Yer Kalmadı piyesinde, şehirden köye gelen Misafir'in doğaya yabancı, mesafeli ve bilgisiz oluşu çeşitli vasıtalarla anlatılır. İlkinde Misafir'in doğaya karşı yabancı ve bilgisiz oluşu bitkiler ve hayvanlar üzerinden verilir. Misafir, Adam ile Kadın'a nazaran doğadaki bitkilerin dilinden, hâlinden anlamayan biridir. Adam ile

[66] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 34.

Kadın doğadaki bitkileri çok iyi derecede tanırlar, bitkilerin dilinden ve hâlinden anlarlar hatta bitkileri çocukları gibi görürler:

> "KADIN- Menekşenin yanında bağırmazsan beni çok mutlu edeceksin sevgilim. Etkileniyor çocuk.
>
> ADAM- Hâlâ mı?
>
> KADIN- Evet hâlâ.
>
> ADAM- O kadar devetabanını yanına koydum, biraz vurdumduymaz olsun diye, hiçbir faydası olmadı. Demek.
>
> KADIN- Ondan sıkılıyor, baksana sırtını dönmüş. Kim bilir neler anlatıyor?
>
> ADAM- Kaba saba espriler yapıyordur herhalde. Dışarıdaki mimozanın yanına mı koysak acaba?
>
> KADIN- Sakın, çok korkaktır mimoza biliyorsun. Bir korkakla bir utangaç yan yana hiç olmaz."[67]

Adam ile Kadın bitkiler ile konuşurken şehirden gelen Misafir bütün bitkilerin suskun olduğunu düşünür. Bitkilere dair pek bir şey bilmez. Misafir bitkilerin yanı sıra hayvanlar hakkında da kısıtlı bir bilgi birikimine sahiptir. Sohbet sırasında Misafir'i çekirge ısırır. Misafir çekirgeden kendisine kuduz bulaşacağını ifade etmesi üzerine Adam çekirgelerde kuduz olmaz der. Adam ile Kadın doğaya dair bilgiliyken Misafir'in doğaya karşı bilgisiz kaldığı görülür. Bunun nedeni olarak da Misafir'in şehirde yaşamını sürdürüyor olması gösterilebilir. Tersine göç eden Adam ile Kadın ise sonradan köye yerleşmelerine rağmen doğaya dair kendilerini iyi yetiştirmişlerdir.

Misafir'in doğaya/köy yaşamına karşı duyarsızlığı, cahilliği, yabancı ve mesafeli oluşu cep telefonundaki kuş sesi ve çiçek sulama üzerinden eleştirilir. Misafir doğanın sesine yabancıdır. Doğadaki seslerin farkında değildir ve fark etme çabası gösterse bile bir türlü başarılı olamaz. Kadın çiçeklerin su diye bağırdığını duyunca kalkıp çiçekleri sular. Misafir çiçeklerin su diye bağırdığını fark etmediğini, doğaya karşı "çok duyarsız", "çok cahil" olduğunu ve "doğa bilgisi sıfır olan bir insan[ın] buralarda dolaşmayı bile hak etme[diğini][68] söyler. Kadın da şehirden köye ilk geldikleri zaman kendilerinin kendisi gibi olduklarını, doğadaki sesleri fark edemediklerini belirtir. Kadına göre Misafir de zaman içinde doğadaki sesleri fark etmeye başlayacaktır. Adam ile Kadın, Misafir'in doğadaki sesleri fark etmesi için biraz daha doğaya dikkat kesmesi gerektiğini söylerler. Bu sırada kuş sesleri duyulur. Adam ile Kadın, Misafir'in bu kuş seslerini duymasını, hissetmesini isterler. Yalnız kuş sesleri doğadan değil Misafir'in cep telefonuna koyduğu mesaj sesinden gelmektedir:

---

[67] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 7.
[68] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 17.

"MİSAFİR- *(Ceplerinden bir şey arıyormuş gibi yapar)* Özür dilerim. Çok özür dilerim ama bu ses bana kötü bir uyarı yapıyor! *(Cep telefonunu bulur)* Cep telefonu mesajım da kuş sesidir benim. (…) İşte benim doğayla kurduğum ilişki bu kadar saçma!"[69]

Misafir'in telefon mesaj sesine kuş sesini eklemesi modern şehir yaşamında insanların doğayla arasında kurduğu ilişkiyi göstermesi bakımından önemlidir. Şehirli insanın doğayla arasındaki bağlantı sadece bir kuş sesli mesajdır. Bu mesaj sesi, şehirli insanın doğa ile arasında yapay bir ilişki kurduğuna da işaret eder.

Misafir, doğaya yabancı ve mesafeli oluşunu mesleğine bağlamaktadır. Kendisi doktora derecesine sahip bir hukukçudur. Misafir'e göre doğa hiç adil değildir. Doğa güçlü olanın kazanmasını isteyen bir yapıda olduğu için doğada adaletin de bulunmadığı belirtilir. Bu gerekçeyle hukuk ilkelerine sahip olunmayan bir yerde Misafir "gibi bir hukukçunun bir türlü doğayla ilişki kuramamasının temel nedeni bu[dur]"[70] Misafir'in doğa ile bağ kurması için Adam ile Kadın çaba gösterir. Onlar, Misafir'in Menekşe köyüne yerleşmesi, doğal çevrimin bir parçası olması için Misafir'i ikna etmeye çalışırlar. Kadın "Bir otobanın altında kalmış bir semtten bahsetme[k]"[71] yerine Menekşe köylüyüm demenin daha iyi olacağını belirtir. Şehirde "saçma bir hayat yaşadığını" dile getiren Misafir'in kafası karışıktır. Misafir "bir yandan doğaya dönmek ist[er] ama bir yandan da doğadan nefret ed[er]"[72] Doğaya karşı nefretini dile getiren Misafir, doğanın bir seri katil olduğunu ve doğanın trilyonlarca insanı öldürdüğünü söyler. Artık onun kararı anlaşılmıştır. O geldiği yere, şehre dönecektir. Adam ile Kadın'ın karşı durmalarına rağmen Misafir, tren ile köyü terk eder ve şehre geri döner. Misafir'in doğayla kurduğu bağ adı gibidir. O doğaya/köye ait değildir. Bu yerde sadece kısa süreliğine misafirdir. Misafir şehirde saçma bir hayat yaşadığının bilincinde olsa da tıpkı köye yerleşmeyi düşünüp vazgeçen "öteki" şehirliler gibi köye yerleşmeye/doğaya dönmeye cesaret edemez:

"ADAM- Gitti.

KADIN- Belliydi.

ADAM- İlerliyor. (…)

ADAM- Geri döner mi sence?

KADIN- Sanmam. Bu da ötekiler gibi. (…)

[69] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 18.
[70] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 45.
[71] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 64.
[72] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 65.

VEHİNE- Gitti değil mi?

MUARREM- Çok belliydi. Görür görmez anladım. Bu adam kalıcı değil, dedim.

ŞABAN- İyi yaptı bence.

MUARREM- Bu şehirli takımı hep aynı."[73]

2.2. EKOLOJİK ELEŞTİRİ

Modernizm ideolojisinin insan öznesini merkeze alan bakışı, insan dışındaki varlıkları dışlamasına ve insanın mutlu ve refah bir yaşam sürmesi için insan dışı varlıkları bir araç olarak görmesine neden olmuştur. İnsanın mutluluğu ve refahı için aracı olarak görülen unsurlardan biri de doğa ve onunla ilintili unsurlardır. Modernleşme düşüncesine göre insan menfaati için doğa ve doğal kaynaklar üzerinde her türlü müdahaleyi yapmakta özgür olup toplumsal ve ekonomik büyüme, gelişme ve ilerleme için doğaya müdahale etmesi kaçınılmazdır:

> "Egemen Batı düşüncesi ve modernleşme modeline göre; insan refahını sağlaması açısından, doğal çevre ve doğal kaynakların sömürülmesi için olanaklı olan her yol meşru, gerekli ve zorunludur. Modernleşme, bir gelişme modeli ve ideolojisi olarak, egemen Batı düşüncesinin çevre konusunda sahip olduğu ormanların talan edilmesi, doğal kaynakların sınırsızca tüketilmesi, bozulması ve kirletilmesi gibi genel kabul görmüş ilkelerin de taşıyıcısıdır."[74]

Böylelikle çevresel sorunları göz ardı eden modernleşme düşüncesinde insanmerkezci, kapitalist ekonomik ve politik yaklaşımların yanı sıra modernleşme süreci neticesinde oluşan sanayileşme, şehirleşme, teknolojik vb. gelişmelerin ekolojiye yönelik olumsuz etkileri dünya çapında hissedilir olmuştur.

Ekolojik sorunlarının edebiyatla ilişkisini yorumlayan ekoeleştiri genel anlamıyla yeryüzünde insan faaliyetlerinin neticesinde oluşan çevre sorunlarının, doğa-çevre-insan etkileşiminin edebiyata yansımasını çevreci perspektifte inceleyen bir eleştiri biçimidir denilebilir. Ortak çalışma alanları barındıran ve tek bir tanıma indirgemenin zor olduğu ekoeleştirinin kapsamı ve ilgi alanları konusunda Serpil Oppermann şu değerlendirmeleri yapar:

> "Ekoeleştiri, edebiyat eleştirisi ve kuramları içinde, edebiyat ve kültür metinlerini çevreci bir bakış açısıyla yorumlayan, edebiyat ile çevre, ekolojik ile kültür arasındaki ilişkileri inceleyen tek akımdır. (…) Canlıların ve cansız olarak tanımlanan inorganik maddelerin birbiriyle ve çevreleriyle ilişkilerinin edebi metinlerde nasıl betimlendikleri, edebiyatın söz konusu ilişkiler ağına yaklaşımı,

[73] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 65.
[74] Mesut Doğan, *Çevre Sorunları*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul 2015, s. 34.

edebi ve kültürel anlatılarda dil kullanımı, ifade biçimleri ve yöntemleri, ekoeleştirinin odaklandığı başlıca ilgi alanlarını oluşturmaktadır."[75]

Behiç Ak'ın bazı tiyatrolarındaki karakterler doğaya, hayvanlara, bitkilere; kısaca canlı ve cansız varlıkları kapsayan ekosistemi önemseyerek onu dikkate alan, ekolojik ortama saygılı ve sürdürülebilirlik felsefesine hâkim karakterlerdir. Behiç Ak piyeslerinde yaptığı ekolojik eleştirilerle modern yaşama biçiminin getirdiği ekolojik problemlere ve krizlere farkındalık oluşturmanın yanı sıra ekoloji odağında modern yaşama biçimini eleştiren ve sorgulayan bir yaklaşım sergileyerek modern yaşamda etkisini gittikçe arttıran ve toplumsal bir sorun hâline gelen ekolojik krizlere karşın insanları düşünmeye davet eder. Behiç Ak'ın modernizmin doğaya/çevreye bakışında insan merkezli (ego) temellenen bilinci yıkmaya çalıştığı ve eleştirdiği görülürken bu insanmerkezci bilincin yerine insanların doğayla bütünleştiği, doğal ekosistemin bir parçası olduğunu kabul ettiği bir doğa (eko) bilincini yerleştirmeye çalıştığı ve savunduğu görülür.

Bina piyesinde oyunun sonlarına doğru oyuna dâhil olan Kadın, ekolojik ve sürdürülebilirlik felsefesine hâkim bir yaşama biçimine sahip biri olarak davranışlarda bulunur. Kadın, hastaneden aldığı kullanılmış serum hortumlarını kadın çantası yapmak üzere değerlendirir ve geçmiş düğünden kalan süslerin yeniden kullanılması için spor salonuna getiren Kadın'ın tüketim toplumuna karşı duruş sergilediği görülür. İsrafın önlenmesi gerektiğini vurgulayan Kadın, artık kemiklerden ve kıymalardan çorba hazırlar. Bol pencereli yapılan binalara da karşı olduğunu dile getiren Kadın, bu tarz inşa edilen binalara karşı çıkma sebebi olarak bol pencereli binalarda ısı kaybının fazla olmasını gösterir. Geri dönüşümü önemseyen bir yaşama biçimiyle ön plana çıkan Kadın, spor salonu yöneticilerinin kullandıkları şemsiyelerin eskidiği zaman çöpe atılmaması gerektiğini söyleyerek eski şemsiyeleri geri dönüştürüp abajur olarak kullanmayı planladığını ifade eder. Kadın, Mimar'ın atık kâğıtlarını da değerlendirmek için Mimar'dan ister:

"KADIN- *(Ellerindeki şemsiyeleri göstererek.)* Şemsiyeniz eskiyince lütfen atmayın, olur mu?

BİRİNCİ ADAM- Söz verin ama.

İKİNCİ ADAM- Söz.

[75] Serpil Oppermann, *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*, s. 9.

KADIN- Onlardan abajur yapmak istiyorum da. *(Mimar'a döner)* Sizin de adresinizi almak istiyorum. Atık kâğıtlarınızı değerlendirmek istiyorum. Tabii izin verirseniz."[76]

Bina piyesindeki Kadın'ın bütün bu davranışları onun sürdürülebilir bir yaşam biçimini benimsediğini, geri dönüşüme değer vererek ve israfın önlenmesine çalışarak Dünya kaynaklarını verimli kullanmaya dikkat ettiğini gösterir.

Behiç Ak'ın ekolojik eleştiride bulunduğu bir diğer piyesi de *Ayrılık*'tır. Piyesteki Kadın, eşinden ayrıldıktan sonra yalnızlık ve sıkıntıdan kurtulmak için çeşitli derneklere üye olur. Kadın sosyal problemlerle mücadele eden derneklere üye olduğunu belirtip bu derneklere örnek olarak çevre derneği, hayvanları koruma derneği, vejetaryenler derneği gibi dernekleri sayar. Kadın'ın sosyal problemler içerisine çevreyi ve hayvan haklarını da alması piyeste bulunan ekoeleştirel yaklaşımı göstermesi bakımından önemlidir. Ayrılıktan sonra kendini değiştirip çevreci bir kişiliğe sahip olduğunu söyleyen Kadın'ın dünyaya bakışı ve olayları anlamlandırması çevreci eksende olur. Eski eşinin yaşamını da çevreci eksende değerlendirip eşinin ekolojik yıkıma neden olan yaşama biçimini eleştirerek ona "çevre kirliliği" nitelemesi yapar. Kadın, eski eşinin otomobil kullanmasını, oda spreyi sıkmasını ve hayvan eti yemesini ekolojiye zarar veren davranışlar olarak niteler:

"KADIN- (…) sen, katalitik önleyicisi olmayan ve kurşunlu benzin yakan iğrenç bir arabası olan, 250 kilometre hızla asfalttaki kedileri ezerek ve sülfür dioksit gazları çıkararak giden, üstelik oda spreyi kullanan, bunun ozon tabakasındaki deliğin daha büyümesi, kremlerdeki, faktör sayısını daha artması demek olduğunu hiç düşünmeyen ölü hayvan eti yemekten zevk alan, pet şişe kafalı bir dioksit, toplumun bağışıklık sistemini yok eden bir bilgisayar virüsü, dört tekerlekli, bir çevre kirliliğisin."[77]

Bunun üzerine Erkek de Kadın'ın çevreci olmadan önceki yaşama biçimini eleştirir. Erkek ayrılıktan önce davranışlarıyla ekolojiye zarar veren kişinin Kadın olduğunu hatırlatıp onun suçluluk duygusunu vejetaryen olarak arındırdığını ifade eder. Erkek, Kadın'ın ev işleri ve yemek yaparken ekolojiye zarar verdiğine dikkat çekerek onun ekolojik yıkıma olan etkisini anlatır:

"ERKEK- Ya sen ya sen? Ya sen nasıl bir tipsin hanımefendi? Suda geç çözünen deterjanları çamaşırlarını yumuşatıyor diye kullanan, bir dioksitsin sen, kanalizasyonunu arıtma sistemi olmadan denize döken, kaka bir kızsın. Öğle yemeklerinde hormonlu domates yediğin için erkeksi, başarılı bir iş kadınısın. Kanserojen pilavları ne güzel yaptım değil mi diye övünerek, arkadaşlarına takdim

[76] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, Mitos Boyut Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2013, s. 49.
[77] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 107–108.

eden, teflonlu tavalarda pişmiş köftelerinle insanları zehirleyen bir canavarsın… Asbestsin. Umarım, koyun ve tavuk cesetleri yemeyerek, suçluluk duygularından arınıyorsundur."[78]

Kadın ile Erkek'in söylemleri modern insanın yaşama biçimiyle ekoloji üzerinde oluşturduğu kötü etkiyi ve modern yaşama biçiminin ekolojik yıkımı hızlandırma sürecini gözler önüne serer.

Ayrılık piyesinde hem insan sağlığına hem çevreye faydası yönüyle çevreci bir ulaşım vasıtası olan bisikletin kullanımı, şehir yaşamında trafik olması ve bisiklete binilecek yer olmadığı için kullanılamaması ironik olarak eleştirilir. Şehirde bisiklet kullanılabilecek yerlerin azlığı veya yokluğu durumu, insanların bisiklete binebilecekleri şehir dışı bölgelere gitmelerine neden olur. Bisikleti o bölgeye taşımak için de otomobil vasıtasının kullanılması hem çevreye hem ekonomiye hem de bisiklete binme anlayışına uygun değildir. Piyeste bu duruma Erkek tarafından doğrudan dikkat çekilir:

"ERKEK- Ben bisiklete binmeyi tercih edemiyorum artık.

KADIN- Neden?

ERKEK- Çok pahalıya mal oluyor.

KADIN- Neden?

ERKEK- Biliyorsun, benzine zam geldi. Bisiklette çok benzin yiyor?

KADIN- Haa… Sen motosiklete biniyorsun.

ERKEK- Hayır, bisiklete binilecek, trafiğin olmadığı yere ulaşmak için, aleti arabanın üzerine koyup, otuz kilometre yol yapmak gerekiyor. Otuz gidiş, otuz geliş altmış."[79]

Erkek ve Kadın'ın tanıştıkları zamanlarda saatlerce dışarıda bisiklete bindikleri ifade edilirken çiftin evlendikten sonra dışarıda bisiklete binmek yerine artık evde kondisyon bisikletine bindikleri aktarılır. Bu bağlamda modern şehir yaşamının bisiklet sürmeye dışarıda fırsat vermeyişinden dolayı insanların evde kondisyon bisikletine bindiği ve insanların bu duruma karşın yapay ve noksan bir faaliyet oluşturduğu yorumu yapılabilir.

Newton Bilgisayardan Ne Anlar piyesinde ekolojik olarak yansıyan eleştirilerden bir diğeri ozon tabakasında oluşan deliklerdir. Adam, ozondaki deliklerin gün geçtikçe büyüdüğünü ifade eder. Bunun üstüne Kadın, şehirdeki hava kirliliği sayesinde ozon tabakası delinmesinden az etkileneceklerini belirtir. Adam da kirli havanın, güneşin

[78] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 108.
[79] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 103.

zararlı ışınlarının etkisini süzeceğini ekler. Yazarın burada, günümüzde oluşan ozon tabakasının delinmesini ve hava kirliliğini ironik olarak eleştirdiği görülür. Piyeste suni gübre kullanımı üzerinden de ekolojik ve şehirleşme eleştirisi yapılır. Adam ve Kadın'ın yedikleri domates, suni gübreden üretilerek yapılmıştır. Geçmişte doğal gübre kullanılarak üretilen meyve-sebzeler artık modern zamanlarda suni gübre kullanılarak üretilir olmuştur. Doğal üretimin yerini sunilik almıştır. Bunda kentleşmeyle artan nüfusun besin ihtiyaçlarını karşılama düşüncesinin yanı sıra -araçsal aklın etkisiyle- üretimde verimliliği arttırdığı düşüncesi de suni gübre kullanımını arttırmıştır. Fakat suni gübre tercihinin insan sağlığı ve çevre üzerinde kötü sonuçlar doğuracağı da tartışılabilir bir durumdur.

İnsanların daha iyi ve mutlu bir yaşam sürmesi için kıtaların vahşi hayvanlardan temizlendiğine değinilen *Tek Kişilik Şehir* piyesinde, insan yaşamının ön planda tutulmasından dolayı vahşi hayvanların yaşam alanlarından çıkartılmasına dayandırılması modernleşmenin insanmerkezci yaklaşıma bir eleştiri niteliği taşır:

> "GARSON Bakın beyefendi. Haksızlık ediyorsunuz, insanlığın gelişmesini küçümsüyorsunuz. Bu kıta, vahşi hayvanlardan sırf sizin için temizlendi. Sizin mutlu olmanız için… Şimdi burada aslanlar panterler olsaydı ve bizi yemek için üzerimize saldırsaydı daha mı mutlu olurdunuz yani?"[80]

İmaj Katili piyesinde, ilk insanlardan bu yana insanın "zavallı doğa" ile mücadelede olduğu vurgulanır. İnsanların içlerindeki yırtıcılıkla "zavallı doğa"yı kendilerine uydurmaya çalıştıklarından ve bu yırtıcı yaklaşım sonucunda doğayı mahvettikleri anlatılır. Sıradan insanların yanı sıra geçmişteki ünlü filozoflardan Seneca, Zenon gibi tanınmış filozofların da doğayı tahrip etmeyi destekleyici fikirleri dile getirmiş olmaları eleştirilir. Modern yaşama biçiminde de insanın, insanmerkezci bir yaklaşımla doğayı sömürmesine, doğayı tahrip etmesine eleştirel bir nitelik taşıyan şu sözlerle yansıtılır:

> "YAZAR ve MAHMUT BEY
> Ağacı da, meyvesini de,
> ağacın dalına konmuş kuşu da,
> içine yuva yapmış olan sincabı da,
> otu yiyen ineği de,
> yere düşmüş olan meyveleri ve tohumları da,
> onları yiyen tavuğu da, kazı da
> ya da o sırada oradan geçmekte olan koyunu da,
> kediyi, köpeği, kaplumbağayı

[80] Behiç Ak, *Tek Kişilik Şehir*, s. 53.

ve sümüklüböceği ve kurbağayı da.
YAZAR
Her şeyi,
her şeyi yer insan!”[81]

Modern insanın doğaya, hayvanlara ve çevreye insanmerkezci bakış açısıyla yaklaşması beslenme zinciri illüstrasyonu üzerinden gösterilerek eleştirilir. İnsanlar tarafından tasarlanmış olan beslenme zincirini gösteren şemalar cinayet planları olarak nitelenir. Bu beslenme zinciri şeması içerisinde insan resminin olmamasına dikkat çekilir. İnsanın beslenme zinciri içindeki her şeyi yiyebilen çok iştahlı bir yaratık olduğu ifade edilir. Eğer insan, kendini şemaya eklerse doğaya verdiği zararın neticelerinden dolayı utanç verici gerçeklerle yüzleşmiş olacağı söylenir. İnsanın beslenme zinciri şemasına kendini almaması onun doğanın bir parçası olarak kendini saymadığını, kendini dışarı tutup üstün gördüğünü gösterir. Böylelikle insanın doğaya yaklaşımında insanmerkezci anlayışını ortaya çıkaran bu durum piyeste eleştirilir.

İmaj Katili piyesinde, modern toplumda insanlar tarafından hayvanların maddi kazanç amacıyla hayvanat bahçesi gibi yerlerde nasıl kullanıldıkları anlatılarak insanların hayvanlardan maddi kazanç elde etmelerinin eleştirisi yapılır. Hayvanat bahçesinde bulunan bir pandadan örnek verilen piyeste bu pandanın tam bir para makinesi olduğu benzetmesi dikkat çekicidir. Bu para makinesi benzetmesi üzerinden modern toplumda hayvanat bahçeleri aracılığıyla doğal yaşamından koparılan hayvanlardan maddi kazanç elde edilmeleri için kullanılmalarının ve bu yaklaşımı ortaya çıkaran insanmerkezci anlayışın eleştirildiği görülür. Buna ek olarak *İmaj Katili* piyesinde, insanlar tarafından maddi kazancı arttırır düşüncesiyle hayvan nesillerinin istenilerek nesil tüketilmesi yapıldığından bahsedilir. Bakıldığında bir tane nesli tükenecek olan hayvana gösterilecek ilginin daha çok olacağı yadsınamaz bir gerçektir. Aynı tür hayvandan bir yerine bin tane olması durumunda hayvana ilgi düşecek ve insanların maddi kazanç elde etmeleri azalacaktır. İşte bu bakış açısına sahip insanların daha çok maddi kazanç elde edilir düşüncesiyle hayvan nesillerini bilerek tüketmeye çalışmaları eleştirilir.

Modern yaşamda hayvanların öldürülmesine de dikkat çekilen *İmaj Katili* piyesinde, hayvanların canlı varlığının öldürülmesi karşısında sessiz kalan insanların aynı hayvan türünün cansız resimlerinin yok edilmesini çok büyük bir sorun olarak gördüğü ve buna tepki gösterdiği belirtilerek insanların modern yaşamda asıl yerine taklide ve

[81] Behiç Ak, *İmaj Katili*, s. 22–23.

imaja olan düşkünlüğü hayvanların öldürülmesi üzerinden verilir. Hayvanların imaj şekillerini gösteren fotoğrafı, çizgi filmleri, animasyonları, yapma hâlleri nasıl olsa var olduğu için "hayvanların gerçek varlıklarının hiçbir önemi yok"[82] anlayışı eleştirilir.

Günümüzde çevreci hareketler tarafından sürdürülebilir bir Dünya yaşamı için önem gösterilen geri dönüşüme *İmaj Katili* piyesinde farklı ve olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşılır. Geri dönüşüm yüzünden dönüştürülen nesnelerin yok olup şekil değiştirdiği ve geriye dönüştürülen nesnelerden geriye sadece fotoğraflarda veya videolarda imajları kaldığı belirtilir. Modern toplumun yaşamını, kültürünü ve kültürel değişimini anlamak için yapılacak arkeolojik çalışmaların, geleneksel toplumlardan farklı olarak toprakta araştırılmak yerine fotoğraflar, videolar gibi imajlar/görüntüler üzerinden araştırılacağına dikkat çekilir:

> "MAHMUT BEY
> Üretilen her şeyin
> geri dönüşümlü malzemelerden yapılmasını savunanlar onlar değil mi?
> Onların yüzünden üretilen bütün mallar ortadan kaldırılıp tekrar üretime yollanıyorlar
> ve yeni malların üretiminde kullanılıyorlar
> Geriye ise üretilen malların kendileri değil
> imajları kalıyor sadece.
> Bu yüzden geleceğin arkeologları bizleri anlayabilmek için
> toprağı kazmak yerine fotoğrafları karıştıracaklar,
> ya da video film arşivlerine gidecekler."[83]

Nitekim modern toplumda ve modern yaşama biçiminde artan dijitalleşme ile sanallaşmanın çoğalması durumuna dikkat çekilerek modern yaşama biçiminin geleneksel yaşama biçiminden farklılaşan yönüne eleştiri getirilir.

Benim Küçük Küresel Köyüm piyesinde besinlerin hormonlu yetiştirilmesi ve hayvanların para uğruna katledilmesi eleştirilir. Piyeste Lucretsia, sofrada bulunan salatadaki domateslerin ayıklanarak kendisine verilmesini ister. Bunu istemesindeki temel neden domateslerin doğal yetiştirilmeyip hormonlu yetiştirilmiş olmasıdır. Çevre İçin Mücadele Derneğinin bir üyesi de olan Lucretsia "Cesedimden toprağa hormon geçsin istemiyorum"[84] diyerek toprağın hormonla buluşmasına aracı olmayı reddeder ve kendince toprağın temiz/doğal kalmasını arzular. Piyeste para kazanmak amacıyla hayvanların öldürülmeleri fildişi ticareti üzerinden eleştirilir. Piyesteki Hermann bir

[82] Behiç Ak, *İmaj Katili*, s. 13.
[83] Behiç Ak, *İmaj Katili*, s. 42.
[84] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 95.

zamanlar fildişi avcısı olup bunun ticaretiyle uğraşmıştır. Behiç Ak'ın bu piyesinde "kendi çıkarları için, para ve güç kazanma hırsıyla hayvanları katleden, onların neslinin tükenmesine yol açan ve böylece ekolojik dengeyi bozan insanlara ve onların faaliyetlerine eleştiri getirmekte"[85] olduğu görülür.

Hastane piyesinde, hayvanların da insanlarla eşit yaşam hakkına sahip olduğu vurgusunda bulunan Behiç Ak, ekoeleştirinin ana ilkelerinden biri olan insan ve insan dışı tüm varlıklar arasındaki ilişkide insanmerkezci bakışı yok sayan yaklaşım ile ekoeleştirinin doğadaki tüm varlıkları bir sayan, bütün canlıların yaşam hakkına saygı duyulması gerektiğini savunan görüşü[86] destekleyici bir konuyu ele alır.

Piyeste kalp krizi geçirdiği söylenen koyun, veterinere götürülmesi gerekirken sahibi tarafından hastaneye getirilir. Hademe hastaneye koyunun getirilmesine sert tepki gösterince Koyunun Sahibi onun da insanlar kadar yaşamaya hakkı olduğunu belirtir. Koyunun da yaşama hakkının olduğunu duyan Hademe bu işin "yeni icat" edildiğini, koyunun bir an evvel yenilmesi gerektiğini yoksa ölünce etinin murdar olacağını ifade eder. Hademe'nin koyuna yaklaşımı etini yemek ve yaşam hakkını görmezden gelmek olduğu gibi hayvan haklarını hiçe sayarak hayvanı, insana hizmet eden bir araç/nesne olarak görür ve hayvana insanmerkezci bir bakış açısıyla yaklaşır. Hademe'nin insanmerkezci yaklaşımının yanlışlığını ve vahşiliğini göstermek istercesine Koyunun Sahibi, Hademe'yi yamyam olarak niteler:

> "HADEME- Bu ne yahu bu ne yahu, kardeşim çıkarın şu koyunu hastaneden yahu!
>
> KOYUNUN SAHİBİ- Koyunum kalp krizi geçiriyor, siz ne konuşuyorsunuz? Onun da sizin kadar yaşamaya hakkı var.
>
> HADEME- Bu da yeni icat çıktı ha? Bir an önce ye gitsin kardeşim. Sonra ölecek, eti mırdar olacak.
>
> KOYUNUN SAHİBİ- (Sedyeyi iterek sahneden çıkar) Hepiniz yamyamsınız siz! Yamyamlar!"[87]

Kalp krizi geçiren koyuna müdahale edilmesi olayı, hastanenin tarihinde yaşanan ilk hayvan hastaya müdahale niteliği taşıması nedeniyle hastanenin yönetim toplantısında gündem olur. Başhekim2, "eti yenilebilen bir hayvana" müdahale edilip tedavi olmasını bela olarak niteler. Başhekim2'nin düşüncelerine Birinci Doktor da destek olur. Birinci Doktor koyuna müdahale edilmesini yanlış bulur ve koyunun hastaneye girişini yapanı

[85] Arzu Özyön, "Behiç Ak'ın Çevreci Bakış Açısının Oyunlarına Yansıması: Küçülecek Yer Kalmadı, Benim Küçük Küresel Köyüm ve Tek Kişilik Şehir", *Turkish Studies*, C. 13/12, S. Spring (2018), s. 372.
[86] Serpil Oppermann, *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*, s. 15.
[87] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 127.

tutuklatıp koyunun da yemekhaneye gönderilmesi gerektiğini belirtir. Bunun üzerine koyuna bizzat müdahale ederek açık kalp ameliyatı yapan İkinci Doktor, bir yanlışlık sonucu koyunun hastaneye getirildiğini ve hastane yasasına göre insan veya hayvan gibi ayrım gözetmeden yasanın tüm canlılara müdahale şartı koştuğunu dile getirir. Başhekim2 de hastanede hayvanlara müdahale edilmesi olayını farklı bir boyuta taşır ve hastanede koyun, köpek, tavuk vs. hayvanları tedavi etmeye başlamanın tavuklu pilav, kuzu haşlama gibi etli yemek yiyen insanların cinayetten yargılanmasının önünü açacağını düşündüğünü ifade eder. Hastanede hayvanların tedavi edilmesinin, insanların bugüne kadar kurduğu insanmerkezci düzeni tümden çökertilmesi anlamına gelen bir olay olacak olduğunu düşünen Başhekim2, ekosistem içinde hayvan haklarını önemsemeyip sadece insanı öne çıkartan insanmerkezci zihniyeti dışa vurur:

> "BAŞHEKİM2- Bunun ne demek olduğunu biliyor musunuz? Biz burada koyun, köpek, tavuk tedavi etmeye başlarsak, mahkemelerde tavuklu pilav veya kuzu haşlama yiyen insanlar, cinayetten yargılanmaya başlar… Bu da insanlığın şimdiye kadar kurduğu bütün düzeninin çökmesi demek."[88]

Başhekim2'nin ve Birinci Doktor'un hayvanlara karşı düşünceleri, onların insanı merkeze alan ve insandan başka hiçbir canlının yaşam hakkını tanımayarak/saygı göstermeyerek hayvanları insanlara hizmet eden bir araç/nesne konumuna koyduklarına işaret ederken onları Hademe'nin yaklaşımına da ortak eder. Başhekim2, Birinci Doktor ve Hademe ekoeleştirinin ilke olarak gördüğü "ekosistemdeki tüm canlılar, değerleri insana faydalarından bağımsız olarak kabul edilmesi gereken birer bireydir"[89] görüşüne ters hareket ettikleri görülür. Onlar için koyunun/hayvanın yemeklik eti kadar değeri var olup koyunun/hayvanın insana sağladığı fayda ön plana çıkartılmıştır. İkinci Doktor ise dile getirdiği durum ve dikkat çektiği yasa ile her canlının/hayvanın yaşam haklarını gözettiğini gösterir. İnsan merkezli olmayan bir bakış açısıyla olaya yaklaşan İkinci Doktor, "ekoeleştiri[nin] insanın tüm canlıların aleyhine geliştirdiği davranış ve düşünce kalıplarını yıkmaya çalışmakta"[90] oluşuna hizmet eden bir eylemde bulunur.

Başhekim2'nin ve Birinci Doktor'un aksine hastane yönetim kurulu toplantısına katılamayan eksik üyelerin gerekçelerine bakıldığında diğer yönetim kurulu üyelerinin birer hayvansever oldukları ortaya çıkar. Toplantıya gelemeyen Bay A'nın kedisi doğum yaptığından ötürü toplantıya katılamamıştır. Kurulun diğer üyeleri Bay B, akşamları köpeği ile vakit geçirdiği için akşamki toplantılara katılmamayı tercih ederken Bayan

[88] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 143–44.
[89] Serpil Oppermann, *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*, s. 15.
[90] Serpil Oppermann, *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*, s. 15.

N'nin de köpek beslediğine değinilir. Hastane yönetim ekibinin hayvan sevgisi ve ülkenin çeşitli yerlerinden hayvanlara yönelik hayvan haklarının önemi, hayvanların insanlar gibi sağlık hizmeti alması, nüfus kâğıdı sahibi olması, konuşma ve miras edinme gibi insanlara eş haklara kavuşma haberleri Başhekim2'yi rahatsız eder. Bütün bu olanları korkunç bulan Başhekim2'ye göre insanlar durumun ciddiyetinden habersiz ve hiçbir şeyin farkında değildirler. Bu gidişle hayvanların yakında insanların ölümsüzlük hakkını (piyeste icat edildiği ifade edilen hak) bile elinden alacaklarını iddia ederek hayvanlara karşı olan ve hayvanları hiçe sayan insanmerkezci görüşünü sürdürür.

Hastane piyesinde şehirde çalışan doktorların, işlerinin getirdiği yorgunluğu atmak ve dinlenmek için köye gittikleri aktarılır. Şehir hayatından uzaklaşan doktorlardan Birinci Doktor, şehirde ışık kirliliğinden dolayı seyretmenin çok zor olduğu yıldızları, köyde teleskopla rahatlıkla seyreder. İkinci Doktor da şehir yaşamındaki teknolojik hâkimiyetten bıkkınlığını ima ederek köy evinde tuşlu hiçbir şey bulundurmadığını söyler. İkinci Doktor'un şehir yaşamında maruz kaldığı teknolojiden bilinçli olarak uzak kalmayı tercih ettiği görülür. Şehirde sıkılan doktorların yanı sıra fabrikatör gibi meslek gruplarının da köy yaşamına yöneldikleri ve köyde tarım işleri ile uğraştıklarından bahsedilir.

2.2.1. Kapitalizmin Ekosisteme Bakışının Eleştirisi

Küçülecek Yer Kalmadı piyesinde kapitalist düşüncenin ekosisteme maddiyatçı ve çıkarcı yaklaşımı ile ekolojik dengeyi kendi lehine göre kullanması inek çiftlikleri üzerinden eleştirilir. Adam ile Kadın, Misafir'e doğadaki hayvan seslerini duyması için sorular sorarken bir inek sesi duyulur. Kadın bu inek sesinin yeni açılan "döşemelik inek çiftliğin"den geldiğini söyleyince Misafir bu durumu garipser:

> "MİSAFİR- Döşemelik inek mi?
>
> ADAM- Evet, derilerinden koltuk döşemesi yapmak için inek üretiyorlar. Derileri geniş olsun diye. Çok iyi besleyip iyice şişmanlatıyorlar ve sonra…
>
> MİSAFİR- Sonra?
>
> KADIN- Kalp krizi geçirip ölüyor zavallılar.
>
> ADAM- Onlar da derilerini yüzüp, mobilyacılara satıyorlar."[91]

[91] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 19.

Deri koltuklar için özel kurulan inek çiftlikleri, vahşi kapitalizmin ekolojik dengeyi kendi çıkarına göre işlettiğini ve kârını arttırmak için ahlaki olmayan yöntemlere ve uygulamalara başvurduğunu gözler önüne sermektedir.

2.2.2. Vejetaryen Yeme-İçme Biçimi

Behiç Ak'ın piyeslerinde bazı karakterlerin vejetaryen yaşama biçimiyle öne çıkması, ekolojiye ve ekolojiyle ilinti olan hayvanlara saygı duyulan çevreci bir yaklaşımın bir sonucu olarak görülebilir.

Ayrılık piyesinde, eşinden ayrıldıktan sonra kendini değiştirip çevreci bir kişiliğe sahip olduğunu ifade eden Kadın, vejetaryenler birliğine yazılır ve Vejetaryenler Derneği'ne üye olur. Tavuk, koyun gibi hayvan "cesetleri"ni yemediğini ve bunları tüketen insanlardan da nefret ettiğini eski eşi Erkek'e anlatır. Kadın'ın vejetaryen olmasına oldukça şaşıran Erkek, onun ayrılmadan önce koyun haşlamayı çok sevdiğini anımsatınca Kadın artık şartların değiştiğini ve çevreci bir bakış açısıyla hayatı sorguladığını dile getirir:

> "ERKEK- Dur dur, alıştırarak söyle. Vejetaryen mı oldun?
>
> KADIN- Evet, tavuk ve koyun cesetleri yemiyorum artık. Bunu yapan insanlardan da nefret ediyorum.
>
> ERKEK- Aman Tanrım, daha geçen sene, koyun haşlamaya bayıldığını söyleyen sen değil miydin?
>
> KADIN- Olabilir, artık şartlar değişti. Kendimi insanları daha çok sorguluyorum artık. Her konuda daha farklı bir bakışa sahip olmaya başladım artık ben."[92]

Ayrılık piyesinde ayrıca vejetaryenliğin et yememe konusunda farklı görüşlere ayrıldığı anlatılır. Vejetaryenliğin; femino, humano, libero, sosyo ve dindar vejetaryenlik gibi çeşitli alt görüşlere ayrıldığına değinilir ve bu tür vejetaryenlik anlayışlarından kısaca bahsedilir. Bu durum vejetaryenlik kültürü açısından dikkat çekici bir detay olarak piyeste yerini alır.

İki Çarpı İki piyesindeki Sema vejetaryendir. Mahmut ile Elvan çiftine yemeğe gittiğinde sadece sofradaki salata ve zeytinyağlı yemeklerden yer. Bu durum Mahmut'un dikkatini çeker ve "Gerçi Sema Hanım hiç hayvan cesetlerinden yemedi ama." diyerek Sema'nın etyemezlik oluşunu vurgular. Mahmut'un sofradaki et yemeği için kullandığı "hayvan cesetleri" söylemi vejetaryen/vegan yaşama biçimine ve bakış açısına bir atıf olarak düşünülebilir. Vejetaryenlerin/veganların hayvan haklarına ve hayvan eti

[92] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 107.

tüketimine bakış açılarının bir yansıması olabileceği için bu ifadenin Behiç Ak tarafından bilinçli olarak tercih edildiği yorumlanabilir.

Benim Küçük Küresel Köyüm piyesinde, vejetaryenlik bahsi de geçer. Edith'in kız kardeşleri için hazırladığı sofra tam bir "vejetaryen sofrası"dır. Lucretsia sofranın bu özelliğinden bahseder. Edith ile Natasha et vb. besinleri tüketmezken Lucretsia "ne yazık ki bazen" et yemeği yedini ifade eder.

2.3. KÜRESELLEŞMENİN ELEŞTİRİSİ

Küreselleşme, farklı coğrafyalarda yaşayan dünya milletlerinin birbirlerine uluslararası ticaret ve politik ortaklık, bilgi teknolojisinin ve dijitalleşmenin gelişmesi[93] gibi yollar ile sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi vb. unsurlar bakımından yakınlaşmasını ve milletlerin hızlı etkileşimde bulunmalarını ifade eder.[94]

Benim Küçük Küresel Köyüm piyesinde, modern yaşamın farklı zamanlarındaki görünümleri anlatılarak küreselleşmenin eleştirisi yapılır. Piyeste küreselleşmenin iletişim yoluna, iletişimin ortamına/mekânına, insanlar arasındaki etkileşimin ve sınır geçişlerinin günümüze doğru azaldığının eleştirisi vardır. Küreselleşmenin iletişim yolunun ve ortamının 1970'lerdeki hâli ile 2000'lerdeki hâlinin değiştiği ve farklılaştığı açıkça görülür. 1970'lerde küreselleşmenin, insanların karşılıklı aynı ortamı paylaşarak, yan yana temas hâlinde olarak yaşandığı görülürken artık 2000'li yıllara gelindiğinde ise insanların temas hâlinde olduğu ortamlar ve iletişim kanalları şekil değiştirir. Küreselleşmenin yaşandığı fizikî ortamlar, 2000'li yıllarda yerini sanal ortamlara bırakır. Küreselleşme artık teknolojik aygıtlar (bilgisayar, telefon, webcam, e-posta, internet vb.) vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Teknolojik aygıtlar insanların iletişim için yan yana bulunması gerekliliğini ortadan kaldırır.

1970'lerdeki küreselleşmenin 2000'li yıllara nazaran kolay yaşandığı ve küreselleşmenin insanlar arasında fiziki bir ortamda yan yana yaşanması Hermann karakteri üzerinden verilir. Alman olan Hermann, gençlik yıllarını Doğu Almanya, Rusya, Mozambik, Zimbabwe ve Güney Afrika gibi dünyanın çeşitli yerlerinde geçirir. Hermann Almanya-Rusya-Mozambik ülkeleri arasında sürekli gidip gelir. Buralarda çeşitli siyasi ve ticari faaliyetlerde bulunur. Zaman içerisinde bu üç ülkenin her birinde ilişkiler yaşar ve üç kız çocuğuna sahip olur. Kızlarının her biri farklı ülkelerde doğar:

[93] Anthony Giddens, Philip W Sutton, *Sosyolojide Temel Kavramlar*, çev. Esgin Ali, 3. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara 2018, s. 23.
[94] Anthony Giddens, Philip W Sutton, *Sosyolojide Temel Kavramlar*, s. 21.

Edith Almanya'da, Natasha Rusya'da, Lucretisa ise Mozambik'te doğar. Böylelikle Hermann üzerinden 1970'lerdeki küreselleşmenin, insanlar arasında kurulan etkileşimin kolaylığına, ülkeler arası sınırların geçişkenliğine ve insanların fiziki ortamlarda/mekânlarda yan yana bir araya gelmesine dayandığı yansıtılır.

2000'li yıllara gelindiğinde küreselleşmenin 1970'li yıllara göre daha dar kapsamda yaşandığı, ülkeler arası sınır geçişkenliğinin azaldığı ve en önemlisi insanların artık fiziki ortamları/mekânları paylaşmak yerine sanal ortamlarda teknolojik aygıtlar (telefon, bilgisayar, internet vb.) vasıtasıyla iletişim kurduğu vurgulanır. Bu vurgu Hermann'ın kızları Edith, Natasha, Lucretisa ve onların anneleri ile erkek arkadaşları üzerinden gösterilir. Hermann'ın bu üç kızı birbirlerinden habersizdirler ve Hermann'ın ölümü ardından bıraktığı vasiyeti üzerine bir araya gelmeye karar verirler. Natasha ve Lucretisa, Edith'in evine yemeğe misafir olurlar. Burada kızların erkek arkadaşları ve anneleri teknolojiyi kullanarak başka ülkede olan Edith'in eviyle bağlantı kurarlar. Kızların anneleri (Ulrike-Sofia-Olga) ve erkek arkadaşları (Thomas-Mustafa-Paulo) telefon, bilgisayar ve internet aracılığıyla üç kız kardeşin yemek sofrasına/sohbetine dâhil olurlar. Anneler ve erkek arkadaşlar dünyanın farklı yerlerinde bulunmalarına rağmen kızlarla bir etkileşimde bulunurlar. Daha önce birbirini tanımayan Hermann'ın eşleri tanış olurlar. Anneler kızlarının farklı ülkelerde bulunan erkek arkadaşlarıyla tanışırlar. Böylece Edith'in evinde farklı vasıtalarla bulunan ve temas eden kızlar, anneler ve erkek arkadaşlar küreselleşmenin daha sınırlı ve teknolojik araçlarla gerçekleştiğine örnek oluştururlar.

Benim Küçük Küresel Köyüm piyesinde, geçmişe dönülür ve Hermann'ın Berlin Duvarı'nın yıkılışında yer aldığı aktarılır. Piyeste Hermann, Ulrike'ye duvarı yıkımına katıldığından ve duvarın yıkılışından "büyük bir keyifle" söz eder. Hermann bakıldığında insanlar arasına set ören duvar yığınından hoşnut değildir. Onun yıkılışı insanları yeniden bir araya getirecektir ve Hermann bundan büyük bir memnuniyet duymaktadır. Ulrike, Berlin Duvarı'nın batı tarafından mı yoksa doğu tarafından mı yıkıma başladığını Hermann'a sorar. Hermann tarafsızlığını belli etmek istercesine bir tarafta olmanın önemsizliğini vurgulayıp "duvarı Batı'dan yıkarak, doğuya geçtim."[95] cevabını verir. Bu cevap Hermann'ın insancıl yönünü, tarafsız oluşunu ve insanları yeniden bir araya getirme amacını göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca Hermann, yıkılmış Berlin Duvarı'ndan kalan parçaları üç kızına da göndermiştir. Kızlar bir araya geldiklerinde

[95] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 122.

Hermann'ın kendilerine gönderdiği taş parçalarını birleştirirler. Taşlar birleşince ortaya bir göz şekli çıkar. Edith, taş şekli için Hermann'ın gözü benzetmesi üzerine Natasha "Big brother is watching you!"[96] söyleminde bulunur. Edith ile Natasha'nın aksine Lucretsia, babalarının Berlin Duvarı'nı yıkması gerektiğini yoksa Hermann'ın yaşamak için başka bir çaresi kalmayacağını dile getirir. Piyese konu olan II. Dünya Savaşı sonrası inşa edilen Berlin Duvarı, dünya milletlerinin bölünmüşlüğünün simgesi olarak görülebilir. Berlin Duvarı'nın yıkılışı (9 Kasım 1989) insanlar arasındaki sınırların kaldırıldığına, Doğu ve Batı bloğu olarak ikiye ayrılan dünya milletlerinin yeniden bütünleşmesine/küreselleşmesine dair bir anlam taşıdığı için oyunda yer aldığı yorumu yapılabilir.

Piyesin sonunda telefonla anneler arasında kurulan diyalog küreselleşmeyi pencere ve rüzgâr sembolüyle hissettirmesi açısından dikkate değerdir:

> "SOFIA- *(Telefondan rüzgârın sesini duyarız)* Rüzgârı duyuyor musunuz? Ben demiştim size. Yağmur geliyor kesin.
>
> OLGA- Pencereleri kapayayım o zaman.
>
> ULRIKE- Pencereler açık mıydı? Ben de, "Neden üşüyorum?" diyorum kendime.
>
> SOFIA- Evet, lütfen kapat Ulrike. Ben de üşüdüm. Sen de Edith!
>
> *(Gerçekten de kızların oturduğu odasından içeriye, Afrika müziği eşliğinde, sert bir şekilde rüzgâr girer. Kızlar üşürler. Edith, kalkar ve pencereyi kapatır. Işıklar kararır)*"

Dünyanın farklı coğrafyalarında bulunan anneler aynı rüzgârdan etkilenirler ve aynı mekânı paylaşıyormuş gibi harekette bulunurlar. Sofia'nın yaşadığı Mozambik'te başlayan rüzgâr, Rusya'da yaşayan Olga'nın penceresinden eser ve Almanya'da bulunan Ulrike'nin üşümesine sebep olur. Behiç Ak'ın burada kullandığı pencere ve rüzgâr sembolü alternatif bir okuma ile küreselleşmenin kendisini anlatmaktadır. Küreselleşmenin dünya milletlerinin aralarındaki etkileşim olduğu hatırlanınca piyesin kapanışı daha bir anlamlı hâle gelmektedir.

Küçülecek Yer Kalmadı piyesinde dünyanın küreselleşme hızına değinilir. Zaman ilerledikçe dünyada küreselleşme hızının arttığına ve bunun dünya için önemli bir değişim olduğuna dikkat çekilir. Piyesteki Adam, şehirden köye göç etmelerinden sonra dünyada çok önemli değişiklikler yaşandığını belirtip dünyada küreselleşmenin biraz daha hız kazandığını ifade eder. Kadın "Çin biraz kuzeye, Afrika'da biraz daha güneye

[96] Bu söylem, George Orwell'in distopik romanı *1984*'e bir göndermedir.

kaydı doğrusu."[97] diyerek modern dünya yaşamındaki yaşanan küreselleşmeye ve hızına örnek verir.

2.3.1. Tektipleş(tir)me Eleştirisi

Tektipleş(tir)me farklılıkların azaldığı, insanların gitgide kültürel, sosyal, siyasi, ekonomik vb. unsurlar açısından birbirlerine benzemeye başladıkları bir durumu ifade eder. Hilmi Ziya Ülken, sosyolojik açıdan tipleştirme kavramını "Davranış şekillerini, maddî olan ve olmayan kültürün başka unsurlarını tek şekle koymaya çalışan toplum kontrolü süreci."[98] olarak tanımlar. Tektipleş(tir)me sürecine etki eden vasıtalardan biri olarak küreselleşme olgusu gösterilebilir. Bu bağlamda küreselleşmeyle toplumların birbirlerine çeşitli açılardan yakınlaşarak benzeşmesi ve bundan doğan bir tektipleş(tir)menin meydana geldiği ileri sürülebilir. Küreselleşmede sosyal değişime önemli etkileri bulunan medya, dünya milletlerini birbirlerine yakınlaştırıp yaşama tarzında tektipleş(tir)meyi hızlandırır. Medya etkeni beslenme, giyim, sanat vb. anlayışlara kadar etki etmiştir.[99]

Modernleşmenin küreselleşmeyi beraberinde getirdiği, küreselleşmenin de insanları birbirine benzetip tektipleştirdiği ve popüler kültürü meydana getirdiği söylenebilir. *Newton Bilgisayardan Ne Anlar* piyesinde, "Biri Bizi Gözetliyor" TV programı üzerinden küreselleşme, popüler kültür ve tektipleşme eleştirisi vardır. Küreselleşme açısından bakıldığında "Biri Bizi Gözetliyor" adlı TV programı, Türkiye'ye başka bir ülkede bulunan, aynı formatlı TV programından uyarlanmıştır.[100] Daha önce Türk televizyon tarihinde görülmeyen, farklı ülkeden alınan bu TV programı küreselleşmenin bir sonucu olarak yorumlanabilir. Ayrıca şuna değinmekte fayda var: "Biri Bizi Gözetliyor" TV programı yayımlandığı süreç boyunca toplumun farklı kesimlerinden olumsuz eleştiriler toplamıştır. Bu eleştiriler, insanın mahremiyet algısını dönüştürdüğü, ahlâkî bozulmaya yol açtığı ve Türk aile yapısına zarar verdiği vb. gibi hususlar üzerinden oluşmuştur.[101] Behiç Ak'ın piyes kurgusunda, güncel tartışmalar odağındaki bu programa yer verişi de onun tiyatrosunun, gerçek yaşamdan beslendiğini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Tektipleşme ve popüler kültür eleştirisi ise

[97] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 59–60.
[98] Hilmi Ziya Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü*, 1. Baskı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1969, s. 290.
[99] Mustafa E. Erkal, Burhan Baloğlu, Filiz Baloğlu, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, 1. Baskı, Der Yayınları, İstanbul 1997, s. 123.
[100] Mutlu Binark, Barış Kılıçbay, "Türkiye'de Gerçek Televizyonu ve Telegörsel Kimlikler: Biri Bizi Gözetliyor Örneği", *İletişim Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 1 (2004), s. 73–92.
[101] Alper Altunay, "Biri Bizi Gözetliyor Programı ve Elektronik Gözetim", *Kurgu Dergisi*, S. 20 (2003), s. 133–41.

Adam ve Kadın'ın, kızlarının bu TV programını izlememesi sonucunda verdikleri tepkiden çıkarılabilir. Toplumun çoğu "Biri Bizi Gözetliyor" programını izlemekle tektipleşmekte ve popüler kültürü meydana getirmektedir. Kız ise bu programı izlememe davranışıyla toplumdan ayrı bir yerde durur ve tektipleşme ile popüler kültürün karşısında olur.

İki Çarpı İki piyesinde hem küreselleşmenin kapsamına hem de tektipleşmenin küresel bir boyuta ulaşmış olmasına dikkat çekilir. Piyeste Mahmut, ülkeden gitmek istediğini Sema'ya belirtir. Kendisi bu ülkede yeterince yaşayıp tecrübe kazanmıştır. Artık yeni tecrübeler yaşayabileceği başka yerlere gitmek ister. Gitmek istediği yerler kendisiyle ilgili "herhangi bir deneyimin oluşmadığı bütün ülkeler…"[102] olacaktır. Mahmut'un bu planı/hayali Sema'yı güldürür. Mahmut ona neden güldüğünü sorunca da Sema'nın verdiği cevap, insan toplulukları üzerindeki tektipleş(tir)meyi gözler önüne serer:

> "Artık her yer aynı. Bütün insanlar birbirinin kopyası. Aynı malları kullanıyorlar, aynı yemekleri yiyorlar ve aynı filmleri, televizyon dizilerini seyrediyorlar. Yeni tanıştığın bütün insanlar seni daha önce tanıyor olacak bu yüzden."[103]

Sema'ya göre herkesin birer kopyadan ibaret olduğu, bütün insanların herkesleştiği yerlerde Mahmut hangi ülkeye giderse gitsin öncesinde tanınıyor olacaktır. *İki Çarpı İki* piyesinde modern yaşamda farklılıkların yok edildiği, insanların eylemleriyle "aynı"laştığı bir yaşama biçiminin yaşandığına dikkat çekilir ve modern yaşamda küresel boyutta yaşanan tektipleşme eleştirilir.

2.4. MODERN BİLİMİN, TEKNİĞİN VE TEKNOLOJİK UNSURLARIN ELEŞTİRİSİ

Ayrılık piyesinde, cep telefonu teknolojisinin eleştirisi yapılır. Cep telefonunun insanlarda gizlilik bırakmadığına değinilir ve cep telefonuna gizliliği açığa çıkarma noktasında "müthiş" oldukları nitelemesi yapılır. Müthiş kelimesinin "korkuya düşüren, korkunç, dehşetli" ve "çok rahatsız eden, dayanılmaz" gibi sözlükteki[104] anlamları düşünülürse piyeste bu nitelemeyle telefona gizlilik konusunda kötümser yaklaşıldığı anlaşılabilir.

[102] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 48.
[103] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 48.
[104] İsmail Parlatır vd., *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 9.Baskı, Ankara 1998, s. 1620.

Piyeste cep telefonlarının eleştirildiği bir başka nokta da cep telefonu vasıtasıyla insanların/çiftlerin sürekli ve aşırı iletişim hâlinde olup cep telefonunun insanları kolayca ulaşılabilir kılmasından dolayı insanlar/çiftler arasındaki ilişkiyi bozmasıdır. Erkek ayrılıktan sonra başka bir kadın ile ilişki kurmaya çalıştığını eski eşi Kadın'a anlatır. Ev telefonundan iletişime geçmekte zorluk çeken Erkek, kendine cep telefonu alır ve hoşlandığı kadınla cep telefonu üzerinden iletişim kurduğunu söyler. Bir süre sonra sürekli, aşırı iletişim kurulması ve çabuk ulaşılabilir olunması durumu Erkek ile hoşlandığı kadınla arasındaki ilişkiyi sekteye uğratır:

> "KADIN- Seni sık sık bu telefondan mı arıyor.
>
> ERKEK- Hayır. Aramıyor.
>
> KADIN- Neden?
>
> ERKEK- Çünkü bu telefon ilişkimizi bozdu. Bilim adamları, aşırı iletişimin çiftler üzerinde olumsuz etkisi olduğunu söylüyorlar. Düşünsene, bir insan sürekli senin nerede ne yaptığını biliyor. Tuvalete giriyorsun. Zır telefon, 'N′apıyorsun sevgilim', 'Çok iyiyim şu anda sıçmaktayım tatlım. Yolda yürüyorsun, zır telefon, 'Ne yapıyorsun sevgilim?' 'Balık pazarına alışveriş etmek için gidiyorum sevgilim.' Balık pazarına gidiyorsun. Zırr telefon, 'Ne yapıyorsun sevgilim?' 'Şu anda lüfer almak üzereyim sevgilim.' 'Lüfer alma uskumru al.' 'Neden?' 'Lüferler, lüfer değil, sarıkanat da ondan.' Uskumruları alıyorsun eve gidiyorsun. Zıırr telefon, 'Nereye sevgilim?' 'Uskumruları aldım eve gidiyorum sevgilim.' Yolda birini görüyorsun, tam konuşuyorsun, Zırr telefon: 'N′apıyorsun sevgilim?' 'Yolda bir askerlik arkadaşımı gördüm, şu anda onunla konuşmaktayım sevgilim.' 'Aman fazla vakit kaybetme eve git, televizyonda güzel bir film var sevgilim,' Aaaa yeter be! Resmen uzaktan kumandayla yönetilir oldum bu telefon yüzünden. (…)"[105]

Erkek ile cep telefonu üzerinden sürekli ve aşırı iletişime geçilmesi ona kendisini "uzaktan kumandayla" yönetiliyor gibi hissettirir. En sonunda sevgilisinden ayrılmaya karar verir. Burada salt bir cep telefonu vasıtasının eleştirisi olduğunu söylememekle birlikte cep telefonunu bu yönde kullanan insan etmeninin tercihi olduğuna da dikkat çekmek gerekir çünkü Erkek, kendisinin insanlarla kolay iletişim kurabilen bir kişiliği olmadığı için insanların onunla kolay iletişim kurmalarını sağlamak amacıyla "İki tane telefon, bir tane çağrı cihazı ve bir de telesekreter al[ır]."[106] ve başına yukarıda anlatılan olay gelir.

Ayrılık piyesinde bahsedilen telefon telesekreteri olayına da ayrı bir parantez açmak gerekir çünkü telesekreter üzerinden teknolojinin modern insana ait vazifelere

[105] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 98.
[106] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 96.

engel olup teknolojinin bizzat insana özgü olan eylemleri gerçekleştirmesi eleştirilir. Erkek, evde bulunmadığı vakitlerde hoşlandığı kadından gelen aramaların not edilmesi amacıyla telesekreter alır. Hoşlanılan kadının da telesekreteri bulunur. Bu yüzden ikisi de uzun bir zaman eş zamanlı bir iletişim kuramaz ve sürekli birbirlerine telesekreter vasıtasıyla not bırakarak konuşurlar. Bu iletişim biçimini dinleyen Kadın, sonunda ikisinin konuşup buluştuğunu düşündüğünü belirtince Erkek "Hangi çağda yaşıyoruz, buluşmak o kadar kolay mı zannediyorsun? Tabii ki beni aramış, ama ben evde olmadığımdan ve telesekreterime not bırakmış."[107] karşılığını verir. Erkek'in söylemi modern çağda iletişim teknolojisinin gelişmiş olmasına karşın yine de insanların birbirleriyle iletişime geçmekte ve buluşmakta zorlandığına ironik bir eleştiri taşır. Sürekli telesekreter üzerinden iletişime geçen Erkek ile hoşlandığı kadın arasında bir ilişki başlamazken telesekreterler arasında bir ilişki başlar ve telesekreterler sevgili olurlar. Telesekreterlerin mutlu bir ilişki sürdürdüklerinden bahsedilip insana özgü olan eylemleri gerçekleştiren teknolojinin ironik bir eleştirisi yapılır:

> "KADIN- Off çok uzattın, sonra ne oldu? Sonunda ne oldu? Aranızda bir şey oldu mu olmadı mı?
>
> ERKEK- Bizim olmadı. Ama telesekreterlerimiz çıkıyorlar. Çok mutlularmış. Bir telefonları olacakmış. *(Cebinden, cep telefonunu çıkarır)* Sonunda, onun yüzünden bunu almak zorunda kaldım."[108]

Modern yaşama biçiminde artan otomobil etkisi ve otomobil sayısındaki fazlalaşma *Ayrılık* piyesinde modern yaşama biçimine yapılan başka bir eleştiridir. Otomobillerden nefret ettiğini dile getiren Kadın, yaşamın her yerinde ve her zamanında otomobillerin bulunduğunu böyle giderse de dört tekerlekli olmayan hiçbir canlının kalmayacağını düşünür. Bu durumla günlük yaşamın ve şehir yaşamının insanı önceleyen biçimiyle düzenlenmesi yerine otomobilleri dikkate alan biçimiyle düzenlenmesi eleştirilir. Otomobilin, insan yaşamını ve şehir yaşantısında insana ait mekânları işgal eden bir unsur olarak görüldüğü söylenebilir.

Fay Hattı piyesinde teknolojiye bir eleştiri otomobil üzerinden yapılır. Ailenin kızı Ayşe, erkek arkadaşı Suat ile yaylaya piknik yapmaya gitmiştir. Deprem yaşanırken Kadın, kızının yayla gibi açık alanda bulunmasını güvenlikli bulur. Ayrıca Ayşe'nin arkadaşı Suat çok güvenlikli bir donanımı bulunan bir otomobile sahiptir. Yalnız beklenmeyen bir durum olur ve otomobilin anahtarı aracın içinde unutulur. Otomobilin

[107] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 97.
[108] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 97.

kapısını açtırmak üzere tamirci çağırılır. Tamirci otomobilin kapılarını açmakta zorlanır. Çünkü otomobilin dört tane güvenlik mekanizması vardır. Tamirci birinci kilitle uğraşırken bir diğer güvenlik kilidi devreye girmektedir. Bu durumu duyan Adam, bu derece güvenlik sistemiyle donatılmış bir araçla olmalarına tepki gösterir. Kadın da onların yaylada güvenliksiz bir araçla kurda kuşa yem mi olmalarını istediğini söyler. Halbuki burada otomobilin modern güvenlik donanımlarına sahip olması, bu kez insanın aleyhine bir durum oluşturmuştur. Ayşe ve Suat modern güvenlik sistemiyle donatılmış bir otomobilin verdiği rahatlığı yaşayamayıp doğanın ortasında çaresiz durmaktadırlar. Oysa başta Kadın'a göre depremlerin yaşandığı bu zamanda kızlarının yaylada "üstelik son derece güvenlikli" ve "hırsıza, depreme, sele her türlü felakete karşı güvenlikli bilgisayar sistemleriyle donatılmış"[109] bir otomobille bulunması onları güvende tutacaktır. Burada insan güvenliği için tasarlanan teknolojik unsur, insanı mağdur etmiş bir durumdadır.

Fay Hattı piyesinde, modern bilimsel gelişmelerden olan Albert Einstein'ın Özel Görelilik Kuramı'nın kötü sonuçlar doğurması da eleştirilir. Kadın, Einstein'ın bilimsel teorisine önemsiz deyince Adam tepki gösterir. Adam, Einstein'ın o teorisinin çok önemli olduğunu söyleyip o teoriye dayanılarak atom bombasının icat edildiğini belirtir. Kadın tekrar yine bir önemi olmadığını ifade eder. Bunun üzerine Adam, yüz binlerce insanın ölümüne yol açan bir teoriye önemsiz diyemezsin diye sertçe çıkışır. Bu noktada modern bilimsel buluşların, insanların ölümüne neden olan bir atom bombasına dayanak olmasına dikkat çekilir.

Modern teknolojik ilerlemeler sayesinde insanların barınma, çalışma gibi yaşama biçimlerini değiştirdiği ve mimari yaklaşımları etkilediği tespiti yapılan *Tek Kişilik Şehir* piyesinde, bilgisayar ve internet teknolojisinin gelişmesiyle uzaktan çalışma imkanına kavuşan insanların şehir merkezinde yaşama zorunluluğunun kalmadığına, insanların şehir merkezinden uzak bahçeli evlerde yaşamayı tercih eder olduklarına dikkat çekilir. İnsanların bilgisayar ve internet teknolojisinin gelişmesine bağlı olarak yaşama biçimlerini değiştirip şehrin kargaşasından ve yaşamından uzak olan doğayla iç içe, sakin bir kırsal yaşamı tercih ettikleri görülür. İnsanların çalışma, barınma gibi yaşama biçimlerindeki bu değişimin, mimari yaklaşımda da insanların evlerini iş yeri gibi kullandıkları ev ofis (Home Office) tarzının ortaya çıkmasına yol açar. Böylelikle modern

[109] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 21.

teknolojinin gelişimi şehirleşmeyi, şehir yaşamını etkileyip insanların çalışma, barınma gibi yaşama biçimini değiştirmenin yanı sıra yeni mimari yaklaşımları ortaya çıkarmıştır.

Teknolojinin gelişimi modern yaşama biçiminde insanların tanışma biçimlerini de dönüştürür ve teknoloji insanların tanışabilecekleri internet gibi yeni yollar açar. Behiç Ak'ın *Tek Kişilik Şehir* piyesinde Adam ile Kadın, internet üzerinden tanışarak sanal bir arkadaşlık ilişkisi yürütürler. Sonunda yüz yüze buluşmaya karar verilince uzun zamandır telefon, faks, internet gibi teknolojik vasıtalarla iletişime geçmeye alışmış olan Kadın yüz yüze bir insanla iletişime geçecek olmanın gerginliğini hisseder.

Piyeste internet vasıtasıyla tanışmanın insanlara üzüntü veren olumsuz sonuçlar doğurabileceğine dikkat çekilir. İnsanların internette kendi kimliğini, kişisel ve fiziki özelliklerini farklı şekillerde tanıtmaya imkân vermesi eleştirilir:

> "ADAM (…) İnsanlar internet yoluyla birbiriyle tanışıp evleniyorlar, bu konuda bir yasak yok herhalde.
>
> GARSON Elbette yok efendim. Ama internetin bazı yetenekleri, bu tür durumları engelliyor efendim.
>
> ADAM Ne gibi yetenekler bunlar?
>
> GARSON Kısa boylularla çok uzun boyluları, çok şişmanlarla çok zayıfları, yassılarla sivrileri, çok yaşlılarla çok gençleri, kendini kadın olarak tanıtan erkeklerle erkekleri, kendini erkek olarak tanıtan kadınlarla kadınları tanıştırabilmek gibi yetenekler efendim. Kısacası internet yoluyla tanışmaların sonucu hüsrandır efendim."[110]

Hastane piyesinde bilimsel ve teknolojik gelişmeler ile yöntemlerin, kötücül özellikler gösteren bürokrasinin elinde olunca bürokrasinin bunları çıkarlarına hizmet edecek şekilde kullandığı görülür. Piyesteki doktorlar sağlık alanındaki bilimsel ilerlemeleri ve buluşları halktan gizlerler. Tedavisi mümkün olmayan pankreas kanseri üzerine çalışmalar yapıldığı ve artık bu kanser türünün tedavi edilebilir olduğu bulunurken yalnız hastane yönetimindeki doktorlar bu tedavi buluşunu resmî olarak açıklamayıp halktan gizlerler. Hastaneye başvuran kanser hastalarına ellerinde tedavi yokmuş gibi işlem yapan doktorlar, pankreas kanseri olduğu belirtilen piyesteki Kadın'a da tıbbi müdahalede bulunmazlar.

Yine doktorların "DNA replikasyonu" adı verdikleri insanların ikinci baskılarının yapılarak insanları ölümsüz hâle getirebildikleri bir buluşları daha vardır. Oldukça pahalı

[110] Behiç Ak, *Tek Kişilik Şehir*, s. 49–50.

bir yöntem olan ikinci baskıyı insanlara uygulama yetkisi hastane yönetiminin/doktorların keyfî tercihine bağlıdır. Doktorlar bu teknolojiyi kullanmak için insanları önemli-önemsiz sınıfına ayırarak karar vermektedir. Bilimsel ve teknolojik ilerlemenin gücünü eline alan hastane yönetimi, kendi tercihine göre kimi hastanın ikinci baskısını yaparak ölümsüzlüğe kavuşturmakta kimi hastayı ölüme terk etmektedir. Piyeste böyle bir kötücül düşünceye sahip bürokratların elinde bilimsel ve teknolojik gelişmeler silah olarak kullanıldığı gibi kendi otoritesini sağlayıp, yönetimsel erki ele geçirerek insanları tahakküm altına alan bürokrasinin diktatörlüğe dönüşebileceği gösterilir.

Hastane yönetimindeki doktorların biyolojik savaş çıkarma planları, bilimin gücünü kendi çıkarlarına ve kötü amaçlarına hizmet etmek için aracı olarak kullandıklarını da ortaya çıkarır. Biyolojik savaş çıkarmanın hazırlığını yapan doktorlar, bir milyon çeşit bakteri ve öldürücü yeni bir virüs tasarlayıp gizlice virüsü halka bulaştırmayı planlarlar. Virüse karşı aşıyı buldukları hâlde tedavinin ellerinde olmadığını belirten doktorlar böylelikle tedavinin bulunmasını isteyen halkı, hastaneye fon aktarılması için baskı grubu olarak kullanacaktır. Virüsün tedavisi için biyolojik araştırmalara aktarılan parayı hastane yönetimi yaz tatilleri, konut kooperatifleri gibi kendi çıkarlarına kaynak olarak kullanmayı hedefler:

> "İKİNCİ DOKTOR- Yine de aramızda kalsın bir biyolojik savaş çıkarmak için, gerekli hazırlıkları tamamlamak üzereyiz.
>
> BİRİNCİ DOKTOR- Tam bin otuz üç tane yeni öldürücü virüs tasarladık.
>
> İKİNCİ DOKTOR- Bir milyon çeşitte bakteri. Hepsi de öldürücü.
>
> BAŞHEKİM2- Fakat bu korkunç bir şey. Ne yapmayı düşünüyoruz bunları?
>
> İKİNCİ DOKTOR- Ne yapmayı düşünüyor olacağız? Çaktırmadan, insanlara bulaştırmayı. O zaman görecekler biyoloji araştırmalarının ne kadar gerekli olduğunu.
>
> İKİNCİ DOKTOR- Hastahanemize para akıtacaklar."[111]

Savaşlar ile bilimsel ve teknolojik gelişmelerin arasındaki bağa dikkat çekilen *Hastane* piyesinde tarihe bakıldığında bilimsel ve teknolojik gelişmelerin ilerlemesinin savaş sanayisinin geliştirilmesiyle olduğu ifade edilir. Savaşlarda insanları öldürmek için geliştirilen teknolojiler, insanların uzun ve rahat yaşam sürmeleri için gereken bilgileri doğurduğu belirtilir. Savaşlar ile teknolojik gelişmenin arasındaki bağa bilgisayar ve lazer

[111] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 164.

ışığı üzerinden örnek verilirken bilimsel ve teknolojik ilerlemeler için savaşlara gerek olduğu tespiti yapılır. Eğer savaşlar olmasaydı bilimin ve teknolojinin gelişmesi için gerekli olan paranın verilmeyeceği dile getirilir:

> "İKİNCİ DOKTOR- Şu kullandığımız bilgisayarlar en iyi örnek. Bugün hayatımızı inanılmaz kolaylaştıran bu aletler, İkinci dünya savaşı sırasında bulunan bir iletişim sisteminden doğmadı mı? İkinci dünya savaşı gibi milyonlarca insanın öldüğü savaş olmasaydı…
>
> BİRİNCİ DOKTOR- Aman Allah korusun, bilgisayarsız kalırdık o zaman.
>
> İKİNCİ DOKTOR- Ya, sorarım size, bilgisayar olur muydu?
>
> BİRİNCİ DOKTOR- Ya laser ışığı?
>
> İKİNCİ DOKTOR- Evet ne sanıyorsunuz siz? Biz doktorlar, 'gözdeki yağ tabakalarını yok etmek için çok yoğun bir ışına ihtiyacımız var. Bu yüzden bize fon verin de lazer ışınını bulalım' deseydik, para bulabilir miydik, zannediyorsunuz?
>
> BİRİNCİ DOKTOR- Ama 'karşı taraftaki insanları daha rahat nasıl öldürebiliriz, güdümlü füzeleri nasıl laser güdümlü yapıp, daha iyi yönlendirebiliriz? Bunu[n] için araştırma yapıyoruz' deyince, o araştırmaya para akıyor. İşin realitesi bu.
>
> İKİNCİ DOKTOR- 'Kanser tedavisi için atom çekirdeğinin parçalanmasıyla ilgili deneyler yapmak istiyoruz. Acaba nükleer araştırmalar yapmamız için bize biraz para verir miydiniz efendim? Böylelikle bir milyon insanın hayatının kurtulması için bir umut belirecek ve tarihe isminiz altın harflerle yazılacak,' desek, bize para verirler mi sanıyorsunuz?
>
> BİRİNCİ DOKTOR- Parayı almak için, 'Tek bir bombayla bir milyon insanı tahtalı köye yollayacak, atom bombasını icat etmeye çalışıyoruz efendim,' demek gerekiyor maalesef."[112]

Tam bir kara mizah örneği olarak okunmaya müsait bu sözlere, hastane yönetiminin biyoloji biliminin gelişmesi için biyolojik savaşa ihtiyaç olduğu fikri eklenir. Biyolojik silahlar yasaklanmasaydı biyoloji biliminin daha da ileri şekilde gelişmiş olacağı düşünülür. Hastane yönetimi biyolojik savaşın olmasını ister yoksa biyolojinin başka türlü gelişmeyeceği belirtilir. Gelişmeyen bilimin kendi otoritelerine ve çıkarlarına hizmet etmeyeceğini dile getiren hastane yönetiminin kötü ve çıkarcı bürokrasi anlayışı bir kez daha ortaya çıkar:

> "BİRİNCİ DOKTOR- Çok sıkı bir biyolojik savaşa ihtiyacımız var.
>
> İKİNCİ DOKTOR- Evet, yoksa bu iş başka türlü hallolmaz. Başka türlü biyolojiyi geliştiremeyiz, başka türlü iktidarımızı pekiştiremeyiz ve para kaynaklarını kontrolümüz altına alamayız."[113]

[112] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 160.
[113] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 164.

Hastane piyesinde internet teknolojisinin kötü ve çıkarcı amaçlara hizmet eden kullanımından da bahsedilir. Piyeste hastane yönetimi, internet teknolojisi vasıtasıyla komşu ülkenin gizli şifrelerini çözümleyerek komşu ülkenin Sağlık Bakanlığı verilerini ve Başbakan'ın dosyasını ele geçirir. Hastane yönetimi ellerindeki sanal görüntülü kask teknolojisini kullanarak Başbakan'ın vücudunda gezinip onun tüm sağlık bilgilerine sahip olur. Bundan başka hastane yönetimi, anlaşmazlığa düştükleri o ülkenin Dışişleri Bakanı'nın kan testi sonucunu değiştirerek Bakan'a yanlış tedavi uygulanmasına neden olup onun komaya girmesini sağlar:

> "İKİNCİ DOKTOR- Ortak sınırımızdaki nehrin sularının kullanımında çıkan bir anlaşmazlık sonucu hakkımızda sarf ettiği kaba sözler karşısında da, gerekeni yaparak, dış politikada aktif rol alabileceğimizi gösterdik.
>
> BAŞHEKİM2- Anlamadım ne yaptınız yani?
>
> BİRİNCİ DOKTOR- Dışişleri bakına yapılan kan testinin sonuçlarını değiştirerek, kendisine fazla insülün verilmesini sağladık.
>
> İKİNCİ DOKTOR- (Gülerek) Yani, Ani şeker düşmesi sonucunda komaya girmesini sağladık."[114]

Piyeste bahsedilen bu durum göstermektedir ki kötü ve çıkarcı bir bürokrasi yönetiminin elinde bilimin, teknolojinin ve teknolojiyle ilintili internet vasıtasının kötü amaçlara hizmet edebilecek potansiyele sahip olduğu gösterilmektedir.

Bilimin ve teknolojinin gücünün kötü ve çıkarcı amaçlar için kullanımının görüldüğü *Hastane* piyesinde, teknolojinin sağlık alanında verilen hizmeti kolaylaştıran ve verimliliği arttıran özelliğine "sağlık bilgi kartı" üzerinden yer verilerek teknolojiye olumlu bir yaklaşım sergilendiği görülür. Hastaya ait sağlık bilgi kartı, bilgisayara takıldığı vakit hastanın tıbbi öyküsünü içeren bilgilere kolaylıkla ulaşılmış olunur. Teknoloji tarafından sağlanan bu kolaylığın sayesinde sağlık hizmetinde verimliliğin sağlanmış olduğu da görülür:

> "ADAM- *(Ekrandaki yazıyı okuyarak)*… Gereği düşünüldü. İki aydan beri hastanemizde yatmakta olan Melahat Uzunkaya'nın Pankreas Es-A'ya yakalandığı teşhis edilmiş olup, ölümüne kadar hastanemizde yatmasına karar verildi. Eğer özel bir istekte bulunmazsa ve doktoru gerekli görmezse, kendisine kemoterapi yapılmayacaktır. Ayrıca hastanın özgeçmişi araştırılmış olup, ikinci baskısının oluşturulması gereksiz bulunmuştur."[115]

[114] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 168–69.
[115] Behiç Ak,*Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 139.

Behiç Ak, *İmaj Katili* adlı piyesinin teknik kurgusunda okuyucuyu bilgisayarla karşılar. Piyesin başlangıcında genç yazar, bir bilgisayarın karşısına oturmuş olarak ve onun bilgisayar başında yazı yazmakta olduğu anlatılarak oyuna giriş yapılır.[116] Oyuna böyle bir giriş yapılması teknolojinin modern günlük yaşamda giderek artan seyrini ortaya koymakla birlikte Behiç Ak teknolojinin artan etkisini piyeslerinin kurgusunda malzeme olarak kullanmasıyla da göstermektedir.

Benim Küçük Küresel Köyüm piyesinde, teknolojinin ve teknolojik araçların bir hayli etkin kullanıldığı görülür. Piyeste bilgisayar, telefon, bilgisayar kamerası (Webcam), internet, e-posta gibi teknolojik unsurlar insanlar arası iletişimi ve ilişkiyi sağlar. Bu teknolojik unsurların küresel anlamda insanlar arası iletişimi basit bir şekilde sağladığı görülür. Bilgisayar, telefon ve internet vasıtasıyla dünyanın bir ucundaki başka bir insanla kısa süre içinde kolayca iletişime geçmenin mümkün kılındığı gösterilir. Böylece teknolojinin ilerlemesinin ve teknolojik araçların gelişmesinin küreselleşmeye katkıda bulunduğu ve küreselleşmeyi kolaylaştırdığı ifade edilebilir. Söz gelimi Edith Almanya'da, sevgilisi Thomas ise Fransa'dadır. Edith ve Thomas bilgisayardan internet aracılığıyla görüntülü konuşurlar. İki sevgilinin bilgisayar ekranında karşılıklı salonlarının görüntüsü vardır. Edith, kız kardeşleri için hazırladığı sofrayı bilgisayar kamerası üzerinden Thomas'a gösterir ve bilgisayar ekranından masayı izleyen Thomas'ın sofra hakkında yorumuyla piyese giriş yapılır. Behiç Ak'ın piyese bu şekilde bir başlangıç yapması teknolojinin ve teknolojik araçların, insan hayatındaki genişleyen konumuna dikkat çekmek için olabileceği gibi küreselleşmenin teknolojik araçlar vasıtasıyla yapıldığını göstermek olabilir. Teknolojinin insan yaşamındaki alanını genişletmesi gerçeği artık edebî metinlerin kurgusuna dâhil edilmektedir.

Piyesten hareketle teknoloji ile küreselleşmenin birbirlerini etkilediği, teknolojinin geliştirdiği iletişim araçlarıyla küreselleşmeyi kolay kıldığı ve teknoloji ile küreselleşme arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu iddia edilebilir. Piyeste üç kız kardeşin (Edith-Lucretsia-Natasha) fiziki olarak bir mekânda buluşmanın yanı sıra kızların anneleri (Ulrike-Sofia-Olga) ve erkek arkadaşları (Thomas-Mustafa-Paulo) da telefon/bilgisayar aracılığıyla üç kız kardeşin yemek sofrasına/sohbetine dâhil olurlar. Anneler ve erkek arkadaşlar dünyanın farklı yerlerindedirler. Tümü teknoloji vasıtasıyla kolayca Edith'in evine misafir olurlar. Anneler telefonu kullanarak kızlarıyla iletişime

[116] Oyunun girişinde ve devamındaki kurguda genç Yazar'ın yazdığı oyunun içinde olması ve oyun karakteri olan Mahmut Bey ile iletişime geçmesi *İmaj Katili* piyesinde üstkurmaca (Metafiction) tekniğinin kullanımına işaret eder.

geçerler. Daha önce birbirlerini tanımayan anneler, telefon vasıtasıyla hem kızlarla hem de Hermann'ın diğer eşleriyle tanışırlar:

> "(Nastahsa'nın telefonu çalar. Telefonu heyecanla açar. Annesi Olga'dır.)
>
> NATASHA- (Kızlara Almanca) Annem. (Rusça) Evet geldik anneciğim. İkisi de çok hoş insanlar. Ben de seni özledim anneciğim.
>
> EDITH- Yarın hepiniz evinize döneceksiniz ve birbirimizi özleyeceğiz! Aynı şeyi kendi aramızda yaşayacağız!
>
> LUCRETSIA- Tabii. Annemin sizlere selamı var.
>
> EDITH- Çok selamlar!
>
> LUCRETSIA- Telefonu bana ver.
>
> (Natasha telefonu verir. Lucretsia telefonu Ulrike ile Sofia'nın konuştukları telefonların karşısına koyarken)
>
> LUCRETSIA- Olga seni annem Sofia ve Edith'in annesi Ulrike ile tanıştırayım.
>
> (Annelerin konuşmasına böylece Olga da katılır)
>
> SOFIA- Aramıza hoş geldin Olga. Ben Sofia, Lucretsia'nın annesiyim. "Ayşe" diyor bugünlerde kendine.
>
> OLGA- Ben de Natasha'nın… "Goa" diyor kendine.
>
> ULRIKE- Ben Ulrike. Edith'in annesi.
>
> (Konuşmalar devam eder ama biz duymayız artık)"[117]

Böylelikle Edith'in evi, Lucretsia'nın repliği olan "İşte benim küçük global köyüm bu! This is my little global village!"[118] küreselleşmenin yaşandığı bir mekân niteliği kazanır.

Benim Küçük Küresel Köyüm piyesinde 1970'lerin aksine 2000'li yıllarda insanlar ilişkilerini ve iletişimini çoğunlukla teknolojik araçlarla devam ettirirler. Piyeste Edith ve Thomas ilişkilerini telefon/bilgisayar ve internet aracılığıyla sürdürürler. İkisi de farklı ülkelerde bulunurlar. Aralarında kilometrelerce sınır vardır ama bu ilişkilerini sürdürmeye engel olmaz. İki sevgilinin arasındaki sınırları kaldıran teknolojik araçlardır. Aslında Edith ile Thomas, Almanya'da birlikte yaşadıktan sonra Fransa'da da kısa bir süre yaşarlar. Sonra Edith, Almanya'ya tek başına döner. Thomas, Fransa'da kalır fakat

[117] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, Mitos Boyut Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2009, s. 132–133.
[118] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 126.

sevgililer ayrılmazlar. Çünkü aralarında müthiş bir aşk vardır ve aşklarını, duygularını internet ve telefon/bilgisayar aracılığıyla sürdürürler ve yaşarlar:

> EDITH- "Her gün üç saat internet kanalıyla telefonda görüşüyoruz. Hatta telefonda deliler gibi sevişiyoruz. (Natasha ve Edith güler)
>
> EDITH- Özlem bize çok iyi geldi. Birbirimize karşı acayip saygılıyız. Birbirimize hiç karışmıyoruz. Birbirimize yük olmuyoruz. Eskiden birlikte hiç sinemaya gidemezdik. Şimdi birlikte hiç durmadan film seyrediyoruz. (…)"[119]

Teknoloji Edith ve Thomas'ın aşk hayatına yeni bir heyecan ve canlılık getirir. Birbirlerinin hayatına karışmıyor ve birbirlerine yük olmuyorlardır. Önceleri fiziki olarak birlikte yaşadıkları zamanlarda sinemaya gitmezlerken şimdi ayrı bulundukları zamanlarda bilgisayar üzerinden sürekli beraber film izlerler. Ortak bir faaliyette bulunurlar.

Edith ve Thomas aşklarını telefon/bilgisayar ve internet aracılığıyla sürdürseler de tam manasıyla aşk duygusunu yaşayamazlar. İlişkinin sürdürüldüğü bilgisayar, internet gibi teknolojik iletişim kanallarında duyguların eksik aktarıldığı ve sahiden yaşanılmadığı görülür. Bu durum Edith ve Thomas'ın bilgisayar ekranından öpüşmeye çalıştıkları zaman görülür:

> "THOMAS- (Fransızca) Seni öpebilir miyim peki?
>
> EDITH- (Almanca) Hayır!
>
> THOMAS- Neden?
>
> EDITH- Önce Ağzını silmen lazım.
>
> THOMAS- (Ağzını bir peçeteyle siler) Şimdi?
>
> EDITH- (Fransızca) Evet. (Thomas'ı öper gibi yapıp havayı öper. Bir pantomim gösterisi gibidir. Biraz sonra Thomas'ın elinden kurtulur) Hadi Lütfen. Birazdan gelirler.
>
> THOMAS- Bu biraz zayıf oldu. Daha güçlü bir öpücük istiyorum. (Edith, boşluğu daha güçlü bir şekilde öper. Sonunda nefes nefese kalır)
>
> EDITH- Müthişti başımı döndürdün.
>
> THOMAS- (O da nefes nefes kalmıştır. Nefes sesi bir müddet duyulur) Sen de."[120]

Edith ile Thomas'ın bilgisayar ekranından öpüşme eylemi sahici olmayıp sözsüz bir oyun niteliği kazanır. Edith bilgisayar ekranıyla öpüşürken "Oradan oraya savrul[up] masadaki

[119] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 79.
[120] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 73.

tuzlukları düşürür ve onu almaya çalışırken eli masadaki sarımsaklı sosa girer. Nefes nefese öpüşmeye devam ede[r].”[121] Dışarıdan pandomimi andıran bu davranış komik bir durum oluşturur. Edith ile Thomas’ın sevgi gösterileri fiziki gerçeklikten uzak, sanal bir ortamda/bilgisayar ekranında -mış gibi yapmaktan ibarettir. Bu açıdan Behiç Ak’ın pandomim ve boşluğu öpmek gibi ifade tercihlerini bu durumun yapaylığına dikkat çekmek için bilinçli olarak seçtiği söylenebilir. Bilgisayar ekranı aracılığıyla yaşanan duygu ifadesinin tek taraflı oluşu pandomim ile ifade edilirken bu duygunun eksik, yarım, sağlıksız ve gerçekçi olmayışı boşluğu öpmek ile vurgulanır.

Edith ile Thomas gibi teknolojik araçlar vasıtasıyla ilişkisini sürdüren bir diğer kişi de Natasha’dır. Natasha, İtalya’daki kocası Paulo ile telefondan ayrılır, internette barışır. Birbirlerine e-posta atarlar. Natasha, ilginç gelen bir yaklaşımla Paulo ile birbirlerine karşı “internette daha iyi davran[dıklarını][122] anlatır. Piyes boyunca Paulo’yu telefondan arayan Natasha, bir türlü ona ulaşamaz. En sonunda Paulo ile telefondan görüşürler. Paulo, Natasha’ya “akşam bilgisayarın başında ol uzun uzun konuşmak ist[ediğini]”[123] belirtir. Bu söylem ikili arasında teknolojik araçların ilişkilerini yürütmeleri bakımından önemini gösterir. Kısacası Natasha, kız kardeşi Edith gibi aşk/evlilik ilişkisini telefon, bilgisayar ve internet vasıtasıyla devam ettirir.

Teknolojik iletişim araçları, insan ilişkilerinin odağında o kadar yer edinmiştir ki insanlar iletişim aracı olmadan birbirleriyle iletişim kuramayacağını düşünürler. İnsanlar yüz yüze, fiziki bir ortamda aracısız buluşup iletişime geçmek yerine uzaktan ve sanal alemlerde birbirleriyle iletişim kurmayı tercih eder olmuşlardır. Edith, erkek arkadaşı Thomas ile arasında bir iletişim aracı olmadan ilişki kuramadığını söyler. Thomas bunun zorunluluk olduğunu, hiç iletişim kurmamaktan daha iyi bir şey olduğunu belirtip iyimser bir tutum sergiler. Natasha, Edith ile Thomas’a sadece kendi ilişkilerinin öyle olmadığını kendi ilişkisinin de bir iletişim aracı olmadan devam etmediğini belirtir. Kocası Paulo ile yedi aydır sadece e-posta ya da telefonla iletişim kurduğunu söyler. Bu sözün ardından Natasha’nın “Özlemek! Galiba çağımızın temel duygusu bu!”[124] ifadesi insanların, teknolojik vasıtalarla iletişime geçseler bile tam manasıyla duygusal durumlarının karşılanamadığını ifade etmektedir. Teknolojik araçlar her ne kadar gelişmiş olsalar da duyguların aktarımında eksik kaldığı yorumu yapılabilir.

[121] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 74.
[122] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 130.
[123] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 139.
[124] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 136.

Bir başka perspektiften bakıldığında teknolojik iletişim araçlarının insan ilişkilerine canlılık ve iyimserlik getirdiği yorumunun yapıldığı görülür. Thomas, Ediht ile ilişkilerine canlılık getirmesi için "yeni iletişim araçlarını" kullanmak ister ve bu iletişim aracına örnek olarak "arada bir fakslaşmayı" teklif eder. Edith teknolojik iletişim araçları için "Bazen çok tuhaf, insana söylemek istemediği bazı şeyleri bile söyletiveriyor"[125] deyip iletişim araçlarının insanda olumlu veya olumsuz anlamda çekince düşüncesini unutturuverdiğini belirtir. Lucretsia da teknolojik iletişim araçlarıyla iletişim kurmaya alıştığını ifade eder. Lucretsia, ölü hâldeki Hermann ile e-postalaşır. Uzun yıllar Hermann ile bir iletişim aracı olmadan görüşmemiştir. Hermann'la iletişim aracı olmadan nasıl konuşacağını bilmediğini söyler. İkisi için iletişim kurmanın ve anlaşmanın en iyi yöntemi e-postalaşmaktır. Bu yöntemi kullanmak için Hermann'ın ölü veya diri olması Lucretsia için fark etmemektedir. Burada ölmüş birinin yaşayan bir insanla e-postalaşması teknolojinin gelecekte alacağı şeklin tasavvuru gibidir. Hermann öldükten sonra kızı Lucretsia ile e-postalaşmak için yüzlerce e-posta yazar ve bir şirketle bunları Lucretsia'ya her gün göndermesi için anlaşır. Edith ile Natasha, ölen babalarından e-posta gelmesine çok şaşırırlar:

> "EDITH- Hermann sana sürekli mail yazmaya devam mı ediyor yani?
>
> LUCRETSIA- Yeni değil. Yıllardır yazıyor. İnternetin farklı kıtalarda çocukları olan babalar için icat edildiğini söyler hep.
>
> NATASHA- Bu çok saçma! Böyle bir şey olamaz! Hermann öldü!
>
> EDITH- Öbür dünya ile bu dünya arasında ilişki kuran bir şey değil herhalde internet!
>
> LUCRETSIA- İşin tuhafı…
>
> NATASHA- Nedir?
>
> LUCRETSIA- Ben de ona cevap yazıyorum.
>
> NATASHA- Saçma! Ölü bir insana neden mail yazıyorsun ki?
>
> LUCRETSIA- O da bana yazdığı için tabii."[126]

Hermann'ın, Lucretsia'ya "İnternetin farklı kıtalarda çocukları olan babalar için icat edildiği (…)" şeklinde kendince interneti açıklaması ilgi çekicidir. İnternetin tarifi Hermann'ın hayatını aslında tarif eder. Onun farklı kıtalarda/ülkelerde üç kız çocuğu vardır ve internet vasıtasıyla kızlarıyla bağlantı kurmaktadır.

[125] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 130.
[126] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 131.

İnternet teknolojisinin sanal, yapay oluşuna ve insanların fiziki olarak bir araya gelişini engellemesine dair bir eleştiri daha getirilir. Bu eleştiri yemek yeme eylemi üzerinden yapılır. Lucretsia geldiği yerden yaprak sarması, dolma gibi yemekler getirmiştir. Kız kardeşler bunları yerken bilgisayar ekranından onları izleyen Thomas, yemekleri canının çektiğini ifade eder:

> "THOMAS- Bu yediğiniz ne öyle? Hey ağzımın suyu aktı?
>
> *(Hepsi birden, Lucretsia'da dâhil olmak üzere, yaprak sarmalara saldırırlar ve büyük bir iştahla giderek kontrollerini kaybederek, vahşice, hepsini yerler. Ağızlarını şapırdatırlar, elleri yağ içinde kalır. Sonra ellerini masadaki peçetelere silerler. Thomas büyük bir şaşkınlıkla onları izlemektedir. İştahla yedikleri sarma onun da ilgisini çekmiştir. Yutkunarak onlara bakar*. (…) *)*
>
> THOMAS- *(Yutkunarak)* Bayağı canım çekti doğrusu.
>
> EDITH- *(Thomas'a)* Boşuna yutkunma! Ne yazık ki yaprak sarmalarını e-maille gönderme olanağı yok!
>
> THOMAS- Ne büyük şanssızlık!
>
> NATASHA- Ya da ne büyük şans! Yoksa birlikte aynı yemeği yeme şansımız da yok olurdu!"[127]

E-posta ile somut bir nesnenin (yaprak sarması gibi) gönderilememesi internetin sanallığını ve yapaylığını gösterir. Thomas'ın şansızlık olarak addettiği -e-posta üzerinden yemek gönderilememesi- durum Natasha için büyük bir şanstır. Natasha internet üzerinden yemek (veya somut bir nesne) gönderilme durumunun gerçekleşmesi hâlinde insanların bir araya toplanma, insanların birlikte vakit geçirme gibi etkinliklerinin azalacağı vurgusunu yapar. Bilgisayar, internet vb. teknolojik unsurların insanlar arası etkileşimi ve iletişimi kolay kılmasının yanı sıra insanları fiziki olarak uzaklaştırmasının hoşa gitmeyen bir nitelikte olduğuna dikkat çekilir.

Benim Küçük Küresel Köyüm piyesi, modern insanın teknolojik araçları iletişim vasıtası yönüyle işlevsel kullanmasına dair birçok örnek barındırır. Mesela üç kız kardeş ayrıldıkları zaman birbirleriyle e-posta üzerinden irtibat kuracaklarını belirtirler. Kardeşler, işlerinden ve farklı yerlerde bulunmalarından dolayı birbirlerini sık göremeyeceklerini dile getirince Thomas "İnternette görüşürsünüz canım!"[128] tavsiyesinde bulunur. Bir başka örnek olarak Lucretsia, "küçük dijital bir teyp" vasıtasıyla kendi annesinin ve ölmüş olan babası Hermann'ın sesini kız kardeşlerine dinletir. Teypteki sesten bahsedilirken karşımıza bir başka teknolojik unsur olan elektronik posta

[127] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 127–29.
[128] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 133.

çıkar. Teypteki Hermann'ın sesi e-posta ile Lucretsia'ya gönderilmiştir. Piyesin bitiminde herkes ölü Hermann'ın görüntülü e-postasını izler Hermann bu e-postalı iletişiminde kızlarının her birine para dolusu bir hesap bıraktığını ve o parayı iyi işler için kullanacaklarına emin olduğunu belirtir. Edith tiyatroya harcayacaktır. Diğer kızlar ise dünyanın farklı yerlerinde olan eşleriyle bir araya gelmek için kullanacaklardır.

2.4.1. Modern Teknolojik Gelişmelerin Sanata Etkisi

Modern teknolojik araç-gereçlerin ilerlemesi ve gelişmesi sanat alanını da etkiler. Teknolojik ilerlemeler sonucunda insanın kendini ifade etme ve sanatını icra etme noktasında yeni imkânlara kavuştuğu görülür. Nitekim Behiç Ak, *İki Çarpı İki* adlı piyesinde kamera aleti üzerinden teknoloji ile insanın, sanat alanında yeni ve çağdaş bir ifade aracına kavuştuğunu gösterir:

> "ELVAN- O kamerayı aldım. Çünkü kendimi ifade etmek istiyorum.
>
> AHMET- Neden romanla veya şiirle ya da bir makaleyle değil de bir kamerayla?
>
> ELVAN- Çünkü bu bana daha çağdaş geliyor. Roman öldü. Şiir öldü. Tiyatro öldü.
>
> AHMET- Sinemanın ölmediğini mi zannediyorsun? *(Kamerayla aşağıya doğru iner.)*"[129]

Edebiyat bölümünü okuyan Elvan'ın bir sürü hikâye ve roman projesi vardır ama hiçbirini gerçekleştirememiştir. Elvan'ın hayatında eşi Mahmut çok büyük bir yer kaplamaktadır. Mahmut, Elvan'ın hayatını kendisiyle doldurduğu için Elvan kendi isteklerini gerçekleştirememiştir. Elvan bu durumdan şikayetçi de sayılmaz. Belki de eşi Mahmut onun kötü romanlar yazmasına böylece engel olduğunu düşünür. Elvan bu konuları daha önce kimseyle konuşmamıştır. Sadece yemek masasında sohbet ederlerken Ahmet'e anlatır. Ahmet, Elvan'a yazarlık konusunda farklı yaklaşması gerektiğini dile getirir. İsterse her şeye rağmen roman yazabileceğini belirtir. Elvan piyesin sonlarına doğru sanat yapmak ve kendini ifade etmek için teknolojik bir alette karar kılar: Kamera ve onunla ilintili sinema sanatı.

Ahmet'in düşüncelerine hak veren Elvan "roman yazmak yerine film çekebileceğin[ni] düşün[ür]."[130] Elvan'a göre geçmiş dönemlerde insanların anlayışlarını ve zevklerini ifade aracı olarak kullandığı roman, şiir, tiyatro gibi edebiyat sanatı ölmüştür. Piyeste geçmişten beri gelen gelenekselleşmiş sanat dalları yerine yeni, çağdaş sayılan ve teknolojiyle ilintili olan sinema sanatı tercih edilir. Artık insanın, kendini ifade

[129] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 89–90.
[130] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 87.

etmek ve sanat yapmak için teknolojiden faydalanıp yaşadığı çağa uygun ve teknolojik araçlara yöneldiği görülür.

Tek Kişilik Şehir piyesinde sanatın sunulma biçimine ve estetik değerinin algılanmasındaki değişimine olan teknoloji etkisine dikkat çekilir. Modern yaşama biçiminde artan teknoloji etkisi insanların estetik beğenilerini de etkiler. Piyeste Adam yazdığı şiiri Kadın'a okur ama Kadın şiiri beğenmediğini söyler. Bunun üstüne Adam, şiirin beğenilmemesini sesli olarak okumasından kaynaklandığını düşünür. Aslında bu şiiri sözel olarak okunması için değil bilgisayar ekranında sanal bir ortamda okunması için yazdığını belirtir. Adam, e-posta üzerinden şiiri Kadın'a gönderdiği vakit şiirin beğenileceğini ifade eder. Bu bağlamda sanatın sunumu ve estetik değer kazanması gerçek ortamından ve işlevinden koparılarak sanal bir ortama taşınınca insanların beğenme potansiyelinin artacağı inancı hissettirilir. Teknolojinin sanatın sunumunda ve estetik değer kazanmasında olan etkisi gösterilerek eleştirilir:

> "ADAM Aslında bu şiiri okumam hataydı biliyorum.
>
> KADIN Bence siz roman yazmalısınız.
>
> ADAM Roman yazamam. En yakın arkadaşlarına bile anlatamadığı sırlarım kitlelere anlatan ahmaklardan biri olmak istemiyorum. Ayrıca şunu söylemeliyim ki, bu şiir söylenmek için değil, bilgisayar ekranında okunmak için yazıldı. Size bunu mail'leyeceğim, inanın o zaman beğeneceksiniz. (…)"[131]

Şiirin sanal ortamda aynı yapı ve kelimelerle sunulacağı için estetik değerinin değişmeyeceği düşünüldüğünde teknolojiyle sanatın dönüşümüne ironik bir eleştiri de getirilmiş olunur.

2.5. MODERN TOPLUMUN VE YAŞAMIN ELEŞTİRİSİ

2.5.1. İnsan İlişkilerindeki Çözülme

Fay Hattı piyesinde, modern yaşamda insanlar arasındaki ilişkinin zayıflığına ve insani ilişkinin çıkar beklentisiyle kurulmasına, apartman komşuluğu üzerinden bir eleştiri yapılır. Deprem sarsıntısı geçtikten sonra Kadın'ın annesi, kızına telefon eder. Anne, kızına depremden korunmak için üst katlara çıkmaları gerektiğini söyler. Adam ve Kadın üst kata çıkmaya hazırlanırken kapı çalar ve üst kattaki komşuları Murat'ın kendilerine geldiğini görürler. Komşu Murat da annesinin tavsiyesine uyarak alt kata komşularının yanına inmiştir. Komşu Murat eve girince kendisini tanıtır. On iki yıldır üst

[131] Behiç Ak, *Tek Kişilik Şehir*, s. 76–77.

katta oturduğunu ve bu zamana kadar tanışma fırsatlarının olmadığını söyler. Piyeste yansıtılan bu durum, modern yaşama biçiminde komşuluk ilişkilerinin zayıflığına ve komşuluk ilişkilerinin çıkara dayalı olmasına getirilen bir eleştiri taşır. On iki yıl uzun bir süre zarfıdır. Uzun süre aynı apartmanda ikamet edip, bu süre zarfında tanışmayan/karşılaşmayan komşuların, deprem gibi bir afet durumunda kendi canlarını kurtarmak için birbirlerine sığınmaları hem bencilliklerini hem de insani/komşuluk ilişkilerindeki çarpıklığı ve zayıflığı göstermektedir. Kadın (Sibel) ile Adam (Ahmet) ve Komşu (Murat) zor durumda kalınca komşuluk vazifelerini hatırlarlar. Fakat yukarıda da vurgulandığı üzere bu vazife her iki tarafında çıkar ilişkisine dayanmakta olup insani bir tarafı bulunmamaktadır.

Piyeste, aynı apartmanda yaşayan insanların tanışma durumuna ironik bir eleştiri daha yapılır. Komşu Murat, alt kattaki komşuları ile tanışmasına vesile olan depremin gerçekleşmesine "iyi ki bu deprem oldu. Yoksa tanışmayacaktık."[132] diyerek tanışmış olmalarından sevinç duyar. Kadın da felaketleri tanışmak için bir vesile saydığını belirtir. Hatta Kadın, alt katta oturan komşularıyla da su baskını felaketi dolayısıyla tanışmış olduklarını belirtir. Buradan da anlaşılacağı üzere uzun veya kısa bir süre olsun, aynı apartmanı paylaşan insanların/komşuların kendi ihtiyaçları olmasa komşuları ile iletişime geçmeyecekleri ve birbirleriyle tanışmaya gerek görmeyecekleri anlaşılır. Böylece Behiç Ak *Fay Hattı* piyesinde, modern yaşama biçimindeki apartman komşuluklarına, aynı ortamı paylaşan insanlar arasındaki yabancılığa, iletişimsizliğe ve bu komşuluklar arasındaki yapay, köksüz ilişkilere bir eleştiri getirir.

İki Çarpı İki piyesinde Ahmet, gençlik yıllarından arkadaşı Mahmut ile tesadüfen karşılaştığını eşi Sema'ya anlatır. Ahmet eşine Mahmut'u anlatırken "en iyi dostum" ifadesini kullanır ve Mahmut'la karşılaşmasının kendisi için çok önemli bir olay olduğunu ifade eder. Ahmet, en iyi dostu olarak gördüğü Mahmut ile 25 yıldır görüşmemiştir. İronik ve modern toplumdaki insan ilişkilerinin zayıflığını gösteren bu durum Sema tarafından şöyle eleştirilir:

> "SEMA- En iyi dostun olduğunu biliyorum.
>
> AHMET- Nereden biliyorsun?
>
> SEMA- Bunca yıl görüşmemenden. Senin en iyi dostun görüşmediğin dostundur."[133]

[132] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, Mitos Boyut Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2003, s. 21.
[133] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 6.

Ahmet ile Mahmut'un uzun zamandır görüşmemiş olmasını Mahmut'un eşi Elvan da eleştirir. Sohbet sırasında Ahmet, en iyi arkadaşım Mahmut diye belirtince Sema "Nasıl iyi bir arkadaşlık bu?"[134] diyerek uzun zamandır görüşmemelerine sitem eder. Siteme hak veren Ahmet, Mahmut'un bir suçu olmadığını, kendisinin insanlar ile arasına mesafe koyduğunu söyler. Piyesin ilerleyen kısımlarında Ahmet ile Mahmut'un aralarının açılma sebebi olarak gençlik zamanlarında üniversite olayları yüzünden kaynaklandığı açığa kavuşur. Mahmut'un olaylar yüzünden hapis yatıp Ahmet'in ise itirafçılığı sayesinde kurtulduğu açıklanır. Mahmut'a göre de Ahmet ile mevcut ilişkileri bozulmasın diye yıllarca görüşmemiştir. Sema yıllarca birbirlerinden uzak olup hiç görüşmeyerek arkadaşlık ilişkilerinin bozulmaktan beter olduğunu belirtir. Bunun üzerine Mahmut vurdumduymaz bir tavırla görüşmeseler de ilişkilerinin bozulmadığını yineler:

> "MAHMUT- (Kahkaha atar.) Ama ilişkimiz bozulmadı.
>
> SEMA- Korkunçsunuz!"[135]

Sema'nın ifadesi, Mahmut'un ciddi bir durumu şakaya almasına ağır bir tepki taşımaktadır.

2.5.1.1. Aile Bağlarındaki Çözülme

Fay Hattı piyesinde Adam'ın hiçbir arkadaşıyla görüşmediği söylenip insan ilişkilerindeki zayıflığa dikkat çekilirken onun aile bağlarındaki çözülme de akrabaları üzerinden verilir. Adam, hiçbir arkadaşıyla görüşmediği gibi akrabalarıyla da görüşmemektedir. Kadın'a göre tanıdıklarının yokluğu hatta kendisinin ve kızının yokluğu bile Adam için hiçbir şey ifade etmeyecektir. Adam, hayattaki akrabalarıyla görüşmemenin yanında vefat eden aile bireylerinin kabirlerini de ziyaret etmemiştir. Kadın'ın söyleminden Adam'ın "annesinin mezarına öldüğünden beri bir kere bile gitmeyen bir insan"[136] olduğu anlaşılır.

Newton Bilgisayardan Ne Anlar piyesinde borç para alıp vermeden dolayı aile bağlarında bozulma söz konusudur. Kadın, kız kardeşiyle; Adam ise ağabeyiyle küsmüşlerdir. Kadın'ın kız kardeşiyle küs olmasının nedeni, kardeşinin Kadın'dan borç para istemesidir. Kadın, kendisinden istenilen borç parayı vermeyince iki kardeşin arası açılmıştır. Adam'ın ağabeyiyle küs olmasının nedeni de borç para vermek yüzündendir. Yalnız aradaki fark Adam'ın borç parayı verip, borcu geri isterken yaşadığı sorundan

[134] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 46.
[135] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 50.
[136] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 29.

dolayı ağabeyine küs olmasıdır. Adam borç verdiği parayı, ağabeyinden dilenci gibi yalvararak güçlükle alabilmiştir. Bu olaydan dolayı Adam, üç yıldan beri ağabeyiyle konuşmamaktadır. Hatta bu olaydan ders çıkarmış gibi "ne borç alırım ne de borç veririm arkadaş"[137] diyerek borç para alma-verme hususu özelinden hareketle sonraki davranışlarında insanlarla arasına mesafe koyduğu görülür. Adam'ın ağabeyiyle borç para yüzünden yaşadığı sıkıntı, onun diğer insanlarla yardımlaşma isteğine de ket vurur. Adam'ın yardımlaşma duygusundan gitgide insan/aile ilişkilerinde bencilliğe doğru bir evrilme olduğu çıkarımı yapılabilir. Adam'ı bencilliğe sevk eden, kendisine en yakın gördüğü ağabeyinden böyle bir davranış görmesidir. Bu davranış onu, tüm insanlara karşı bir güvensizliğe itecek ve onun bundan sonraki yaşamında bencil bir tutum sergilemesine neden olacaktır. Hatırlanırsa Behiç Ak'ın *Fay Hattı* piyesinde de borç para alma-verme meselesine yer verilmiştir. O piyeste de insanlar ölüm korkusuyla borçlarını hatırlayacak ve borçlarını ödemek için harekete geçeceklerdir. Eğer ölüm korkusu olmasaydı bu insanlar, borçlarını vermek için harekete geçmeyecekler yorumu yapılabilir. Piyeste aile ilişkilerindeki bozulmaya Kadın'ın annesiyle olan ilişkisi de örnek gösterilebilir. Kadın annesiyle konuşmamaktadır. Piyeste anne kız arasındaki küslüğün nedeni verilmez. Kadın'ın annesiyle küs olduğu, kız kardeşinin, kendisini annelerine şikâyet edecek olduğunu anlattığı zaman ortaya çıkar. Kadın annesiyle konuşmadığı için kardeşinin bu şikayetinin gereksiz olduğunun farkındadır.

2.5.2. Modernizm ve İnsani Yozlaşma

Fay Hattı piyesinde, modern yaşama biçiminde insana karşı yitirilen güven duygusu, apartman dairelerinde kullanılan demir kapı ve pencerelere taktırılan demir parmaklık vasıtasıyla eleştirilir. Kentte yaşayan Adam, evine hırsız girmesin diye daire kapısını demirden, pencerelere de demir parmaklık taktırır. Deprem sarsıntısından dolayı dairenin demir kapısı sıkışmış ve açılmamaktadır. Pencerelerdeki demir parmaklıkları geçmek de imkânsızdır. Modern insan, topluma duyduğu güvensizlikten dolayı kendi güvenliğini sağlamak için bir nevi kendi özgürlüğünü kısıtlar. İnsanların apartman dairelerine güvenlik amaçlı taktırdığı demir kapı ve demir parmaklı pencereler, hapishane hücrelerini andırmaktadır. İnsan, güvenceli bir hayatın tutsağı olmuştur. Nitekim piyeste bu durum, Kadın ve Komşu tarafından şöyle dile getirilir:

> "KADIN- (Kapıyı zorlar ve yumruklar) Kendi hapishanemizi kendimiz yarattık! İmdaaat, imdaaaat!

[137] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 76.

KOMŞU- Fazla güvenliğin olduğu yerde özgürlük olmaz derlerdi de inanmazdım.

(Hepsi birden kapıyı zorlamaya başlarlar. Fakat demir kapı yerinden kıpırdamaz.)"[138]

Şehirlerde yaşayan insanlar, güvenlik endişesiyle hapishane görünümlü apartman dairelerinde yaşarlarken Komşu "keşke bir eşeğim olsaydı. O zaman belki bir apartman dairesinde yaşamak zorunda kalmazdım."[139] diyerek şehir hayatından/apartman yaşamından uzak, kırsal bir yaşamı arzuladığı da görülür.

Fay Hattı piyesinde yozlaşan modern yaşama biçiminin sorgulanışı doğrudan karakterlerin söylemiyle yapılır. Kadın karakterinin, depremin yarattığı duygulanım sonucunda, depremden önceki modern yaşama biçiminin anormal olduğunu anlaması şu tiratla verilir:

"Kadın- (Kadının psikolojisi iyice değişmiştir. Yarı deli gibidir.) Ay yeter yeter, çıldırmak üzereyim. Önceki hayatımızda ne saçma bir hayat yaşadığımı düşünüp duruyorum. Her gün işe gidip eve gelmeler, hiçbir şeyin farkında olmadan her an kırılacak bir fay hattının üzerinde yaşayarak, gökdelenlerin tepesinde yemek yemeler, bodrum kattaki sinemalara gitmeler, Barbunya fasulye, zeytinyağlı bakla, palamut ızgaralar ve sanki hiç deprem olmayacakmış gibi yavaş yavaş hazırlanan salatalar! Yirmi Atom Bombasının gücüne eşit enerji biriktirmiş, her an kırılmaya hazır bir fay hattının üzerinde her şeyden habersiz, iş çıkışı buluşup, 'İtalyan lokantasına mı gidelim, yoksa Çin yemeği mi yiyelim,' diye konuşmalar, İtalyan restoranına gitmeler ve gayet sakin, hiç paniğe kapılmadan, paltoları vestiyere vermeler, içeriye geçip, sandalyelere oturup, uzun uzun menüyü incelemeler, raviolli ve spagetti yiyip, ortaya da lazanya söylemeler. Ne kadar cahilmişiz Tanrım!"[140]

Kadın'ın tiradında saydığı şeyler, modern yaşama biçiminde bireye "saçma" gelmeyen normal uğraşlardır. Yalnız depremin modern yaşamın kırılganlığını göstermesi üzerine Kadın, normal olduğunu düşündüğü "önceki hayatı"nı sorgular ve deprem öncesi yaşama biçiminin anormal oluşunu fark eder. Kadın, zamanında bu anormalliği fark edemeyip, deprem gibi olağanüstü bir durum yaşadıktan sonra farkında olunca kendinin cahil olduğunu düşünür. Kadın'ın bu tiradı ile *Fay Hattı* piyesinde, yaşam serüveninin kısa olmasına rağmen modern bireyin, zamanı basit ve gereksiz "menü incelemeler"iyle harcaması, tekdüze bir biçimde ev ile iş arasında mekik dokuması ve her şeyden önemlisi "normal" sandığı modern yaşama biçiminin çarpık durumlar barındırmasının farkında olmayışı eleştirilir. Piyeste, modern bireyin yaşama biçiminin kırılganlığını görmesi, normal sandığı yozlaşmış yaşama biçimini sorgulaması ve aydınlanması için deprem vb.

[138] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 56.
[139] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 57.
[140] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 60–61.

durumlar yaşaması gerektiği anlaşılır. Ayrıca Kadın'ın tiradında, modern yaşama biçiminde görülen gökdelenler, sinema salonları, lokantalar gibi modern yaşama ait yapı unsurlarına yer verilir. Modern yaşamda insanların, bu gibi yerlerde zamanlarını geçirdiği gözler önüne serilir.

Yukarıdaki tiratta ve piyes boyunca modern yaşama biçiminin kırılganlığı, yozlaşmaları, açmazları ve meydana getirdiği meseleler "fay hattı" imgesiyle verilir. Fay hattı kırıldığı vakit modern yaşama biçiminin hassasiyetleri ortaya çıkacaktır. Yani modern yaşamın getirdiği konforlu, huzurlu, mutlu ve güvenceli yaşama biçiminin işlevsiz hâle geldiği görülecektir. Beklenen olur ve piyesin sonunda asıl fay hattı kırılır yani deprem gerçekleşir. Güvenceli bir hayat sürdürdüklerini düşünen karakterler, fay hattının kırılmasıyla gerçeğin farkına varırlar ve aydınlanma yaşarlar. Yaşadıkları süreç modern hayatı sorgulatır ve depremden sonra ortaya çıkacak gerçekler karakterlerin ağzından verilir:

"KADIN- Deprem!

ADAM- Kaçın, kaçın, deprem oluyor!

KADIN- Deprem oluyor! Deprem Oluyor!

HEP BERABER- Fay kırılıyor! Fay kırılıyor!..

(Sallantı diğer sallantılardan farklı olarak daha şiddetlidir ve devam eder.)

KADIN- Yalan ile doğru arasındaki fay kırılıyor.

KOMŞU- Huzur ile mutluluk arasındaki fay kırılıyor!

ADAM- Doğa ile ekonomi arasındaki fay kırılıyor!

KADIN- Aptallık ile zekâ arasındaki fay kırılıyor!

ADAM- Karar ile kararsızlık…

KOMŞU- Cesaret ile korkaklık, özgürlük ve güvence…

KADIN- Monogami ve poligami arasındaki fay kırılıyor!

ADAM- Dün ile bugün arasındaki fay kırılıyor. Kaçalım! Kaçalım!

KOMŞU- Kaçalım!

KADIN- Kaçalım Kaçalım!"[141]

Fay Hattı piyesinde, modern yaşama biçimindeki yozlaşma eleştirisi radyo konuşmalarına da yansır. Bu radyoda konuşan sesler aracılığıyla Behiç Ak'ın, modern yaşama biçiminin sorunlarına karşı düşüncelerini doğrudan piyese yansıttığı

[141] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 67.

düşünülebilir. İlk radyo konuşmasında konuşan kişiler, ideal olan yaşam tarzını göstermesi bakımından depremin gerekli olduğunu düşünürler. Deprem, sahte ile gerçeği ortaya çıkaracaktır. Şehirlerde yapılan yollar, evler sahtedir. Deprem insanlara gerçek evler ve yollar yapmasını öğretecektir. Deprem fazla nüfusu ve işsizliği azaltacak, çevreye zarar veren binaları ve başkalarının sırtından geçinen insanları ortadan kaldıracaktır. Son radyo konuşmasında, insanca bir yaşama biçimi için depreme gereksinim duyulmasının eleştirisi vardır:

> "Ya… Bakın, iki üç tane daha deprem olsun, bu memlekette demokrasi iyice yerleşir. Komşu devletlerle ilişkilerimizin düzelmesi için de depreme ihtiyacımız var. Etnik çatışmaların giderilmesi için, temiz hava için, savaşların önlenmesi için, tarihten ders çıkarmamız için, hatta coğrafyadan, biyolojiden, kimyadan, matematikten ders çıkarmamız için depreme ihtiyacımız var."[142]

Ayrıca deprem sayesinde sivil toplum örgütleri kurulmuştur. Böylece deprem, insanlar arası yakınlaşmayı, yardımlaşmayı arttırmıştır. Görüleceği üzere deprem gibi olağanüstü durumlar, insanların yozlaşarak unuttuğu insanca yaşama biçimini hatırlatıcı bir işlev görmektedir.

Fay Hattı piyesinde modern toplumdaki ahlaki yozlaşma eleştirisi birçok açıdan yapılır. Yozlaşma eleştirisi ilkin güvenlik şirketleri ile güvenlik görevlileri üzerinden verilir. Komşu'nun deprem çantasında bir silah bulunur. Komşu bu silahı, apartmanı koruyan özel güvenlik görevlilerinden korunmak için almıştır. Çünkü Komşu'ya göre evini soyanlar aslında hırsızlar değil apartmanın kapısındaki güvenlik görevlileridir. Güvenlik görevlileri, kendilerinden beklenilenin tam tersini yapmaktadır. Hem korumakla görevli olduğuna ihanet etmekte hem de meslek olarak bu işten para kazanmaktadır. Kadın, böyle bir durum varsa bu güvenlik görevlilerin işten çıkarılması gerektiğini söyler. Komşu ise yeni gelecek güvenlik görevlilerin de böyle olduklarını, güvenlik şirketlerine ödenen ücretin, hırsızın vereceği zarardan daha az olduğunu belirtir. Burada yozlaşmanın, toplumun geneline yayılmasının yanı sıra toplumda artık bu gibi olayların kanıksandığı algısı da vardır.

Fay Hattı piyesinde bir başka ahlâkî yozlaşma eleştirisi, müteahhitlik mesleği üzerinden yapılır. Adam oturdukları Manolya Apartmanı'nın müteahhidi Yücel Bey'i arar. Müteahhit Yücel Bey'e oturdukları dairenin kolonları ile kirişlerinin çatladığını ve kendilerine ev değil bir mezar sattığını söyler. Müteahhit kolon ve kirişlerde oluşan

[142] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 68.

çatlamanın gayet normal olduğunu, Adam'a panik olmamalarını, çatlakların sadece kendi apartmanlarında değil bütün apartmanlarda oluştuğunu anlatır. Müteahhidin dökülen apartman karşısında rahat tavırları ve mesnetsiz açıklamaları, bu işten sanki sorumlu değilmiş gibi davranışları yozlaşmanın işaretidir. Ayrıca müteahhit kendi yaptığı apartmanın sağlam olmadığını kabul etmek şöyle dursun diğer müteahhitlerin yaptığı evlerin de sağlam inşa edilmediğini söyleyerek -güvenlik şirketlerinde olduğu gibi- yozlaşmanın topluma yayıldığını göstermektedir. Müteahhidin kolonların çatlaması, sıvaların dökülmesi, demirin paslanması ve betonarme yapı üzerine teknik bilgiler aktarması, asıl mesleği mimarlık olan Behiç Ak'ın meslekî bilgilerini piyese yansıttığını gösterir. Müteahhidin eleştirilecek bir başka noktası da ahlâkî değerleri öncelemek yerine kapitalist düşünceyi önemsemesidir. Müteahhit apartmanın böyle bir vaziyete gelmiş olmasından pişmanmış gibi davranır ve apartmanı yıkıp yerine dokuz büyüklüğündeki depreme karşı dayanıklı bir apartman olarak yeniden inşa etmek ister. Apartmanı ilk defa inşa ederken gözetmesi gereken bu özelliği/duyarlılığı sonradan bir proje olarak Adam'a sunar. Tabii müteahhit bunu kendi sermayesinden karşılayıp yapmayacaktır. Yeni apartman projesi için 35 bin dolar ücret ister. Burada müteahhidin deprem gibi kriz anlarını kendi lehine çevirip fırsatçılık yaptığı ve kâr odaklı düşüncesiyle kapitalizme yaklaştığı görülür. Müteahhidin ahlâkî değerlerinin yerini maddi menfaat almıştır. Adam-Kadın-Komşu hep beraber müteahhidin istediği bu paraya itiraz ederler. İçlerinden en sert tepkiyi Adam verir. Müteahhidin dolandırıcı, pişkin bir adam olduğunu söyleyip onun aynı evi iki kez kendilerine satmaya çalışmasına sitem eder.

Piyeste, ahlâkî değerler yerine kapitalist değerleri gözeten bir başka unsur da iletişim şirketleridir. Komşu, depremlerin insanların birbirleriyle telefonda daha çok konuşması için iletişim şirketleri tarafından yapıldığını iddia eder. Hatta buna aşkları, ayrılıkları ve kavgaları da ekleyerek tüm bunları iletişim şirketlerinin düzenlediğini söyler. Böylece insanlar ne kadar fazla telefon konuşması yaparsa iletişim şirketlerinin kâr oranları da bir o kadar artacaktır. Komşu'nun dikkat çekmek istediği nokta budur.

Bir diğer ahlaki yozlaşma, Adam'ın depreme dayanıksız ve dökülmeye başlamış apartman dairesini satmak istemesiyle ortaya çıkar. Adam'ın bu isteğine karşılık Komşu, daireye alıcı bulamayacağını, geçen gün binayı kontrol eden uzmanların binanın depreme çok dayanıksız olduğunu rapor ettiklerini belirtir. Bundan dolayı Komşu dairenin "beş para etmez" olduğunu söyler. Bunu duyan Adam sinirlenir ve müteahhidin savunma yaparken söylediği çatlamanın, paslanmanın doğal bir şey olduğunu, kendi binalarının

suçlanmaması gerektiğini Komşu'ya sıralar ve uzmanların verdiği raporun duyurulmamasını ister. Az önce müteahhit anlatırken sinirlenen Adam, şimdi müteahhitte hak verir gibi onun söylemlerini kullanır. Kendi can güvenliği için depreme dayanıksız evde oturmak istemezken bu daireyi bir başka insanın can güvenliğini düşünmeden satmak ister. Üstelik uzmanların verdiği raporu gizleyerek satmayı planlar. Adam'ın bu tavırlarıyla iki yüzlü, bencilce bir davranış sergilediği görülür. Adam'ın da davranışlarına kızdığı müteahhit gibi ahlâkî değerlerinde bozulma yaşanmıştır.

Piyesteki diğer ahlaki yozlaşma eleştirisi, insanların maddi ve manevi borçlarını hatırlaması üzerinden yapılır. İnsanlar depremden dolayı öleceğim korkusuyla borçlarını hatırlar. Ali Rıza Bey, Kadın'a olan borcunu ödemek için telefon eder. Kadın da ölümlü dünya deyip borcunu sildiğini söyler. Kadın da kız kardeşine yüz dolar borcu olduğunu hatırlar. Daha sonra Komşu lisedeyken sıra arkadaşıyla olan küslüğünü hatırlar. Lise arkadaşı Melek'le tam yirmi yedi yıldır görüşmemektedir. Komşu küslüğe neden olanın kendisi olduğunu kabul eder. Kendisi öğretmene kötü bir şaka yapıp suçu arkadaşı Melek'e atmıştır. Komşu vicdan borcunu ancak ölüm korkusu gelince idrak etmiştir.

Küçülecek Yer Kalmadı adlı piyeste, Misafir'in Türkiye'de olduğu gibi Malezya'da da bir evi vardır. Misafir, bu evde oturan kiracıyı çıkartmak istemektedir ama kiracı evi boşaltmak konusunda sıkıntı çıkarır. Bunun üzerine Misafir mahkemeye başvurur. Hâkim, Misafir'in "evi[nin] tam önüne bir apartman dikmeye" izin verir ve "bahçenin manzarasını kapatmaya göz yumarsa" davada yumuşak davranacağını belirtir.[143] Eğer Misafir bu şartları kabul ederse kolayca kiracıyı evden çıkartabilecektir. Mahkemedeki hâkimin davranışı insani yozlaşmanın evrensel boyutunu gözler önüne serer. Mahkeme hâkiminin, kanunun ve hukukun üstünlüğünü öncelemesi gerekirken çıkarcı bir davranış sergiler. Adaletli bir yaklaşım sergilemez. Hâkimin kendi çıkarını gözeten istekleri yerine getirilirse hakkı ve hukuku istediği tarafa karşı yerine getirecek ve keyfî karar uygulayacaktır. Hâkimin bu davranışı insani yozlaşmaya örnek teşkil eder. Piyeste çıkarcı ve keyfî karar alan hâkim eleştirisinin Malezya mahkemeleri üzerinden yapılması da evrensel boyuttaki yozlaşmaya dikkat çeken bir eleştiri şeklinde yorumlanabilir.

Benim Küçük Küresel Köyüm piyesinde Hermann tarafından silah tüccarlığının eleştirisi yapılır. 1970'li yıllarda silah tüccarlığının kârlı bir iş olduğundan, dünyayı silah

[143] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 20.

tüccarlarının yönettiğinden bahsedilir. Silah tüccarlarının her iki tarafa da silah satarak zenginleştiğini böylece savaşı tek kazananın silah tüccarları olduğu anlatır:

> "HERMANN- Biliyor musun? Aslında silah ticareti çok kârlı bir iş bu günlerde. Silah tüccarları dünyayı yönetiyorlar. Bir silahı birine verirsen, düşman da aynı silahtan iki tane almak ister. Düşmanı iki silaha sahip olan insan dört tane satın almak ister. Bu defa onun düşmanı da sekiz tane almak ister. Bu böyle gider. Bir anda dünyanın en zengin adamı olmak işten bile değil."[144]

Hermann önceleri sosyalist dünya görüşüne hâkim biridir. Onun dünyayı sosyalizmin düşüncesi ile kurtarma ve insanları "sınıfsız toplum"a kavuşturma hayali vardır. Dünyada sosyalizmin güç kaybetmesiyle Hermann zaman geçtikçe bu ideallerinden ve idealist tavırlarından uzaklaşır. 1986'dan sonra, karşı cepheye geçer, silah ticareti ve fil dişi ticaretiyle uğraşır. Kendini düşünen bencil bir insan olur. Hermann için artık sadece tek şey vardır: para ve güç kazanmak. Hermann insanlar arası ayrım gözetmeyen, adaletin ve eşitliğin olduğu sınıfsız bir toplum hayalinden her iki tarafa da silah satarak zenginleşen, adaletsizliğe, ölüme, acıya ve göz yaşına aracılık eden konuma gelir. İdealist tavırlarından ve düşüncelerinden ödün veren bir Hermann ile karşılaşılır ve o insani yozlaşmanın bir örneğini oluşturur.

İnsani yozlaşmanın bir başka açıdan eleştirisi Mozambik'te yaşayan Sofia tarafından yapılır. Afrika kıtasının kötü olan durumu dile getirilir. Sosyalizmin güç kaybetmesinden sonra kendini silah tüccarı olarak kurtarmaya çalışan Hermann, Mozambik'ten ayrılmadan önce Sofia tarafından eleştirilir. Sofia'nın bu eleştirisi Hermann'ın şahsında tüm Avrupalılaradır. Avrupalılar tarafından Afrika'nın geleneksel tedavi yöntemleri değiştirilmiş, doktorları öldürülmüş ve hastanelerini yakılmıştır. Üstelik doktorları öldürenler çocuk yaşında savaşçılardır. Sofia, birileri tarafından Afrikalı küçük çocukların ellerine silah verilerek çocukların annelerini ve babalarını öldürmesini eleştirir. Afrika'da erkeklerin bir araya geldikleri zaman kimi öldüreceklerini konuştuklarını dile getirir. Avrupalılar, Afrika'daki vahşi hayvanların soyunu tüketmiştir. Şimdi geriye sadece soyu tüketilecek bir vahşi hayvan kalmıştır: İnsan. O da tüketilmektedir. Sofia, bu coğrafyadaki insanların karınları mermilerle mi doyması gerektiği sorusunu Hermann'a yöneltir. Hermann insaniyetten uzak bir şekilde "Mermiler karın doyurmaz ama Afrika'da cebinde ne

[144] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 105.

kadar mermi varsa karnın o kadar da toktur."[145] cevabını verir. Sofia da bunun üzerine Afrika'da yaşanan toplumdaki şiddeti, toplumda yaygın olan savaş düşüncesini, toplumun birbirine düşman edilmesini ve silah tüccarların bundan zengin oluşunu "korkunç"luk olarak niteler. Avrupa ülkeleri arasındaki Soğuk Savaş Dönemi nitelemesine rağmen Afrika'da bütün savaşların sıcak olduğunu belirtip Hermann'ın bir daha Mozambik'e gelmemesi gerektiğini çünkü onun burada artık ölü olduğu belirtir.

2.5.3. Modern Bireyin Mistik Arayışı/Arzuları

Newton Bilgisayardan Ne Anlar piyesinde modernizmin özelliklerinden olan sekülerleşme, Kız ve erkek arkadaşı vasıtasıyla yansıtılır. Kız'ın yeni bulduğu sevgilisi de kendisi gibi ateisttir. Kız babasına erkek arkadaşının, kendisini ne kadar sevdiğini söylerken "tapıyor" söylemini kullanır. Burada bilinçli olarak tapmak fiilinin kullanıldığı söylenebilir. Çünkü geleneksel söylemde ve dinî açıdan bakıldığında tapmak eylemi, ilahi olana karşı olurken burada bir insana karşı kullanımı dikkat çekicidir. Bu durumu modern düşüncenin bir özelliği olarak okumak mümkündür. Kız'ın sevgilisi, "terk edilmiş kiliselerde" yoga yaptırarak, "kullanılmayan camilerde" bilimsel yöntemlere dayanarak meditasyon, masaj ve Aikido kursları vererek geçimini sağlamaktadır. Erkek arkadaşın kurs verdiği mekânların terk edilmiş kilise ve kullanılmayan camiler oluşu toplumun da dinî bağlarının zayıfladığına bir işarettir. Fakat yapılan aktivitelerden de anlaşılacağı üzere insan hangi çağda olursa olsun manevi doyumunu sağlamak için -din yerine- yoga, meditasyon, masaj, Aikido gibi farklı öğretilere yönelmiş olduğu görülür.

2.5.4. Modernizm ya da Modern Yaşamın Sorunları Karşısında Sanatkârların Tutumu

Benim Küçük Küresel Köyüm piyesindeki Edith, modern yaşama biçiminin sorunlarını sanat yoluyla ifade etmeye çalışır. Tiyatro ve şiirler yazan Edith, Lysistrata için bir şiir yazmıştır. Bu şiir ile Edith, modern yaşama biçiminde görülen olumsuz durumların eleştirisini açıkça yapmaktadır. Şiiri Edith'in babası Hermann seslendirir:

"HERMANN'IN SESİ- *(Teypten)*

'Anneler çocuklarınız ölecek

İstedikleri bir dava uğruna ölmekten kaçarken,

[145] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 121.

Hiç istemedikleri şeyler yüzünden ölecekler pisi pisine'

(…)

HERMANN-

'Irk ayrımı suç haline gelmişken!

Yan gözle bakmak bile ayıplanırken bir siyaha

Anneler çocuklarınız sokulmayacak şehrin öbür yarısına

Hem de herkes artık özgür olduğundan bahsederken,

Anneler çocuklarınız ölecek açlıktan

Hemde bütün vitrinler yemekle doluyken.

Anneler çocuklarınız ölecek basit bir salgın hastalıktan

Hem de tıp ölüme bile çare bulmuşken…

Anneler çocuklarınız kavrulacak yalnızlıktan

Hem de iletişim teknolojisi zirveye fırlamışken.

(Lucretsia da Hermmann'a eşlik eder)

HERMANN'IN SESİ ve LUCRETSIA-

'Anneler,

Çocuklarınız bombalanacak

Hem de savaşın artık çok yanlış bir şey olduğu herkes

Tarafından kabullenilmişken.

Anneler çocuklarınız

Suç işleyecek

Hırsızlık yapacak

Öldürecek

Yok edecek

Bombalayacak

Tam da çocukların masumluğu

Herkes tarafından savunulurken!'[146]

Edith bu şiiriyle modern yaşamın tıp, teknoloji, iletişim araçları, besine erişim unsurları açısından ve insani haklar/ilkeler noktasında gelişmiş, mutlu, zengin, iyi ve uygun

[146] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 90–91.

nitelikler taşımasına rağmen istenilenin olmadığını, kötü ve olumsuz durumların hâlâ yaşandığını dile getirir. Dükkân vitrinleri yiyecekler ile doludur ama insanlar gıdaya erişemediğinden açlıktan ölmektedir. Çaresinin olmadığı düşünülen hastalıklar bile tedavi edilirken insanlar basit hastalıklardan dolayı ölmektedir. İletişimin, haberleşmenin teknoloji sayesinde kolay ve ulaşılabilir olmasına rağmen insanlar arası iletişimsizliğin, yalnızlığın artacağına dikkat çekilmektedir. İnsanlar savaşın, ırkçılık yapmanın, suç işlemenin, öldürmenin, yok etmenin zararlarının bilincinde olmalarına rağmen bütün bu kötülükler modern yaşamda devam ediyordur. İnsan haklarını/ilkelerini dile getirenler, insanca yaşamı savunanlar yapılan insan hakları ihlallerine karşı sessiz kalırlar ve riyakârca davranışlarda bulunurlar. Modern yaşamdaki insanlar arası eşitsizlik, hukuksuzluklar vurgulanır.

Piyesin sonunda Edith'in savaş karşıtlığını dile getirdiği şiirine de yer verilir. İnsanların normal zamanda birbirleri için yaşamadıkları, birbirlerini düşünmedikleri hâlde savaş zamanları birbirleri için öldüğü ya da öldürdüğü görülür. Toplumlar yaşadıkları her şeyi unutsalar da asla düşmanlarını unutmazlar. Dünyada sadece insanlar tarafından savaş çıkartılır ve savaş kararları hep tek başına bir erkek tarafından alınmaktadır. Edith savaş karşıtlığı şiiriyle bu noktalara eleştiri getirir.

Edith'inin modern yaşamın sorunlarını tiyatro aracılığıyla dile getirilmesi istenir. Lucretsia'nın annesi Sofia, Afrika'daki AIDS hastalığı için bir trajedi yazması gerektiğini söyler. Sofia "Helenistik dönemde böyle bir hastalık olsaydı herhalde güçlü bir trajedinin konusu olurdu"[147] diyerek AIDS hastalığına karşı modern dönemdeki vurdumduymazlığı eleştirir. Bu hastalığa sahip insanların bile hastalık hakkında konuşmaktan kaçındığını belirtir. Edith'in trajedi türünde bir tiyatro yazarak AIDS hastalığına karşı dikkat çekmesini ister.

Edith'inin önceden mülteci sorunu hakkında da bir tiyatro hazırlığı vardır. Kendini mülteci sayan Lucretsia, kardeşi Edith'ye mülteci konusunda yardım etmek ister. Lucretsia mülteciler konusunda uzmanlaştığını ve kimin mülteci olup olmadığını hemen anladığını söyler. Kardeşleri nasıl tanıyorsun diye sorduklarında Lucretsia'nın cevabı mültecilerin zorlu yolculuklarını ve durumlarını gözler önüne serer:

[147] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 94.

"LUCRETSIA- Ayakkabılarından. O kadar eskimişlerdir ki, hayatınızda o kadar eski ayakkabı hiç görmemişsinizdir kızlar. Bir keresinde Hindistan'dan İstanbul'a kadar yürümüş bir genç mülteciyle karşılaştım. Ayakkabıları o kadar eskiydi ki kızlar, o kadar eskiydi ki… *(Gözleri yaşarır ve ağlamaya başlar)* Anlatamam size, onları görür görmez ağlamaya başladım. *(Kızların da gözleri yaşarır*

NATASHA- *(Ağlamaklı)* Çok mu eskiydi?

LUCRETSIA- *(Ağlamaklı)* Çok… *(Edith de kendine şaşırarak ağlar)* Ayakkabılar eskidikçe ruhlar hafifler. Bir mültecinin ayakkabılarındaki kiri bütün dünyanın ayakkabı boyacıları gelse çıkaramaz! (…)"[148]

Lucretsia mültecilerin ayakkabılarındaki kiri kimse çıkaramaz derken mültecinin derdini, sıkıntısını, yaşadığı zor durumları ve uzun yolculuğunu kimsenin unutturamayacağını anlatmak ister.

2.6. MODERN İNSANIN ELEŞTİRİSİ

2.6.1. Her Şeyin Merkezine Alınan Modern İnsanın Eleştirisi

Modernizmin, insanı her şeyin merkezi olarak görmesi, âdeta insanı "tanrılaştıran" bakış açısı *Küçülecek Yer Kalmadı* piyesinde eleştirilir. Piyeste insan, doğanın bir parçası olup doğaya aittir. İnsan doğadan ne üstündür ne de aşağıdadır. İnsan doğada dengeli bir çevre etkileşimine sahiptir. İnsan sade ve basit bir şekilde doğal ekosisteminin bir parçası ve taşıyıcısı konumundadır. Piyesteki Kadın ile Adam, kendilerinin doğanın birer parçası olarak gördüklerini ifade ederler. Doğal çevrimin, ekosistemin dönüşümüne yardımcı olurlar. Örümcekleri doyurmak için sinek beslerler. Balığını tutarak yedikleri gölün kenarına dışkılarını yapıp Çin kelebeklerinin yaşam döngülerini tekrar etmeleri için birer taşıyıcı vazifesi görürler. Modernizmin aklı ve insanı "tanrılaştıran" bakışına karşın *Küçülecek Yer Kalmadı* piyesinde insanın doğal ekosistem içinde "sadece basit birer taşıyıcı"[149] olduğu ve doğal çevrime yardım ettiği belirtilir. Modernizmin insanmerkezci bakışı eleştirilerek bu bakış yerine daha kapsayıcı bir ekomerkezci bakış teklif edilir. Yalnız piyesteki Kadın ile Adam'ın doğal ekolojik döngüye yardımcı olma noktasında aşırılığa kaçtıkları da görülebilir.[150]

[148] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 95.
[149] Behiç Ak, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, s. 63.
[150] Özyön, "Behiç Ak'ın Çevreci Bakış Açısının Oyunlarına Yansıması: Küçülecek Yer Kalmadı, Benim Küçük Küresel Köyüm ve Tek Kişilik Şehir", s. 369.

2.6.2. Modern İnsanın Teknolojik Unsurlarla Olan Bağının Eleştirisi

Modern yaşama biçiminde teknoloji ve onunla ilintili olan teknolojik unsurların etkisi artmış, modern yaşama biçiminde teknolojik unsurlara daha fazla alan açılmıştır. Böylece modern insanının, özellikle 2000 sonrasında, teknoloji ile olan etkileşimi fazlalaşmıştır. Bu süreçte teknoloji insanların yaşama biçimini olumlu veya olumsuz pek çok açıdan değiştirip dönüştürdüğü görülmüştür.

Modern insanın günlük yaşamında teknoloji ve teknolojik unsurlarla olan yakınlık bağına *Ayrılık* piyesinde "tuşlamak" eylemi üzerinden dikkat çekilir. Bu eylem modern insanın çevresinin teknoloji ve teknolojik unsurlarla kuşatılmış olduğuna işaret ederken modern insan sayılmanın koşulu olarak "sürekli tuşlamak" eyleminin gerekli olduğu değerlendirilmesi yapılır. Piyeste Erkek'in sırt ağrılarından çok çektiğini ifade etmesi üzerine Kadın, onun çok çalıştığından kaynaklı bu ağrılarının oluştuğunu söyler. Erkek, her şeyi sürekli tuşlayarak yaptığı için kendisini hiç yormadan çalıştığı cevabını verir. Bunun üzerine Kadın, işlerini sürekli tuşlayarak yapan Erkek'in modern insan olmanın koşulunu yerine getirdiğini ve "çağdaş bir insan" sayıldığını belirtir. Tuşlama eylemi üzerinden teknoloji ile modern insan arasındaki bağa dikkat çekilirken tuşlama miktarındaki artışın ekonomik gösterge sayıldığı da saptanır:

> "KADIN- Geçenlerde bir dergide yayınlandı. Çağdaş bir insan olmak için sürekli tuşlamak gerekiyormuş. Demek sen de çağdaş bir insan oldun.
>
> ERKEK- Doğru. Ne kadar çok hışlarsan, sosyal seviyen o kadar yükseliyor. Benim de halim vaktim iyileştikçe, tuşlama miktarım arttı tabii. Telesekreterim, telefonum, bilgisayarım, çağrı cihazım, kasam, dolaplarım, kapı kilidim, hepsi tuşlu. Günde, minumum otuz bin kere tuşa basıyorum. Modern bir insan olabilmek için, yirmi yedi bin kere tuşa basmak gerektiği düşünülürse, durumum hiç de fena değil."[151]

Erkek'in ifadesi modern insanın teknoloji ve teknolojik unsurlar ile yakından kurduğu bağı göstermesinin yanı sıra modern insanın gündelik yaşamında teknoloji sayesinde fazla çaba harcamadan kolayca işlerini halledebildiğini ve hareketsiz bir yaşam sürdüğünü gösterir ki piyeste artık modern insanın boş zamanlarında "ilkel işler"e yöneldiğinden bahsedilir. Erkek boş zamanlarında dinlenmek için araba tekeri değiştirmek, yük taşımak, musluk tamir etmek, camları temizlemek ve odun taşımak gibi çok çaba harcayıp yorulacağı ilkel olarak tanıtılan işler yapar. Normal şartlarda insanın boş zamanlarında dinlendirici ve rahatlatıcı faaliyetler yapması beklenirken teknolojinin

[151] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 102.

getirdiği hareketsiz, kolay ve zahmetsiz yaşam tarzı Erkek'e bunun tam tersini yaptırır çünkü modern insanın, "o hiçbir şey yapmadan sadece yerinde oturarak hafif hafif, aletleri tuşlamanın getirdiği korkunç yorgunluğu"[152] ilkel işler sayesinde üzerinden atabildiği ironi yapılarak ifade edilir.

Ayrılık piyesinde modern insanın kendi sağlığından çok teknolojik unsurları önemseyip kendi sağlığını hiçe sayma durumunun eleştirisi de vardır. Yıllar boyunca sigara içen Erkek, astım olma tehlikesi üzerine doktorların sigarayı bırak tavsiyesine rağmen bir türlü sigarayı bırakmaz. Ta ki eve bilgisayar alındığı vakit hemen sigara içmeyi bırakan Erkek, bilgisayarın yanında sigara içilirse bilgisayar bozulurmuş gerekçesiyle sigara içmeyi bırakır. Erkek'in sunduğu bu gerekçeye Kadın'ın "Ciğerlerine de bilgisayar kadar değer verseydin, herhalde onu da dumandan zehirlemezdin."[153] tepkisi, modern insanın kendi sağlığından çok teknolojik unsura gösterdiği değerin bir eleştirisidir. Yine Erkek'in çürük dişlerinden dolayı yemek yiyemediği hâlde arabayı tamire götürmek için diş doktoruna olan randevusunu iptal etmesi de modern insanın kendi sağlığından çok teknolojik unsura gösterdiği değerin bir yansımasıdır.

Fay Hattı piyesinde televizyon üzerinden modern insanın yaşamında büyük bir yer edinen teknolojinin ve modern insanın teknolojik aletlere olan bağımlılığın eleştirildiği görülür. Kadın, yine mi deprem oluyor diye Adam'a sorar. Adam da emin olmak için televizyona bakalım der. Adam televizyonu açmaya gittiğinde, televizyonun çalışmadığını görünce abartılı bir şekilde tepki verir. Bu tepki üzerine Kadın, Adam'a karşı "sana göre en korkunç şey!"[154] söyleminde bulunur. Kadın'ın bu söyleminden anlaşılacağı üzere Adam'ın televizyona karşı bir bağımlılığı olduğu anlaşılır. Üstelik Kadın'ın bu söyleminden sonra Adam "işte şimdi korktum arkadaşlar! Televizyon çalışmadığına göre bayağı ciddi bir olay yaşıyoruz!"[155] diyerek modern insanın yaşamında teknolojik aletlerin önemli bir yer tuttuğunu, hatta daha ileri gidilirse insan yaşamını tehlikeye atan durumların bile bu aletler üzerinden çıkarım yapılarak anlaşıldığı ironik olarak görülür. Adam'a göre evlerinin çeşitli yerlerinde oluşan duvar çatlakları durumun aciliyetini göstermezken televizyonun çalışmayışı durumun ciddiyetini ona bildirmektedir.

[152] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 102.
[153] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 72.
[154] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 22.
[155] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 22.

Modern yaşamın gelişmesinde, modern insanın yaşamını sürdürebilmesinde ve teknolojik aletlerin çalışmasında enerji kaynaklarının varlığı oldukça önemlidir. *Fay Hattı* piyesinde, depremin etkisiyle elektriksiz/doğal gazsız kalan modern insan yaşamını sürdürmekte zorlanır. Özellikle ev yaşamında birçok aletin enerjisini sağlayan elektriğin yokluğu modern yaşama biçiminin kitlenmesine sebep olur. Kadın, evlerine gelen komşusuna çay ikram etmek ister ama ocağın otomatik ateşleyicisi elektriğin olmayışından dolayı çalışamaz. Evin aydınlatılmasında lamba yerine mecburen mum kullanılır. Piyesten alıntılanan şu parça, enerji kaynaklarının ve teknolojik aletlerin, modern yaşama biçiminin devam ettirilebilmesinde vazgeçilmez bir unsur olduğunu göstermektedir:

"KADIN- Size korkunç bir haberim var!

ADAM- Nedir?

KADIN- Ocağın otomatik ateşleyicisi çalışmıyor.

ADAM- Kibritle yak.

KADIN- Evde kibrit var mı zannediyorsun?

KOMŞU- Telaşlanmayın, benim deprem çantamda olacak.

ADAM- Deprem çantası mı?

KOMŞU- Evet. Deprem esnasında lazım olacak gerekli şeylerin hepsi burda. (Kibriti uzatır) Buyrun.

(Kibriti alır, mutfağa gider ve berbat bir yüz ifadesiyle geri döner.)

KADIN- Doğalgazı da kesmişler.

ADAM- Elektrik ocağıyla yapalım o zaman. Hay Allah! Elektrikler yok ki. Arkadaşlar, giderek bu iş ciddileşmeye başladı.

KOMŞU- Merak etmeyin benim deprem çantamda minik bir gaz ocağı var.

ADAM- Gaz ocağı mı?

KOMŞU- Evet gaz olacağı!

(Komşu, deprem çantasından minik bir gaz ocağı çıkarır.)"[156]

Adam gaz ocağını oldukça beğenir. Özellikle gaz ocağının elektriğe ve doğal gaza ihtiyaç duymadan çalıştığını öğrenince yeni bir buluş sanır. Hâlbuki gaz ocağı 1936 yılından kalma eski bir alettir:

"ADAM- Elektriksiz ve doğalgazsız çalışabiliyor ha? Müthiş bir tasarım. Yeni mi?

[156] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 22–23.

KOMŞU- Hayır 1936 yılından kalma. Bugünkü tasarımlara göre üstünlüğü, hiçbir yerinin otomatik olmaması. Digital ve elektronik hiçbir parçası olmadığından ise her şart altında çalışabiliyor."[157]

Komşu tarafından mekanik gaz ocağı üzerinden, modern zamanın dijital elektronik aletlerine bir eleştiri yapılır. Böylelikle modern yaşamda teknolojik açıdan gelişmiş görülen dijital aletlerin, acil zamanlarda işlevsiz kalışı gösterilir. İnsanın sözde gelişmiş otomatik çalışan aletlerden, insan gücüyle çalışan mekanik aletlere gereksinim duyması, modern insanın geleneksel yaşama tekrar dönüşüne işaret eder. Yalnız modern insan yaşadığı tekamülün bilincinde değildir. O geleneksel olana yabancı kalmış bir vaziyettedir. Sözgelimi Adam'ın, 1936 yılından kalma gaz ocağını, yeni bir buluş zannetmesi bu duruma örnektir.

Piyeste modern insanın, geleneksel aletlere yabancı kaldığı görülse de ona ihtiyaç/özlem duyduğu açıkça ortaya koyulur. Adam yazması gereken bir rapor olduğundan bahseder. Fakat elektrik kesintisi sebebiyle bilgisayarı çalışmadığından dolayı raporu yazamaz. Adam bilgisayarın çalışmak için elektriğe ihtiyaç duymasına, çalıştığı zamanda bilgisayara virüs girmesine, bilgisayarı sürekli güncelleştirmek gerektiğine ve eskimeden yeni bilgisayar almak durumda olmasına isyan eder. Adam bu gereksinimlerinden dolayı bilgisayarı "ilkel bir alet" olarak görür ve bilgisayardan daha gelişmiş bir aletin icat edilmesini ister. Adam'ın bu isteğine karşılık Komşu, daktilonun icat edildiğini söyler. Daktilonun pilsiz, elektriksiz çalıştığı, işletim sistemine ihtiyaç duymadığı, virüsten etkilenmediği hem yazıcı hem kâğıt vasıtasıyla silinmez bir hafızaya sahip olduğu gibi özellikleri sıralanır. Tabii burada daktilonun bilgisayara karşın üstün özellikleri sıralanarak gelişmiş teknolojik aletlere ironik bir eleştiri getirilir.

Newton Bilgisayardan Ne Anlar piyesinde ailenin kızı, modern teknolojinin unsurlarından internet, cep telefonu, dijital kanal gibi araçları kullanmayı bırakmıştır. Kadın, kızının bu araçları kullanmayı bırakması üzerine ona ulaşmanın artık zor olduğunu söylerken piyeste, teknolojik unsurlarla insanın oluşturduğu bağa şöyle işaret edilir:

"KADIN- Kızımıza artık ulaşmak hiç de kolay değil. İnternetten de çıktı biliyor musun? Hayatında @, com, nokta, slash gibi şeyler yok artık.

ADAM- Anlamıyorum, 'com ve slash'ı anlıyorum. Ama @ ve noktasız nasıl yaşar ki bir insan? Bunalıma girmiyor mu?

[157] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 22.

KADIN- Cep telefonunu da iptal ettirdi. Pin kodu bile yok. (Adam'ın sırtındaki sivilceden çıkardığı yağ katmanını yutkunarak ona gösterir) Bak, kocaman bir şey çıktı.

ADAM- Pin kodu yok mu? Kızımızın Pin kodu yok mu? Aman Tanrım, şaka ediyorsun herhalde.!

KADIN- Artık sadece ona yaklaşanlar onu görüyor. Sadece ona dokunanlar ona dokunabiliyormuş.

ADAM- Vahşet!

(…)

KADIN- Digital Kanal da seyretmiyor.

ADAM- Atıyorsun.

KADIN- Düşüncesene, tam bir yıldır 'Biri Bizi Gözetliyor' programını seyretmemiş.

ADAM- Korkunç şeyler anlatıyorsun. Kredi Kartı var ama di mi?

KADIN- Daha neler. Var tabii canım."[158]

Yukarıda alıntılanan metinden hareketle teknolojinin gelişimiyle insanlar arasında kurulan iletişim kanallarının değişiminin eleştirisi vardır. İnternet ve bilgisayar gibi teknolojik araçlar, yer ve zaman fark etmeksizin insanlar arası iletişimi/etkileşimi kolay kılsa da bazı duyguların aktarımında ve insana fiziksel temas etme noktasında eksik kalabilmektedir. Buna ek olarak teknolojinin gelişmesiyle insanlar arasındaki buluşup görüşmeler artık sanal ortamlara taşınmış ve insanların gerçek ortamlardaki karşılıklı teması azalmıştır. Kadın'ın "artık sadece ona yaklaşanlar onu görüyor. Sadece ona dokunanlar ona dokunabiliyormuş" söylemiyle internet ve bilgisayar gibi teknolojik araçların, insan etkileşiminde oluşturduğu sınırlılık ve sanallık eleştirilir. Kız'ın böyle bir düşünceye sahip olması da onun, insanlar arasındaki iletişimde sanal ve uzaktan bir temas yerine, iletişimde gerçek ve yakın bir teması yeğlediği görülür. Modern teknolojinin gelişimiyle insanlar arasında artan sanal iletişim kanalları, insan iletişiminde yapaylık doğurduğu ve insanlar arasındaki canlı iletişimi/etkileşimi zayıflattığı söylenebilir. Piyeste de Kız'ın bu düşünceleri vasıtasıyla teknolojinin insan iletişiminde yarattığı yapaylık, duyguları aktarma noktasındaki eksikliği eleştirilir. Burada Charles Taylor'un, modern çağda teknolojinin hâkim konuma gelmesiyle insan yaşamında "tatsızlaşma ve daralma"yı desteklediği ve teknolojinin insana özgü olan niteliklerde kayıp yarattığı fikrini hatırlatmak yerinde olacaktır.[159]

[158] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 113.
[159] Charles Taylor, *Modernliğin Sıkıntıları*, s. 14.

Adam'ın da kızının teknolojik aletlerden uzaklaştığını duyunca verdiği tepkiler, aslında modern yaşamın teknoloji ile olan yakın ilişkisini ortaya koyar. Adam, kızının bilgisayar ve cep telefonu kullanmamasını, televizyon seyretmemesini acayip bulur. Adam yaşadıkları çağda, insanın teknolojik aletlerle arasına mesafe koymasını kabullenemez. Bu mesafe ona "korkunç şeyler" ve "vahşet" olarak görülür. Burada Adam'ın, modernliğin özelliklerinden "araçsal akıl"la düşündüğü görülür. Araçsal aklın hâkim olduğu yerde "genel eğilimin dışında bir yaşam biçimini korumak güç[leşir]."[160] Adam'a göre kızı, modern toplumdaki teknolojik araçları kullanma eğilimlerinin aksine bir davranış sergilemektedir.

Bundan başka Adam'ın bu söyleminden anlaşılan teknoloji, modern yaşam için artık kanıksanmaz bir konumdadır. Yani teknolojik aletler, yaşamın temelini oluşturan hava, su, güneş gibi vazgeçilmez bir konuma ulaşmıştır. Adam'ın düşüncesine göre insan, internetten vazgeçecek olursa "bunalıma" girecektir. Buradaki bunalıma girme düşüncesinden hareketle diğer insanların, internetin yokluğunda yaşayacağı duruma işaret edilir. Böylece piyeste, insanın modern yaşamdaki teknolojiye olan bağı ve bağımlılığı bir kez daha gözler önüne serilir.

2.6.3. Modern İnsanın Vasıflarının Eleştirisi

Behiç Ak'ın *Fay Hattı* ile *Newton Bilgisayardan Ne Anlar* adlı tiyatrolarında, modern insanın tembel, cahil ve üretmeden tüketen niteliklerine eleştiriler getirdiği görülür.

2.6.3.1 Modern İnsandaki Cehaletin Eleştirisi

Fay Hattı piyesindeki Kadın üzerinden modern yaşamda bilime yüzeysel bakan, komplo teorileri ve hurafelere inanan cahil kalmış modern insanların eleştirisi yapılır. Adam-Kadın-Komşu arasında çeşitli matematik ve fizik teorileriyle ilgili bir konuşma bahsi geçer. Kadın bu konuşma sırasında Fermat'ın* Son Teoremi ve Albert Einstein meşhur $E=mc^2$ teorisinin "şık" olduğuna dair fikir beyan eder. Adam bu teoriler hakkında Kadın'ın bilgisiz olduğunu söyler. Kadın da buna karşılık teorilerin içeriğini bilmese de söylenişlerinin kulağa hoş geldiğini belirtir. Modern yaşamın gelişiminde önem arz eden bu teorilerin Kadın açısından bir değeri yoktur. Kadın bilimsel teorilere bilinçsiz, yüzeysel bir yaklaşım sergilerken sadece teori adlarının kulağa hoş gelen söyleyişiyle

[160] Charles Taylor, *Modernliğin Sıkıntıları*, s. 16.

* Pierre de Fermat, 17.yy.da yaşamış Fransız matematikçi ve hukukçu.

ilgilenmektedir. Aynı zamanda Kadın ile Adam arasında bilginin kaynağına ve bilime bakış açısında farklılıklar vardır. Kadın hurafelere düşüncelerini dayandırırken Adam ise düşüncelerini bilimselliğe dayandırır. Bu fark önceden gerçekleşen depremin kaynağı konusunda tartışma yaşanırken ortaya çıkar. Kadın depremin, İsrailli ve Amerikalıların kullandığı deprem makinesi tarafından suni bir deprem olarak gerçekleştirildiğini düşünür. Bu düşünce ile Kadın'ın komplo teorileri üzerinden, sağlam temelli bir bilgi kaynağından beslenmeden düşündüğü görülür. Adam ise bilgiye bilimin ışığı altında yaklaşmaktadır. Kadın'ın bu dediklerine inanmaz. Diğer afetlerden gök gürültüsü, sel, kuraklık gibi afetlerin de mi makinelerle gerçekleştirildiğini Kadın'a sorar. Adam, doğal afetlerin ve depremin meydana gelmesini, doğanın kendisinden kaynaklı olduğunu söyler. Kadın ile Adam arasında bilime bakış farkı, depremin gerçekleşeceği zamanın bilinip bilinmeme durumunda da farklılık arz eder. Kadın, depremin gerçekleşeceği zamanı veren televizyon haberine kesin olarak inanır ve depremin olacağı zamanın bilinebileceğini iddia eder. Adam ise "bilimsel olarak depremi önceden bilme[nin] imkânsız[lığını]"[161], depremin olacağı zamanı söyleyenlerin ancak hurafeciler olduğunu Kadın'a söyler. Piyeste Kadın'ın doğal afetlere yaklaşımı hurafeler ve komplo teorileri üzerinden geleneksel bir düşünce tarzında olur. Adam'ın olanlara karşı yaklaşımı ise modern insanın yaklaşımı şeklinde, bilimsel bir bakış açısıyla gerçekleşir.

Newton Bilgisayardan Ne Anlar piyesinde, modern bireyin tembellik vasfının yanında cahil oluşu da gözler önüne serilir. Adam ve Kadın plajda otururken eski arkadaşlarından Necdet Bey plaja gelir. Yazar, bu eski arkadaşlar arasında bir karşıtlık oluşturur. Adam ve Kadın plajda sadece yiyip içip aylaklık ederken Necdet Bey olumlu vasıflarıyla bilgili, kültürlü bir kişilik olarak çizilir. Necdet Bey plaja gelirken yanında gazeteler ve kitap getirmiştir. O, plajda oturduğu zaman boyunca dört tane gazete okumuştur. Kadın, Necdet Bey'in tatilde olduğu hâlde gazete okumasını garip bulur ve ona "rahatsız bir tip" nitelemesi yapar. Kadın'a göre tatilde okuyup çalışmak abes görülmektedir. Adam ve Kadın, Necdet Bey'i kıskanırlar. Necdet Bey kitap okumaya başlayınca Kadın, onun okuyor gibi yaptığını söyler. Necdet Bey'i sahte davranışla suçlayan karı-koca aslında onu taklit etmeye başlarlar. Necdet Bey'in kitap okuduğunu görünce kendileri de kitap okumaya karar verirler:

> "KADIN- (*Çantasından bir kitap çıkarır ve Necdet Bey'e doğru sallar.*) Sadece o okumuyor. Ben de kitap okuyorum.

[161] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar* s. 14.

ADAM- Bu kitabı hâlâ bitirmedin mi?

KADIN- Çok az kaldı. Ama iyi vaktimi aldı.

ADAM- Tam kaç yıl?

KADIN- Tam iki yıldır okuyorum. O da sadece hasta olduğum zamanlarda.

ADAM- Bu da benim bir yıldır elimde. Ama sadece televizyon bozulduğu zamanlarda okuyorum.

KADIN- Ama televizyonumuz hiç bozulmuyor ki…

ADAM- O yüzden yavaş ilerliyor."[162]

Yukarıdaki alıntılanan parça, modern zamanlara, modern yaşama biçimine sahip bireylere oldukça net eleştirirler barındırır. İlk eleştiri modern insanın kitap okuma alışkanlığının azalışına yapılır. Modern zamanlarda televizyon, bilgisayar, telefon vb. teknolojik aletler karşısında zaman geçiren insanlar, piyesteki Adam gibi kitap okumaya az vakit ayırırlar. İkinci eleştiri kitabı her zaman okunacak bir ihtiyaç olarak görmeyip sadece boş görülen zamanları -piyesteki hastalık zamanı gibi- doldurmak için okuyanlara yapılır. Piyeste insanın günlük yaşantısında kitap okumanın ihtiyaç olmaktan çıkıp, Kadın gibi vakit geçirmek için okunur hâle gelişi eleştirilir. Piyeste, Kadın'ın cehaletten gelen öz güveni ve cahil oluşu doğrudan okuduğu kitap üzerinden anlaşılır kılınır. Kadın'ın okuduğu kitap II. Dünya Savaşı'yla ilgilidir. Kadın, kitapta savaşın çıkıp çıkmayacağının tartışılmasının kendisine korku verdiğini Adam'a anlatır. Adam korkmasının yersiz olduğunu, savaşın çıkıp bittiğini ve milyonlarca insanın öldüğünü söyler. Buna rağmen Kadın savaşın olmadığını ve olmayacağını belirtir. Kadın gerçeğe karşı bir direnç gösterir. Kendi dediklerinde ısrar eder. Kadın II. Dünya Savaşı'nın yapılmadığını söyleyerek cahilliğini, savaşın yapılmayacağını söyleyerek de cehalet kaynaklı öz güvenini gösterir. Kadın'ın cahilliğinin net göstergelerinden bir tanesi de onun Mozart'ı hâlen yaşıyor sanmasıdır. Kadın geçen gün izlediği televizyon programında Mozart'ı gördüğünü söyleyip onun ölmediğini iddia eder.

Behiç Ak'ın piyese *Newton Bilgisayardan Ne Anlar* adını vermesinde de karakterlerin cehaletini vurgulamaya çalıştığı anlaşılabilir. Piyesin ismine kaynaklık eden, Kadın ile Adam arasında geçen diyalog şöyledir:

"KADIN- Geçen gün parkta yanımda oturan kadının gazetesinden okudum. Newton bilgisayardan anlar mı peki?

[162] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 96.

ADAM- Saçmalıyorsun. Newton bilgisayardan ne anlar! O evinde oturup yerçekimi hesapları yapıp dursun.

KADIN- Nerede oturuyor bu adam?

ADAM- Kim?

KADIN- Newton.

ADAM- 17. yüzyılda oturuyor. Tam göbeğinde hem de…"[163]

Görüldüğü üzere Kadın'ın bilinçsiz sorduğu soru karşısında, Adam'ın cevabında fizikçi Newton'u küçümseyici bir üslup hâkimdir. Bu üslubun, onun cehaletten kaynaklı öz güveninden ileri geldiği söylenebilir. Ayrıca Adam ile Kadın'ın bilinçsiz bir şekilde Newton ile bilgisayar kullanma bilgisi arasında bir kıyas yapması gariptir. Çünkü 17. yüzyılda yaşamış bir bilim insanı olan Newton'un, 20. yüzyılın teknolojik aletlerinden bilgisayara hâkim olması elbette düşünülemez.

2.6.3.2 Modern İnsanın Tembelliğinin Eleştirisi

Newton Bilgisayardan Ne Anlar piyesinde, modern bireye yapılan ikinci eleştiri, modern bireyin tembellik vasıfları göstermesinedir. Adam ve Kadın denizin dibinde olmalarına rağmen denize girmezler. İkisi de denize girmek isteği duyarlar ama bir türlü harekete geçmezler:

"ADAM- (…) Biraz hareket edelim mi?

KADIN- Edelim.

ADAM- Hadi denize girelim.

KADIN- Hadi.

(Yerlerinden hiç kıpırdamazlar.)"[164]

Adam ve Kadın piyesin sonuna kadar tek mekânda (kumsal) bulunurlar. Bu durum bile hareketsizliği/tembelliği imler. Erkan Ergin, *Newton Bilgisayardan Ne Anlar* piyesindeki bu husus hakkında "eylemsizlik" nitelemesini yapar ve eylemsizlik durumunun piyes kurgusunda baskın bir özellik gösterdiğini belirtir.[165]

---

[163] Behiç Ak, Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar, s. 98.

[164] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, Mitos Boyut Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2003, s. 73. Ek olarak Adam ile Kadın'ın arasında geçen bu diyalog, absürt tiyatronun önemli temsilcisi Samuel Beckett'in *Godot'yu Beklerken* piyesindeki Estragon ile Vladimir arasında geçen şu diyalogu anıştırmaktadır: "Vladimir: Eee, gidelim mi?
Estragon: Evet, gidelim.
Kımıldamazlar." (Samuel Beckett, *Godot'yu Beklerken,* Kabalcı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2017, s. 124.)

[165] Erkan Ergin, "Behiç Ak Tiyatrosu", Tiyatro Araştırmaları Dergisi , 30 (2010), s. 82.

Modern bireyin tembelliğine ailenin kızı üzerinden absürt bir eleştiri daha yapılır. Adam, kızının nerede olduğunu sorar. Kadın Norveç'te olmalı der. Adam, kızının Norveç'te ne yaptığını sorar. Kadın kızlarının "Hiçbir Şey" projesi üzerinde çalıştığını söyler. Kadın, kızının gerçekten bir proje üstünde çalıştığını sanmaktadır. Hâlbuki Kız, Norveç'te kaldığı süre zarfında hiçbir iş yapmayıp tembellik etmektedir. Üstelik Kız'a hiçbir şey yapmaması için Japonya Hükümeti, çeşitli bankalar ve müzeler vs. kurumlar tarafından burs verilir ve çeşitli ülkelere davet edilir. Kız'ın tembel oluşunun yanı sıra tembellik etmesi bir başarıymış gibi maddi açıdan desteklenmesi de absürt bir şekilde ifade edilir. Adam, eşinin anlattıkları karşısında kızının başarılı bir iş yaptığı sanıyla sevinir. Çünkü onun korkusu kızlarının herhangi bir iş yapmayıp kendilerine benzeyeceğidir. Ayrıca bu benzeme hususunda Adam'ın söyledikleri, kendi tembelliklerinin de kabulüdür:

> "ADAM- Ben hep kızımız 'bir baltaya sap olamayacak' diye korkmuşumdur. Biliyorsun o biraz 'şey'dir.
>
> KADIN- 'Ney'dir?
>
> ADAM- Bizim gibi yani.
>
> KADIN- Yani?
>
> ADAM- Yani biraz miskin."[166]

Kadın, bunun üzerine kızlarının oldukça başarılı bir hayatı olduğunu söyleyip kızlarının başarılarını Adam'a saymaya başlar. Yine burada absürt bir durum daha vardır ki Kadın'ın kızı hakkında başarı olarak gördüğü/saydığı şeyler, kızının sevgili olduğu erkeklerdir.

2.6.3.3. Modern İnsanın Tüketiciliğinin Eleştirisi

Newton Bilgisayardan Ne Anlar piyesinde, burjuvazi tarzı yaşam süren modern bir çiftin eleştirisini yapan Behiç Ak, bu piyeste "giderek günümüzün konformizminin eleştirisine dönüşen, mutsuzluklarımızın kaynağına yönelten bir mutluluk eleştirisi" yaptığını ifade eder.[167] Piyeste ilk eleştiri, modern bireyin üretmeden tüketen yani tüketici yönüne getirilir. Adam ve Kadın güneşlenmek için geldikleri kumsalda gün boyu sürekli bir şeyler yiyip dururlar. Bu çift, piyes boyunca börek, çikolatalı kek, çökelek, çeşitli ülkelere ait peynirler vb. yiyecekleri yerler. Piyes boyunca sürekli yemek yeme üzerinden

[166] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 106.
[167] Gülçin Gülan, "Newton bilgisayardan ne anlar?", *Cumhuriyet*, (03.01.2022), https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/newton-bilgisayardan-ne-anlar-1789586.

modern bireyin, tüketim odaklı yönüne vurgu yapıldığı söylenebilir. Adam ile Kadın da üretmeden tüketici konumundaki modern bireylere örnek oluştururlar.

2.7. MODERN DÖNEMDEKİ EVLİLİK KURUMUNUN ELEŞTİRİSİ

Behiç Ak'ın tiyatrolarında, evli çiftler arasında yaşanan uyumsuz, huzursuz, mutsuz ve anlaşmazlık barındıran evlilik ilişkileri arasında boşanmayı başarabilmiş tek çift *Ayrılık* piyesindeki Kadın ile Erkek'tir. Diğer piyeslerdeki çiftlerin mutsuz süren bir ilişkiye[168] rağmen ayrıl(a)madıkları görülürken *Ayrılık* piyesindeki Kadın ile Erkek dört yıl süren evliliklerini sonlandırmışlardır. Ayrılığın üzerinden bir yıl geçmişken Erkek, bir gün eski eşi Kadın'ı ziyarete gelir. Geçmiş evlilik ilişkilerini gözden geçirme fırsatı bulan Kadın ile Erkek, evlilik ilişkilerinde yaşadıkları olayları hatırlayıp yer yer tartışarak konuşurlar.

Kadın ile Erkek'in evlilik ilişkisini yürütemeyişinin nedenleri ve bu çiftin birbirlerine uyumsuz oluşları Kadın tarafından yemek tarifi üzerinden anlatılırken Erkek ise evliliklerindeki problemi trafik kuralları üzerinden örnekleyerek ifade eder. Evlilik ilişkilerinde "Sen hep kendin çiğ kalarak benim pişmemi istedin"[169] diyerek ilişkilerindeki temel hatanın tek taraflı anlayış olduğunu dile getiren Kadın'a göre ikisinin karşılaşmasında zamanlama hatası vardır. Erkek 60 yaşında, Kadın ise 17 yaşında olsalar belki aralarındaki bulunan uyumsuzluğun ortadan kalkmış olacağı belirtilir. Erkek'e göre de evlilik ilişkisinde ikisinin "birden aynı anda kavşağa gir[dikleri]"[170] için çarpıştıklarından dolayı ilişkilerinin bittiğini hâlbuki geçiş üstünlüğü kuralına göre sağ tarafta olan kimse, geçiş hakkının onun olduğunu belirterek Kadın'ın her zaman kendini sağ tarafta gördüğünü ifade eder. Hem Kadın hem Erkek evlilik ilişkilerinde bulunan uyumsuzluğu ve anlaşmazlığı kendince sembolleştirerek açıklarlar. Bu sembolleştirmeden anlaşılacağı üzere modern evlilikte çiftlerin "karşılıklı olarak hoşgörüden yoksun, ilişkiyi yalnızca kendi bencil istekleri doğrultusunda algıladıkları ve değişimi karşısından bekledikleri anla[yışının]"[171] eleştirisi yapılmış olur. Modernliğin getirdiği bireyselleşmeye bağlı bencillik modern dönemdeki evlilik ilişkilerinde çiftler

[168] Burada *Newton Bilgisayardan Ne Anlar* piyesini dışarıda tutmak gerekir. Bu piyesteki çiftin birlikteliği mutlu bir biçimde sürer yalnız çiftin evlenmeye karar verme biçiminin sağlıklı bir karara dayanmadığı ve evliliğe bakış açılarının farklılık barındırdığı unutulmamalıdır.
[169] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 60.
[170] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 61.
[171] Şifa Kayabaşı, Mustafa Kayabaşı, "Boşanma Olgusunun Behiç Ak 'ın ' Ayrılık ' Oyununda Ele Alınışı", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 56 (2022), s. 251.

arasında mutsuzluğu, huzursuzluğu, uyumsuzluğu arttırmakla birlikte evlilik ilişkilerinde bozulmalara ve anlaşmazlığa neden olduğu görülür.

Ayrılık piyesindeki çiftin evliyken birbirlerinde bulunan bazı davranışları eleştirdikleri olurken çiftin ayrılıktan sonra eleştiriye söz konusu olan bu davranışları, eleştiren kişi tarafından yapılmaya başlandığı görülür:

> ERKEK- (…) Ne yalan söyleyeyim senden ayrılınca, birçok konuyu tekrar baştan düşünmek zorunda kaldım. Örneğin, benimle ilgili yaptığın eleştirilere bile hak vermeye başladım.
>
> KADIN- Ne gibi yani?
>
> ERKEK- Yani, gece geç saatlere kadar barlara takılmalar, saat ikilere kadar eve gelmemeler artık yok. Artık içkiyi bıraktım, geceleri erken yatıyorum ve sabahları erken kalkıyorum.
>
> KADIN- Çok güzel, beni anladığına gerçekten sevindim. Ben de senin eleştirilerine hak vermeye başladım.
>
> ERKEK- Ne gibi yani?
>
> KADIN- Hani hep derdin ya, 'Ne var evde? Asıl hayat gece başlıyor. İçkisiz hayatın tadı mı olur?'
>
> ERKEK- Eee?
>
> KADIN- Bu yüzden önerilerini uygulamaya karar verdim. Geceleri üçten önce eve girmiyorum.
>
> ERKEK- N'apıyorsun yani?
>
> KADIN- N'apcam? 'O bar, bu bar takılmalar, geceleri saat ikilere kadar eve gelmemeler."[172]

Eskiden Erkek'in gece hayatı davranışını eleştiren Kadın, artık bu davranışı kendi yapmaktadır. Erkek bu durumu öğrenince "Benim senden ayrılmış halimle senin benden ayrılmış halin kim bilir ne kadar iyi anlaşırdı birbiriyle"[173] diyerek ayrılığın vermiş olduğu sorgulamayla oluşan değişimi ve özlemi ifade eder.

Ayrılık piyesindeki Erkek, evlilik ilişkilerinde yaşanabilecek monotonluğun ve eşlerin birbirlerine alışması durumunun kırılması için günümüzdeki tek eşli (monogami) evlilik biçiminin değişmesi gerektiğini dile getirir ve tek eşlilik yerine çok eşli (poligami) evlilik yapılmasını öne sürer. Erkek'in bu önerisini duyan Kadın, erkeklerin çok eşliliği kabul edeceklerini ama sıra kadınlara gelince erkeklerin bu durumu kabullenmeyip kadınların tek eşliliği tercih etmek durumunda bırakılacaklarını belirtir. Bunun üzerine Erkek, herkesin eşit bir şekilde çok eşli evlilik yapabileceğini ifade ederek poligaminin

[172] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 65.
[173] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 66.

meşrulaşmasını, buna göre de evlilik törenlerinin yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirtir:

> "ERKEK- Evlilik törenleri de belki değişmeli o zaman. Poligami yasallaşmalı, 'Siz hanımefendi, önünüze çıkan ilk fırsatta, kocanızı aldatacağınıza, ama ben evliyim falan gibi aptalca şeyler söylemeyeceğinize, kocanız da sizi aldattığı zaman, ses çıkarmayacağınıza, namusunuz üzerine yemin eder misiniz' falan gibi bir evlilik yemini icat edilmeli."[174]

Erkek'in öne sürdüğü çok eşli evlenme biçiminin teklif nedeni düşünüldüğünde, modern toplumda evli çiftlerin yaşadığı gizli ilişkilere ve eşlerin birbirlerini aldatma durumlarına meşruluk kazandıracak bir biçimde amacı olduğu görülür. Bu sebeple bakıldığında Erkek'in çok eşli evlenme biçimine bakışı, mevcut evlilik akdinin içinin boşaltılması ve evlilik kurumunun değersizleştirilmesi anlamını taşımaktadır.

Ayrılık piyesinde Kadın ve Erkek'in evlilik ilişkisi dışında Semih ve Nazan ilişkisine yer verilerek günümüz toplumundaki diğer evliliklerin de sağlıklı bir şekilde sürdürülmediği gösterilir. Semih ve Nazan'ın gizli ilişkisi ortaya çıktığında Semih'in karısı ile Nazan'ın kocasının da başka kişilerle gizli ilişkileri olduğundan bahsedilir:

> "ERKEK- Peki sen en son haberi biliyor musun?
>
> KADIN- Neymiş?
>
> ERKEK- Semih'in karısının bir sevgilisi vardı Burak, o da, onu terk etmiş.
>
> KADIN- Niye?
>
> ERKEK- Kadın, Semih'ten ayrılınca Burak'a evlenme teklifi etmiş de ondan.
>
> KADIN- Peki sen? Nazan'ın kocasının da sevgilisinden ayrıldığını biliyor musun?
>
> ERKEK- Demee, onunda mı sevgilisi vardı?"[175]

Semih-Nazan ilişkisi ve onların eşlerinin başka kişilerle ilişki kurarak eşlerin birbirlerini aldatmaları, toplumun çoğunluğunda gizli ilişkinin ve aldatılmanın yaygın olduğunu göstermek amacıyla yapılır.

Ayrılık piyesinde günümüzde çocuk yapmanın ekonomik olarak zorluklarından bahsedilirken bir yandan da ebeveyn olmanın getirdiği ekonomik sorumluluklar anlatılır. Piyeste çocuk sahibi olmayı istediğini belirten Kadın, "çocuk yapmak bayağı bir yatırım günümüzde"[176] diyerek çocuk yapabilmek için ekonomik olarak yatırım planı yaptığını ifade eder. Kadın'ın kurduğu planda çocuk yapmanın ekonomik olarak silsileler hâlinde

[174] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 95.
[175] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 100.
[176] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 105.

borçlar oluşturduğu görülür. Kadın; önce çocuk sahibi olmak için çocuk kredisi alacak, çocuk olunca araba gerekeceğinden otomobil kredisine başvuracak, sonrasında çocuk, kendi sahibi oldukları evlerinde büyüsün diye konut kredisine başvuracaktır. Elbette Kadın'ın planına bağlı olarak borçlanmaların oluştuğunu ifade etmek gerekir. Zaten Kadın'ın borçlarını yavaş yavaş ödeyeceği, bu olmazsa da çocuğun büyüyünce kendi borcunu kendisi ödeyeceği gülünçleştirilerek verilir.

Şehirde yaşayan modern çiftin ayrılıktan önce ve ayrılıktan sonra evlilik ilişkilerine eleştirel bir bakış üzerinden modern çağdaki evlilik ilişkilerinin panoramasının çizildiği *Ayrılık* piyesinde Behiç Ak, modernliğin getirdiği bireyselleşme karşısında modern çiftlerin kendi isteklerine ve beklentilerine karşılıklı saygı göstermeleri hâlinde evlilik ilişkilerini sorunsuz bir şekilde yürütebileceklerini piyesteki omlet yapımı üzerinden anlatmak ister.[177] Piyesin sonunda Kadın ile Erkek'in modern bir çifti temsil ettiklerine vurgu yapılarak çiftin barışıp barışmadığı bir karara bağlanmadan piyes ucu açık bir şekilde sonlandırılır:

> "KADIN- Müzik ister misin?
>
> ERKEK- Lütfen.
>
> KADIN- Nasıl bir şey olsun?
>
> ERKEK- İkimizin de hoşlanmadığı bir şey.
>
> KADIN- *(Gülerek)* Modern insanlar olduğumuza göre, klasik koyuyorum. Vivaldi…
>
> ERKEK- Nefis.
>
> KADIN- *(Yerine oturur, kadehini alır ve kaldırır)* Şerefe!...
>
> ERKEK- Şerefe!...
>
> *(Hiç konuşmadan yemek yerler… Sahne yavaş yavaş kararır.)"*[178]

Fay Hattı piyesindeki çekirdek ailenin evliliği, mutsuz bir evliliktir. Kadın ile Adam, yirmi yıllık mutsuz bir ilişkiyi devam ettirmektedirler. Piyes boyunca Adam telefonda, Kadın'dan gizlediği birisiyle konuşur. Gizemli kişi, Adam'ı her aradığında Kadın "O mu?" diye sorar ama Adam'dan bir yanıt alamaz. Adam bir şeyler saklasa da Kadın aslında aldatıldığının farkındadır. Modern yaşamın kırılgan bir yapı üzerine kurulduğunu gösteren deprem/fay hattı, Adam ile Kadın'ın evlilik ilişkisinin de gerçek

[177] Şifa Kayabaşı, Mustafa Kayabaşı, "Boşanma Olgusunun Behiç Ak 'ın ' Ayrılık ' Oyununda Ele Alınışı", Süleyman *Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 56 (2022), s. 251.
[178] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 115.

yapısını ortaya çıkartır. Telefondaki gizemli kişi tekrar arayınca Adam, bu kez telefonu açmaz. Kadın "yine o kadın arıyor değil mi!"[179] diye tepki gösterir. Kadın bu evliliği yaptığına hayıflanır. Yıllarca telefondaki kişiyle kendisini aldattığını ve yirmi yıllık beraberliğin artık bittiğini söyler. Kadın evden ayrılmak üzere bavulunu hazırlarken piyesin başında depremzedelere göndermek için ayırdıkları elbiselerden de bavuluna koyar. Adam o elbiseleri, depremzedelere ayırdıklarını söyleyince Kadın, Adam'a "farkında değilsin galiba artık depremzede biziz, bütün bu elbiseler bizim hakkımız"[180] diyerek yirmi yıllık evliliklerinin yıkıldığını ima eder. Esasen Kadın ile Adam'ın uzun süreli bir evlilik ilişkileri olsa bile bakıldığında birbirlerini tanımadıkları görülür. Eşler arasında bir iletişimsizlik söz konusudur. Kadın İstanbul'u terk etmek istediğini Komşu'ya söylediğinde Adam, eşinin bu şehirden gitmek istediğinden habersizdir. Kadın kendisinin sevilmediğini düşünür. Hatta Kadın'a göre kızı ve kendisi olmasa Adam için yaşamak daha kolay olur. Kadın daha da ileriye giderek kendisinin ve kızının ölümüyle Adam'ın özgürlüğe kavuştuğu için onların ölümüne sevinecek olduğunu belirtir.

Kadın ile Adam'ın evlilikten beklentileri bir noktada örtüşürken çoğu yerde farklılaşır. Adam'ın evlilik kurumuna ve yaşama bakışı daha modernistken Kadın'ın bakışı daha geleneksel bir tutum gösterir. Adam ve Kadın evlenmeden bir arada yaşamayı düşlerler. Adam'a göre evlenmeden özgürce yaşanabilir. Bu geleneksel toplum yapısında görülmeyen daha çok modern toplumlarda görülen bir durumdur. Yalnız Kadın evlenmeden yaşamayı düşlese de aileleriyle küsmemek, onları kırmamak için normlara uygun bir evlilik yaptıklarını söyler. Adam evlendiklerinde davetiyeyi kendileri adına göndermek istemiştir. Ancak davetiyeye ebeveynlerin adlarının yazıldığını ve bunun kendisi için onur kırıcı olduğunu Komşu'ya anlatır. Kadın bunun bir gelenek olduğunu, kendi anne-babalarının düğün davetiyelerinin de öyle olduğunu söyler. Kadın, eğer kendi adları yazılsaydı ebeveynlerinin haklarının gasp edilmiş olacağını Adam'a anlatır. Ayrıca Adam hemen çocuk sahibi olmak ve Kadın'ın ailesine yakın oturmak istememiş ama bütün bunlar Adam'ın hoşnutsuzluğuna rağmen geleneksel norm gereği gerçekleşmiştir. Adam'ın aileden uzak kalmak, çocuk yapmamak, evlenmeden yaşamak istemesi geleneksel toplum normlarından ayrışmak arzusuna işaret eder. Düğün davetiyesine anne-babasının adının yerine kendi adını yazdırmak istemesiyle toplumda devam eden bir geleneğe karşı gelir. Adam'ın kendi adını yazdırmak istemesini bireyleşme isteğine

[179] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 48.
[180] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 51.

bağlanabilir. Fakat Adam geleneğin baskınlığına karşı başarılı olamaz ve istemeyerek geleneğin bir parçası olur:

> "Bize öngörülen bir kaderi yaşadık. Bizim hiçbir şey istemeye hakkımız yoktu."[181]

Kadın ile Adam birbirleri yüzünden vazgeçtikleri hayalleri, yapamadıkları her şey için birbirlerini suçlarlar ve tartışırlar. Tartışmanın büyümesi sonucunda Komşu'ya ait olan silahla birbirlerini öldürmeye kalkışırlar ve birbirlerini vururlar. Fakat silah sahtedir. Silahın sahte olması bir yana, Kadın ile Adam'ın ilişkisinde birbirlerine duydukları nefreti ortaya çıkarması bakımından sahici bir işlev görür.

Newton Bilgisayardan Ne Anlar piyesinde, Adam ile Kadın'ın modern yaşamdaki evlenme ve evlilik süreçlerine dair yaklaşımları zıtlıklar barındırır. Bu çift tam olarak tanışmadan evlenmişlerdir. Piyesin sonlarına doğru Adam tam anlamıyla tanışamadıklarını söyleyince evliliklerinin üzerinden çokça zaman geçmesine rağmen yeniden tanışmak isterler:

> "KADIN- Biz seninle yeterince tanıştık sayılır mı?
>
> ADAM- (Ağlamaklı) Tanışmış olmamız lazım, ama biraz daha tanışabilirdik aslında.
>
> KADIN- Evet, daha çok tanışabiliriz.
>
> ADAM- Kızımızı büyüttük.
>
> KADIN- Evimizi aldık.
>
> ADAM- Taksitlerimizi ödedik.
>
> KADIN- Yeteri kadar da paramız var Allaha şükür.
>
> ADAM – Artık tanışsak iyi olur. Ben Mehmet…
>
> KADIN- Ben de Meral…"[182]

Adam ile Kadın çocuk yetiştirmek, ev almak ve taksitleri ödemek gibi modern yaşamın getirdiği yükümlülükleri tamamladıktan sonra tam anlamıyla tanışmaya henüz fırsat bulabilmişlerdir. Piyesteki bu absürt tanışma, uzun yıllar aynı ortamı paylaşan ve birlikte yaşayan evli çiftlerin tam anlamıyla kendilerini tanıyamamalarının bir eleştirisini taşır.

Piyeste Kadın ile Adam'ın birbirlerini tam olarak tanıyamadan evlenmiş olmaları evliliğe dair yaklaşımlarında net bir şekilde ortaya çıkar. Evlilik sürecinde Kadın'ın hep kendine fayda sağlayacak doğrultuda ve maddi boyutlar üzerinden evliliğe yaklaştığı

[181] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 55.
[182] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, s. 131–32.

görülür. Kadın, teyzesi ile kavga edince artık evlenme kararı alır. Kadın kavganın ardından evlerine yakın bir bara gider ve Adam ile burada tanışırlar. Kadın, hem yıllık izni ile evlenme iznini birleştirebilmek için hem de teyzesine öfkesinden Adam'la acele bir şekilde evlenme kararı alır. Kadın hemen evlenmelidir çünkü taşınacakları evin o zamanki kiracısı üç gün sonra evi boşaltacak ve kampanyalı almış olduğu çamaşır makinesi de boşa gitmemiş olacaktır. Kadın taşınacakları evin banyosunda çamaşır makinesi için sıcak su girişi olmadığından ve banyodaki fayansları da kırmak istemediğinden dolayı çamaşır makinesini değiştirmek zorunda kalmıştır. Evin boya badana işinin balayından dönene kadar bitmiş olması gerektiğini düşünmüştür. Kadın, evlat duygusunu tatmak yerine "ansiklopedik takım"ları zayi olmasın diye çocuk sahibi olmak istemektedir. Kadın, çocuk sahibi olmak istiyorlarsa hem çocuklarının aslan burcu olabilmesi hem kendisinin doğum izninin ağustos ayına denk gelebilmesi için hızlı davranmaları gerektiği ifade etmiştir. Kadın'ın ev, eşyalar (çamaşır makinesi, salata tabakları, sandalye-masa takımı, ansiklopedik takım, fayans), annelik ve evlilik/yıllık/doğum izinlerini planlaması gibi unsurlarla Kadın'ın evliliğe maddi boyutlar ve kendi çıkarları doğrultusunda yaklaştığını gösterir.

Kadın, evlenme sürecini kendi çıkarları ve maddi unsurlar etrafından bakarken Adam tam tersi bir durumla evlenme sürecini aşk, sevgi, romantiklik gibi duygulu unsurlarla ifade eder. Adam, o gün barda Kadın'ı görünce yıldırım aşkıyla müthiş bir biçimde ona âşık olduğundan bahseder. Kadın'ın üzerindeki elbiselere kadar o günü detaylı bir şekilde anlatır. Barda Kadın'la tanıştıkları gün birlikte ettikleri danstan bahseder. Görüldüğü üzere Adam'ın evlenme sürecine yaklaşımı daha çok duygusal bir boyut taşıyarak Kadın'ın zıddı bir durum oluşturur.

Behiç Ak'ın *Tek Kişilik Şehir* adlı piyesinde modern dönemde evlilik kurumunun internet gibi teknolojik vasıtalar aracılığıyla gerçekleşebileceğine dikkat çekilir. Piyeste Adam, internet vasıtasıyla tanışıp evlenen insanların varlığına değinir. Adam da internet üzerinden dört yıldır yazıştığı Kadın'ı yemeğe davet edip onunla artık yüz yüze gelmek ister. Adam'ın bu buluşmadan beklentisinin Kadın'la duygusal yönden bir ilişki kurmak olduğu anlaşılır. Piyeste internet gibi vasıtalarla tanışan çiftlerin kendileri hakkında doğru olmayan bilgiler veya fiziki görünümleri konusunda yanıltıcı bilgiler verebilecekleri konusuna yer vermesi de dikkat çekilmesi gereken başka bir husustur. Garson'un, Kadın gelmeden önce Adam'a internetten tanışmaların hüsranla sonuçlanabileceğine dair düşüncelerini paylaşır. Adam bu şekilde tanışmaların olumsuz sonuçlanmasını insanların

birbirlerini yüz yüze görüşmeden tanışmalarına bağlar. Garson aslında çiftlerin birbirlerini görmeden internet vasıtasıyla tanışmalarını "görmeyici usulü" diye niteleyerek görücü usulü evlenme biçimine bir gönderme yapar ve internet vasıtasıyla önceden tanışmanın yalnız görerek tanışmadan evlenilen görücü usulü evlilikten iyi olduğunu belirtir. Buna rağmen piyesin ilerleyen kısımlarında Adam ile Kadın'ın yüz yüze geldikleri zaman kendileri hakkında izlenimlerini cevaplarken çiftlerin öncesinde birbirlerini görmeden internet yoluyla tanışmalarının sakıncalarını göstermiş olurlar:

"KADIN İlk izleniminiz nasıl?

ADAM Benim mi?

KADIN Evet sizin, benle ilgili ilk izleniminiz?

ADAM (Adam bakar) İyi.

KADIN Sadece o kadar mı?

ADAM Aslında çok iyi…

KADIN Başka?

ADAM Sizin biraz daha esmer ve kilolu olduğunuzu düşünmüştüm. Ne yalan söyleyeyim.

KADIN Sarınışım, ama ruhen esmerim.

ADAM Ve çok zayıfsınız.

KADIN Zayıfım ama ruhum şişmandır. Siz de biraz daha yaşlı gibiydiniz.

ADAM Haklısınız. Kırk yaşındayım ama ruhen elli üçteyim.

KADIN Yavaş gibiydiniz.

ADAM Ruhen yavaşım. (…)"[183]

Behiç Ak'ın mutsuz bir evlilik ilişkisini ele aldığı piyeslerinin arasında *İki Çarpı İki* piyesini de saymak mümkündür. Piyeste anlatılan Ahmet ile Sema, Mahmut ile Elvan çiftlerinin mutsuz ve uyumsuz süren bir evlilik hayatları vardır. Ahmet, tesadüfen karşılaştığı eski arkadaşı Mahmut'u görünce kendi geçmişini hatırladığını ve bu hatırlamanın sonucu olarak "kendinle yeniden tanışmak gibi bir şey"[184] olduğunu Sema'ya ifade eder. Bunun üzerine Sema'nın söylediklerinden eşler arasındaki uzaklık ortaya çıkar. Sema'nın, Ahmet'in evlenmeden önceki hâline özlem duyduğu görülür.

[183] Behiç Ak, *Tek Kişilik Şehir*, s. 62–63.
[184] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 6.

Ahmet'in evlendikten sonra değişerek evlilik hayatında bencil davranışlar sergilediğine değinilip Sema'nın bu durumdan duyduğu rahatsızlık aktarılır:

"SEMA- Bazan ben de seninle yeniden tanışmayı çok istiyorum.

AHMET- Neden aşkım?

SEMA- Kendinle değil de benimle beraber olduğun günleri özlediğim için.

AHMET- Bana böyle şeyler söyleme lütfen, başıma ağrı girdi yine bak.

SEMA- Canım benim, içinde 'ben' olmayan bir cümle kurmayalı kaç yıl oldu senin?

AHMET- *(Şaka yaparak)* Ben? Ben? Ben hiç içinde ben olan bir cümle kurmam ki ben?

SEMA- Haklısın, özür dilerim. (…)"[185]

Karakter yapısı olarak da Ahmet ile Sema çifti, birbirlerinin zıddı karakter yapılarına sahiptirler. Ahmet karmakarışık, yorgun, dağınık, içe dönük ve tembel bir sosyal demokrat karakter yapısına sahipken Sema enerjik, gergin, dışa dönük, bakımlı ve son derece pratik bir karakter yapısına sahiptir. Onların evlilik ilişkisinde bundan doğan bir uyumsuzluktan bahsedilebilir ki piyesin başlangıcında Ahmet ile Sema'nın evlilik ilişkisindeki uyumsuzluk ve huzursuzluk hemen gösterilmek istenir:

"SEMA- *(Tepsiyi ona uzatır. Ahmet, umursamaz bir şekilde alır.)* Lütfen tutar mısın? Parmağının ucuyla değil.

AHMET- Neden beni dinlemiyorsun?

SEMA- Dinliyorum. *(Elindeki fincanı Ahmet'in elindeki tepsiye koyar. Fincan tepsiden kayar.)* Bak, tutamadın işte.

AHMET- *(Yere düşen fincan, kaşık ve şekerleri toplarken)* Her defasında benim hata yapacağımdan o kadar eminsin ki bu yüzden hep hata yapıyorum. Oysa böyle olumsuz şeyler düşüneceğine benim söylediklerimi dinlesen böyle hatalar yapmayacağım.

SEMA- Nasıl bu kadar sakar olabiliyorsun? Sakarlık okulu bitirsen bile bu konuda bu kadar başarılı olamazdın.

AHMET- Hiç benimle ilgili değilsin. Sadece fincanı tepsiye koymamla ilgilisin."[186]

Ahmet ile Sema, evliliklerinden sonra birbirlerinin karakter olarak değiştiklerini düşünürler. Sema, Mahmut ile bir konuşmasında Ahmet'in pasif bir karakter sergileyişinin kendisini güçlü, atılgan bir karaktere sahip olmaya yönelttiğini söyler. Ahmet de Elvan ile gerçekleştirdiği konuşmada eşinin nasıl biri olduğu sorgulamalarına

[185] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 6–7.
[186] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 5–6.

verdiği cevapların artık hiçbirinin şimdiki eşine uymadığını belirtir. Elvan, bu değişime rağmen neden evliliklerini sonlandırmayı düşünmediğini sorunca Ahmet'in verdiği cevap modern dönemdeki evlilik kurumunun boşanmak gibi bir ayrılma niteliği kazandığını dile getirir:

"ELVAN- Ondan hiç ayrılmayı düşündünüz mü?

AHMET- Sema'dan mı? Evet.

ELVAN- Ne zaman?

AHMET- Evlendiğimiz gün. *(Elvan güler.)*

AHMET- Evliliğin de boşanmak gibi bir ayrılma biçimi olduğunu anladığım gün yani.

ELVAN- O kadar haklısınız ki. Evlenirken sadece o insandan değil, kendinizden de ayrılıyorsunuz."[187]

Ahmet ile Sema çifti gibi Mahmut ile Elvan çiftinin de zıt özellikler gösteren karakter yapısına sahip olmanın yanı sıra tıpkı Ahmet ile Sema çiftinde görülen mutsuz, uyumsuz bir evlilik hayatları vardır. Mahmut enerjik, pervasız, dışa dönük, kaba, risk alabilen bir liberal iken Elvan'ın içine kapanık, duygusal ve hassas bir kişiliği vardır. Ayrıca piyeste Mahmut ile tanışmaya gittiği zamanı Elvan'ın "O kaba şeytanla! Hiç tanımadığım bir adamla tanışmam için hazırlanmış bir tesadüfün içinde rol almaya gidiyordum."[188] diye hatırlaması bu çiftin ilişkisinde görülen mutsuzluğu, huzursuzluğu ve uyumsuzluğu yorumlamak konusunda yardımcı olur.

Elvan, eşiyle olan evlilik ilişkilerinde iletişimsizliğin hâkim olduğu bir ilişki yaşadıklarını Ahmet'e anlatır. Elvan eşiyle pek konuşmadıklarını, hiçbir ilişkileri yokmuş gibi evlilik ilişkilerini sürdürdüklerini ve Mahmut'un kendisinden kaçtığını ifade eder. Yine Elvan, Mahmut'a karşı sevgisinin, aşkının azaldığını söylerken modern toplumdaki evlilik ilişkilerinde aşkın bitebilecek olmasına rağmen evlilik ilişkilerinin sürdürüldüğüne dikkat çeken bir yorum yapar:

"AHMET- Niçin onunla berabersiniz o zaman?

ELVAN- Milyonlarca insan niçin birbiriyle beraberse…

(Bir süre sessiz kalırlar) "[189]

[187] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 47.
[188] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 40.
[189] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 30.

Burada milyonlarca insanın mutsuz bir evlilik hayatını toplumsal, kültürel, ekonomik vb. çekinceler dolayısıyla sahte bir biçimde devam ettirmek mecburiyetinde kaldığı yorumunu çıkarmak mümkündür.

Piyeste bahsedilen bu kişilik özellikleri karakterlerin birbirleriyle gizli ilişki kurmalarına ve çiftlerin birbirlerini aldatmalarına neden olur. Behiç Ak'ın tıpkı *Ayrılık, Fay Hattı* gibi piyeslerinde görülen modern çiftler arasındaki aldatmanın ve gizli ilişki yaşamanın *İki Çarpı İki* piyesinde de yaşandığı görülür. Ahmet, eski arkadaşı Mahmut'un eşi Elvan ile; Mahmut ise Sema ile kısa süreli yakınlık kurar. Bu çiftleri birbirlerine yaklaştıran temel güdünün yıllarca eşlerde özlemi hissedilen duyguların ve kişilik özelliklerinin olduğu ifade edilebilir. Örneğin Ahmet, eşi Sema'ya şiirler yazmışken Sema bu şiirlerin hiçbirini dinlememiştir. Bunu duyan Elvan, Ahmet'in şiirlerini kendisiyle paylaşabileceğini belirtir. Bu vesile ile Ahmet ile Elvan arasında bir yakınlık kurulmuş olur. Sema ile Mahmut'un yakınlaşmasına gelindiğinde ise Sema, Mahmut'taki ince zekâ ve kabalık gibi karakter özelliklerinin bir arada oluşuyla kendisini etkilediğini belirtip ikili arasında bir yakınlaşma başlamış olur. Şunu belirtmekte fayda var: Piyeste Mahmut'un şimdiki karakter özellikleri, Ahmet'in gençlik zamanlarındaki karakter özelliklerini hatırlatırken Elvan'ın şimdiki karakter özellikleri de Sema'nın gençlik zamanlarındaki karakter özelliklerini hatırlatır. Behiç Ak tarafından piyesin başında bu durum "kadın ve erkeğin, geçmişleriyle yüzleştiklerine ilişkin belli belirsiz bir izlenim doğacaktır"[190] ifadesiyle açıklanır. Piyesin başında belirtilen bu durum ile modern yaşama biçiminde evli bireylerin aldatma eğilimine dair bir çıkarım yapılabilir. Evlilikten önce ve evlilikten sonra eşlerin birbiri hakkında değiştiği/değişen düşüncesi ve evli çiftlerin geçmişteki hâllerine özlem duyması sonucu olarak evli bireylerin aldatmasına ve gizli ilişki yaşamasına yol açtığı söylenebilir. Aynı zamanda Behiç Ak, modern yaşama biçiminde artan aldatılma ve gizli ilişki yaşama gibi sapmalara dikkat çekmenin yanı sıra aynı evi paylaşsalar dahi evli bireyler arasında artan yabancılaşma ve iletişimsizlik durumları üzerinden evlilik kurumunun yozlaşmasını eleştirir.

Sema, Mahmut'ta; Ahmet, Elvan'da her ne kadar özlem duyulan ilişkiyi ve kişiyi bulduklarını düşünseler de var olunan kişilik özellikleriyle birbirlerini tamamladıklarını düşünüp evlilik ilişkilerini bozmaktan kaçınırlar. Ahmet'i terk edip Mahmut'un yanına gelen Sema ile Mahmut arasında geçen konuşmada bu ilişkinin sağlıklı şekilde yürümeyeceği anlaşılır. Mahmut, Elvan'ın pasif, güçsüz oluşunu özleyeceğini ve "onun

[190] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 5.

oluşmamışlığı benim tükenmişliğime çok iyi geliyordu"[191] diyerek Elvan'a ihtiyacı olduğunu anlatır. Sema'ya onun gibi güçlü, var olmuş bir kadınla yaşamada zorluk çekeceğini söyler. Bu konuşmaya sinirlenen Sema yeniden Ahmet'in yanına döner. Ahmet ile Elvan arasında da bir tartışma yaşanmıştır ve Elvan, Ahmet'i bırakıp gitmiştir. Yaşanılan gizli ilişki ve aldatılma sonrası evliliklerine yeni bir bakış açısıyla yaklaşan Sema ile Ahmet evlerinde buluşup televizyon izlerlerken tanışma anlarını konuşurlar. Sema ile Ahmet'in arasında ve evlilik ilişkisinde yeniden bir toparlanma başlamıştır:

> "AHMET- Senin yanında iyiyim.
>
> SEMA- Ben de. Bazan seninle hiçbir şey paylaşmamak bile iyi geliyor biliyor musun? Canım…
>
> AHMET- Seni çok özlüyorum.
>
> SEMA- Canım."[192]

Böylece evliliklerinde bir yanılsama sonucu kırılma yaşayan Ahmet ve Sema çifti yeniden birbirlerine ısınırlar. Behiç Ak, *Ayrılık* piyesinde modern evlilik kurumunda zamanla birbirlerine yabancılaşan ve aralarında iletişimsizlik yaşanan evli bireyler üzerinden modern evliliklerin eleştirisini yapar. Bir yanılsama sonucu evli bireylerin gizli ilişki yaşamasının ve birbirlerini aldatmasının yararsız oluşuna dikkat çeker. Evlilik yaşamında aldatma gibi yaşanılan olumsuz sapmaların sonucunda evli bireylerin bakış açılarını değiştirdiğini ve evli çiftlerin mevcut durumun kıymetini anladığını belirtmek ister.

2.7.1. Modern Evlilik Kurumuna Feminist Yaklaşımın Eleştirisi

İki Çarpı İki piyesindeki Sema ile Elvan'ın bugünkü hayata dair her şeyi konuştuk şekilde ifade ettikleri sohbette Sema'nın güçlü bir şekilde feminist düşüncelere sahip olduğu anlaşılır. Elvan ile Sema sohbet ederlerken geçmiş aile yaşantılarındaki pazar günleri üzerine sohbet ederler. Elvan, pazar günleri babasının radyodan maç dinleyip annesinin ev işleriyle uğraştığını bu yüzden pazar günlerinden nefret ettiğini anlatır. Sema da pazar günlerinin çok yorucu geçtiğini anlatıp pazar günlerinde kendinin ve annesinin ev işleriyle uğraşırken babasının hiçbir işe yardım etmeden koltuğunda gazete okumasından nefret ettiğini dile getirir. Pazar gününün erkekler için tatil günü olarak algılanıp kadınlara gelince "korkunç bir iş günü olması" Sema'yı öfkelendirir. Sema ev

[191] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 92.
[192] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 94.

işleri ve pazar günü üzerinden erkeklerin evlilik yaşamında eşit bir yaşama biçimi sergilemesi gerektiğini belli eder:

> "SEMA- Pazar günleri benim için çok yorucuydu. Annemle birlikte, çamaşır ve bulaşık yıkar ve yerleri silerdim. Halıları ellerimi parçalarcasına sildiğimi hatırlıyorum. Erkekler için tatil günü olan pazar gününün kadınlar için korkunç bir iş günü olması beni öfkelendirirdi. Babamın miskin miskin koltuğunda oturup gazete okumasından nefret ederdim. İlerde kendi hayatımın asla böyle olmaması gerektiğini düşünürdüm."[193]

Ayrılık piyesinde Kadın tarafından evlilik hayatında kadınlara düşen görevler eleştirilerek evlilik hayatındaki sorumlulukların tek taraflı kadına has görevler olmayıp erkekleri de kapsayan müşterek görevler olduğu vurgulanır. Kadın ütü yapmak, yemek yapmak, bulaşık yıkamak vb. ev işlerinin ömür boyu kadınlar tarafından yapılmasını kölelik olarak niteler. Kadınların sürekli ev işlerini yapmasına ve evlilikte erkeklere hizmet edilmesine dikkat çekilir:

> "ERKEK- Pantolonumu giyebilirim di mi?
>
> KADIN- Tabii.
>
> ERKEK- Çok güzel ütülemişsin. Bıçak gibi olmuş. Eskiden bu kadar iyi ütülemezdin.
>
> KADIN- Eee, bi kerelik olunca daha güzel oluyor tabii. Düşünsene, bir insanın ömür boyu pantolonlarını ütüleme görevi sana verilmiş. Resmen bir kölelik gibi.
>
> ERKEK- Evet korkunç bir şey.
>
> KADIN- Bunu korkunç bulmana sevindim. Yemek yapmayı, bulaşığı, söküklerini dikmeyi, arkadaşlarıyla ilişkilerini ayarlamayı da buna eklersek, ortaya daha da korkunç bir tablo çıkıyor. Bencil bir insana sürekli hizmet eden bir kadın."[194]

Erkeğin evlilik hayatında görev almayıp eşine yardım etmemesi ve iş için sürekli kadınlardan bir beklenti içinde olmaları bencillik olarak nitelenir.

2.8. TÜKETİM TOPLUMUNUN ELEŞTİRİSİ

Genel anlamıyla tüketim toplumu, mal ve hizmetlerin tüketim biçimlerinin gerekli ihtiyaçlara dayanmadan gereksiz ve bilinçsizce bir tüketme biçiminde davranan toplum yapısına işaret eder. Tüketim toplumunda üretim, bir ihtiyacı karşılamaktan çok pazarlanabilme şartlarına göre düzenlenir ve toplum moda, reklam gibi vasıtalarla tüketime teşvik edilir.[195] Bu tüketim biçiminin gösteriş tüketimini de harekete geçirdiği

[193] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 70.
[194] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 87–88.
[195] Mustafa Acar, Ömer Demir, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, 6. Baskı, Adres Yayınları, Ankara 2005, s. 409.

söylenebilir çünkü gösteriş tüketimindeki mal ve hizmetler bir ihtiyacı gidermekten daha çok insana statü sağlamak amacıyla sembolik bir anlam taşır.[196] Tüketim toplumunun oluşumunda Sanayi Devrimi'yle artan üretimin etkisini, kapitalist ekonominin kâr odaklı yaklaşımını da belirtmek gerekir.

Behiç Ak, *Bina* piyesinde modernleşmenin ve kapitalizmin odağındaki toplumların tüketim toplumuna dönüşümünü, binaların değişimiyle okuyucuya hissettirir ve bu durumu üstü kapalı bir şekilde eleştirir. Binalar ile insanlar arasındaki gelişim benzerliği üzerinde durulan piyeste, bazı binaların "hamburgerci olmak için yaratılma[sı]"[197] ve fast food dükkânlarındaki artıştan bahsedilmesi toplumların, modernleşme ve kapitalizm etkisiyle geçirdiği değişime işaret etmesi bakımından değerlidir. Böylece Behiç Ak'ın, modernleşme, kapitalizm ve küreselleşme odağındaki binaların/toplumların, tüketim toplumuna dönüşümüne de dikkat çektiği söylenebilir.[198]

Tüketim toplumu eleştirisinin yapıldığı bir diğer piyes *Ayrılık*'tır. Piyesteki Kadın spor salonuna gitmesiyle Erkek de Japon marka bir otomobil almasıyla tüketim toplumundaki tüketici bireyin örneğini oluştururlar. Kadın yiyip içerek aldığı kiloları vermek için ücreti pahalı olan bir spor salonuna yazılır. Gelinen noktada önce insanlar ihtiyacından fazla besini tüketip kilo almakta sonrasında alınan bu kiloları vermek için de pahalı spor salonlarına gitmeye gereksinim duymakta oluşlarının eleştirisi yapılır:

> "ERKEK- (…) Yiyip, yiyip, kilo alıyordun. Sonra aldığın kiloları vermek için spor salonuna milyonlar ödüyordun. Sana, 'kilo vermenin kilo almaktan daha pahalı bir şey olduğunu', bir türlü anlatamamıştım. 'Lütfen yaşadığımız çağı anlayın hanfendi! 100 bin liraya aldığın kiloyu, vermek için spor salonuna altı yüz bin lira ödemek gerekiyor. Artık böyle bir çağda yaşıyoruz.' Ama anlayan kim? (…)"[199]

Bu duruma Erkek, kilo vermenin kilo almaktan daha pahalı olduğunu belirterek tepki gösterirken yaşanılan çağda böyle bir sistemin kurulduğuna da dikkat çeker. Bu modern çağdaki sistem, insana ihtiyacından fazlasını tükettirip onun zayıflatmak için de spor salonuna yönlendirdiği düşünülebilir. Erkek tarafından açığa vurulan bu durumun her iki aşamasında etkisi bulunan sistemin, her türlü kazançlı olduğu görülür. Piyeste Erkek'in tüketici konumuna gelindiğinde ise onun her gün taksi parası vermekten bıkıp çözümü kendine 500 milyonluk Japon marka bir otomobil satın almasında görür. Erkek, taksi

[196] Mustafa E. Erkal, Burhan Baloğlu, Filiz Baloğlu, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, s. 129–30.
[197] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 48.
[198] Duygu Seda Tomru, *Türkiye'de Absürd Tiyatro ve Birey Teması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003, s. 41–43.
[199] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 70.

yerine otomobil alarak rasyonel bir davranışta bulunduğunu belirtse bile Kadın, otomobilin park ücreti ve yakıtı gibi masraflarından dolayı Erkek'in zararda olduğuna dikkat çeker. Burada Erkek'in tüketici konumuna işaret eden Japon marka otomobili, arzulanan bir fetiş nesnesi olarak görmekte mümkündür.

Behiç Ak *İmaj Katili* piyesinde, modern toplumda taklit imajların yüceltilmesini, taklit imajların gerçeği unutturup gerçeğin yerini almasını ve gerçek olanın kendi taklidine benzemeye çalışmasını mizahi olarak eleştirmenin yanı sıra refah seviyesinin yükselmesiyle tüketim toplumuna doğru evrilen ve tek arzusu tüketmek olan modern toplumun eleştirisini yapar. Oyunda imaja, gösterişe, modaya düşkünlük gösteren modern yaşama biçimi ve tüketim anlayışı değişen modern toplum eleştirilir. Modern toplumun görüntüye, imaja, gösteriye olan düşkünlüğünün ve tüketim anlayışının eleştirildiği piyesteki toplum için Süreyya Çakır, tüketim toplumunu yansıttığını şu sözleriyle açıklar:

> "Görüntü, imaj ve gösterinin tüketim ideoloji etrafında bir araya geldiği oyunda sözü edilen toplum, maddi malların üretimi ile kültürel simgesel malların üretiminin aynı yasalara tabi olduğu bir tüketim toplumudur."[200]

İmaj Katili piyesinde, tüketim toplumunun eleştirisi bu kültürün temsilci olan Nilgün Hanım üzerinden yapılır. Nilgün Hanım'ın onlarca gömleği ve ayakkabısı bulunur. Bir ayakkabısını işaret ederek aldığından beri bu ayakkabıyı hiç giymemiş olmasına sitem eden Nilgün Hanım, bu seferde o ayakkabıyı modası geçtiği için şimdi giyemeyeceğini belirtir. Böylelikle modern yaşama biçiminde moda düşkünü ve bilinçsiz bir biçimde alışveriş eden Nilgün Hanım'ın tüketim toplumunun tipik bir bireyi olduğu gösterilerek modern tüketim toplumunun eleştirisi yapılır. Hiç giyilmemiş ve eskimemiş ayakkabıyı sırf modası geçtiği için giymeyen Nilgün Hanım üzerinden modern toplumun tüketim toplumuna dönüşümüne, modern toplumdaki bilinçsiz ve gereksiz tüketime, moda düşkünlüğüne ve alışveriş çılgınlığına kapılan modern bireyin içinde bulunduğu duruma dikkat çekilerek bu durumun eleştirisi yapılır:

> "NİLGÜN HANIM
>
> İyi tasarlanmış yeni bir ayakkabı satın almadığım gün,
> Grip olurum.
> Sarı beni hep aldatır; mor beni hüzünlendirir;
> kırmızı coşturur,
> mavi dinlendirir,

[200] Süreyya Çakır, "İmaj, Gösteri ve Tüketim Toplumunun Eleştirel Analizi: İmaj Katili", *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, S. 11 (2009), s. 89.

pembe çocuklaştırır,

tirşe geçmişe götürür."[201]

Piyeste Nilgün Hanım tarafından yaşanılan bu modern çağdaki insanların imaj düşkünlüğüne dikkat çekilir. İmaj düşkünlüğünün yanı sıra toplum içinde meşhur olmak, kalabalık insanların bir kişi hakkında uydurduğu söylentiler olarak tanımlanır. Bu modern çağda herkesin on beş dakika gibi kısa bir süreliğine meşhur olduğu belirtilip bu süre zarfınca meşhur olmanın belli bir kıymeti olmadığı ve meşhur olmanın yüzeyselliği anlatılmak istenir.

Modern yaşama biçiminde insanların imajları sayesinde ölümsüzlüğe kavuşacakları algısıyla insanların kendilerini kandırdıkları ifade edilen oyunda, insanların modern toplum içinde herhangi bir değer üretip adlarının kalıcı olmasını sağlamak yerine insanların giyim-kuşamıyla, süsüyle, görüntüsüyle kısaca imajları sayesinde anılacakları algısı eleştirilir. Modern toplumda insanların rağbet gösterdiği imajların, gösterilerin ve modaların geçiciliği, yüzeyselliği ve kısa ömürlü olmasına dikkat çekilir. Modern toplumda yüzeysel ve kısa ömürlü olan yalnızca tüketim alışkanlıkları, imajlar ile moda değildir. Toplumdaki insan ilişkileri ve yaşanılan insani duygular da geçici, yüzeysel ve kısa ömürlüdür. Piyeste Nilgün Hanım ile Mahmut Bey'in aşkı başlamadan biter. Mahmut Bey'den ayrılan Nilgün Hanım, Yazar ile birlikte olmaya başlar. Yazar da sevgilisi Zehra'yla olan aşkını bitirir. Çakır'ın da belirttiği gibi piyeste "modern toplumlardaki parçalı zaman ve mekân algısı içinde bütünsel deneyime dönüşmeyen, geçici, anlık ilişkiler hüküm sürmektedir. İlişkiler araçsaldır ve işlevsellik üzerine kuruludur; süreklilikten ve sahicilikten yoksundur."[202] Süreklilikten ve sahicilikten yoksun insan ilişkilerinin ve duygularının her yönüyle kısa, yüzeysel ve geçici olması durumu, modern çağın hızlı yaşanılan dinamiğine bağlı bir yansımasının sonucu olarak değerlendirilebilir.

Piyeste tüketim toplumuna karşı olan ve tüketim toplumunun bir parçası olmayı reddeden kişiler Yazar ve Mahmut Bey'dir. Nilgün Hanım, Mahmut Bey'in imajını yenilemeye zorlar. Onu "çağdaş bir imaj"a kavuşturmak ister. Mahmut Bey bu çağdaş imaj çalışmasından ve çağdaş imaj diye kendisine dayatılarak giydirilen kıyafetten, parfümden, ayakkabıdan hoşnut değildir. Modern toplumda imajlar sayesinde ölümsüzlüğe kavuşacaklarına kanan insanlara engel olmak ister ve bulduğu her bir

[201] Behiç Ak, *İmaj Katili*, Mitos Boyut Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2004, s. 47.
[202] Süreyya Çakır, "İmaj, Gösteri ve Tüketim Toplumunun Eleştirel Analizi: İmaj Katili", s. 84.

imajı/görüntülü nesneyi parçalayarak piyesin adına kaynaklık eden "imaj katili" lakabını alır. Mahmut Bey çağdaş imaj diye kendisine dayatılan tüketim kültürünün ve tüketici toplumun bir parçası olmayı reddeder ve tüketici toplumun temsilcisi konumundaki Nilgün Hanım'a karşı çıkar ve modern toplumdaki bilinçsiz ve gereksiz tüketim çılgınlığına dikkat çeker:

> "MAHMUT BEY
>
> Bütün bunları bana nasıl giydirebildiğine şaşırıyorum. (…) tüketilen her malın üzerine, 'Dikkat, bu mal aşırı tüketim bağımlılığına neden olmaktadır' gibi bir yazı yazılması gerektiğini düşünen bir insanım."[203]

Mahmut Bey gibi tüketim toplumuna ve tüketim kültürüne karşı olan bir diğer kişi de piyesteki Yazar'dır. Yazar birçok eskimiş kıyafetleri ve eşyaları tamir ettirerek yeniden kullanmaktadır. Yazar çöpten bulduğu kitapları okur, kulpu koptuğu için atılan fincanı tamir ederek kullanır, tabanları delik ayakkabıyı ve yıpranmış paltoyu yaptırıp giymeye devam eder. Görüleceği üzere piyeste Yazar'ın takındığı tutum ve davranışlar üzerinden modern toplumdaki tüketim kültürü ve modaya olan düşkünlük eleştirilir. Modern toplumda insanların tüketim davranışlarında bilinçli bir biçimde hareket etmeleri gerektiğine ve insanların moda düşkünlüğü gözetmeden var olan kılık kıyafet, eşya gibi şeyleri yenileterek tekrar kullanabilecekleri gösterilir. Modern toplumdaki tüketim kültürü yerine yeniden kullanımın veya geri dönüşümün önemine dikkat çekilir.

Tüketim toplumundaki modern kapitalist sisteme de eleştiriler getirilen *İmaj Katili* piyesinde, hayvan imajlarının yanında insan imajlarının da ticari meta hâline getirildiğinden bahsedilir. Örneğin piyeste Che Guevara'nın meşhur portresinin tişört, poster, bardak, kolye vb. eşyalara bastırılarak kapitalist ekonomide ticari bir meta hâline getirilen insan imajlarının böylelikle modern kapitalizme hizmet etmesi eleştirilir. Bunun yanı sıra kapitalizmin kenar mahallelerde yaşayan işçilerin emeklerine el koyduğu belirtilerek kapitalistlerin insan emeğini sömürmesi dile getirilir.

İki Çarpı İki piyesinde sanat ve sanatın pazarlanması üzerinden tüketim toplumunun ve tüketim çılgınlığının eleştirisi yapılır. Piyeste Elvan edebiyat bölümünü bitirdikten sonra roman yazma projesi hayata geçirmek ister ama bir türlü bu projeyi gerçekleştiremez. Elvan roman yazma projesini gerçekleştirememesinin nedeni olarak gördüğü eşi Mahmut'un davranışını ve kendi kabiliyetinin yokluğu noktasında yaşadığı

[203] Behiç Ak, *İmaj Katili*, s. 63.

tereddütlerini Ahmet'e anlatırken Ahmet, onu bu roman yazma projesine başka bir noktadan bakmaya davet eder. Ahmet'e göre Elvan, roman yazma projesini yapmayarak tüketim toplumuna hizmet etmemekte ve onun, sanat gayesiyle diğer sanatçılar gibi şartlandırılıp sürekli üretmek zorunda kalmamasına dikkat çeker. Ahmet, film yönetmeni ve roman yazarı olarak andığı diğer sanatçıların sanat uğruna ürettikleriyle tüketim toplumunda tüketici kişilere örnek oluşturduklarını belirtir. Film yönetmenlerinin çektikleri filmleri izlemeye vakitleri olmasa bile "sırf film makineleri"ni kullanmak ve yönetmen diye şartlandırıldıkları için sürekli film üretmek zorunda kalışları anlatılır. Yönetmenler film çekerken sanat üretmeyip sadece film makinesini tüketmeye çabalayan tüketiciler olarak anılırlar. Bu durum tıpkı yazarlar için de geçerlidir. Yazarlar, yazar olmaya şartlandırıldıkları için piyasada milyonlarca roman yazılmıştır. İşte tüketim toplumunda sanatın böyle bir panoramasını çizen Ahmet, Elvan'ın bu sürece ve gereksiz üretime dâhil olmamasını olumlu bir şekilde karşılaması gerektiğini ifade eder.

Tüketim toplumunda insanlar öyle bir noktaya gelmiştir ki hüzün duygusu bile eğlence sektöründe ve sanat pazarında meta hâline getirilmiştir. Elvan, alt sınıfı temsil eden insanların acılarının üst sınıfa; üst sınıfa ait insanların acılarının alt sınıflara anlatılıp pazarlandığını söyler. Eğlence sektörünün hüznü kullanarak sanat yapmış olduğu ve eğlence sektöründe hüznün, insanları eğlendiren bir araç olarak kullanıldığı belirtilir. Bunun yanı sıra Ahmet'in "Askerler savaşmak zorundalar. Savaşlar çıkarılıyor, savaşların filmleri yapılıyor, savaşların romanları yazılıyor."[204] şeklindeki tespiti, insani açıdan kötü bir durumu barındıran savaşların da sanat pazarında malzeme haline getirilerek metalaşmasına bir eleştiri taşır.

İki Çarpı İki piyesindeki Sema karakterinin reklam metni yazarı olması sebebiyle tüketim toplumuna hizmet ettiği görülür. Reklamların ürün ve hizmetlerin pazarlanması noktasında tüketim toplumunun oluşmasındaki teşviği düşünüldüğünde Sema'nın reklam yazarı olarak toplumu tüketime özendirmeye aracılık yapar. Yalnız Sema'nın kendisi de bilinçli bir biçimde yaptığı işten rahatsızlık duyar ve "bir malı daha iyi satmak için"[205] saçma reklam metinleri ürettiğini ifade eder. Sema'nın reklam yazarı olduğunu öğrenen Elvan "reklam metni yazmak bana samimi gelmemiştir"[206] ifadesiyle reklamların sahici olmadığını ve tüketiciyi yönlendirdiğini anlatmak istediği görülür.

[204] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, Mitos Boyut Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2007, s. 18.
[205] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 28.
[206] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 46.

İki Çarpı İki piyesinde, Mahmut karakteri üzerinden de tüketim toplumu eleştirilir. Mahmut, tüketim hırsı ve marka düşkünlüğü olan biridir. Hayatta birkaç takıntısı bulunan Mahmut'un bir diğer takıntısı da marka takıntısıdır. Giyiminde, kullandığı otomobilde ve içtiği puroda belirli markaları tercih eder. Mahmut, "Otomobili[n]in illa ki BMW, gömleği[n]in Pierre Carden,"[207] içtiği puronun da Küba olmasını ister.

Piyeste Mahmut'un puro içmesi laytmotif şeklinde piyes boyunca sürdürülür. Mahmut'un puro içmesinin tekrarlanışı onun tüketici konumuna, hırsına, zenginliğine ve lüks düşkünlüğüne işaret olarak değerlendirilebilir. Tek oyuncunun iki kişiyi oynadığı[208] piyeste, piyesin sahnelenişi sırasında puronun, Mahmut ile Ahmet'in ayrımını kolaylaştırmak için kullanıldığı da düşünülebilir. Mahmut sigara kullanırken Ahmet sigara kullanmaz. Oyuncu, Mahmut'u canlandıracağı zaman "sigaralı el" ortaya çıkar. Böylelikle piyesin temsilinde Mahmut ile Ahmet'in ayrımı kolaylıkla verilir ve seyirci için değişen karakter geçişlerinin takibi kolaylaştırılır. Behiç Ak'ın iki kişinin eş zamanlı olarak dört kişiyi oynadığı *İki Çarpı İki* adlı piyesinde, tiyatroda deneysel bir çalışma gerçekleştirirken bu tarz karakter geçişlerinin ayrımını anlaşılır kılması onun dramaturji tekniğine de bir örnek oluşturur. Ayrıca Fethi Demir'e göre oyun kişileri arasındaki zıtlıklar kişilik parçalanmasına işaret ederken Mahmut ile Ahmet arasındaki bu geçiş de bireyin kimliğinde yaşadığı parçalanmaya bir işarettir.[209]

Piyeste tüketim ve tüketicilik konusunda Mahmut ile Ahmet birbirinin zıt özelliklere sahiptirler. İkisi de tüketicilik konusunda birbirlerinin özelliklerini eleştirirler. Ahmet, Mahmut'un tüketim hırsı özelliğine dikkat çekerek Mahmut'un eşi Elvan'a onunla nasıl evlenmiş olduklarını sorgular:

> "AHMET- Sizin gibi içe kapalı, tüketim hırslarından uzak, son derece sakin bir insan…
>
> ELVAN- Devam edin lütfen…
>
> AHMET- Benim gibi içe kapanık, gururlu, tüketim hırslarından uzak ve sosyal demokrat bir insani değil de tam tersi olan bir insanı seçtiniz! Mahmut'u! Liberal ve yırtıcı bir insanı!"[210]

Yazar, Mahmut ile Ahmet'i yaşam tarzı ve hayata bakış olarak birbirlerinden oldukça farklı özelliklerle donatarak modern toplumun çoğulcu özellik de gösterebildiğine dikkat

---

[207] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 16.
[208] Duşan Kovaçeviç'in *Yıldız Tozu* piyesi, iki kişinin dört kişiyi canlandırması ve karakterlerin kişilik özellikleri bakımından *İki Çarpı İki* piyesiyle birbirlerine benzerlik gösterirler. (Duşan Kovaçeviç, *Yıldız Tozu,* çev. Bilge Emin, Mitos Boyut Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2017.)
[209] Fethi Demir, *1980 Sonrası Türk Tiyatro Edebiyatı*, Mitos Boyut Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2016. s. 205-206.
[210] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 31.

çeker. Ahmet yalnız bununla kalmaz arkadaşı Mahmut'u tanımayan eşi Sema'ya onun nasıl bir kişiliği olduğu hakkında bilgiler verir. Eşine liberal Mahmut olarak tanımladığı arkadaşı hakkında bilgiler verirken yine onun tüketici yönüne ve aralarındaki zıt kişilik özelliklerine dikkat çeker:

> "AHMET- Onun gibi kalın purolar içmiyorum. Son model bir cipim yok; gürültülü kahkahalar atıp insanları rahatsız etmiyorum; iyi bir tüketici değilim, yeteri kadar zengin değilim! İnsanları sömürmüyorum! Evet, bütün bunlar kabahatsa, suçumu kabul ediyorum!"[211]

Tüketim toplumunun temsilcisi konumundaki Mahmut da Ahmet'in sosyalist tavrını eleştirir. Çünkü Ahmet siyasi görüşü nedeniyle ihtiyacından fazlasını tüketmeye karşı ve tüketim hırsı olmayan biridir. Mahmut, Ahmet'in fakir olup bu fakirliğini siyasi ideolojisini bahane ederek gizlediğini düşünür. Ahmet'in de BMW marka bir otomobili olsaydı eğer otomobiliyle övüneceğini belirtir. Mahmut'a göre içinde bulunulan (tüketim) toplumda kanaat etmek solculuk olarak sanılmaktadır ve Ahmet de bu yanılgıya düşmektedir:

> "Hep aynı evde yaşamayı, hep aynı pencereden bakmayı, hep aynı değerleri savunmayı, hatta hep aynı parayı kazanmayı marifet sarıyor, *(Gülerek Sema'nın kulağına fısıldar)* hatta hep aynı kadınla yaşamayı da. Herkesin ihtiyacından fazlasının peşinde olduğu bir toplumda, çok fazla şey istememeyi solculuk zannediyor."[212]

Mahmut'un sarf ettiği sözler aynı zamanda hem öz eleştiri hem de tüketim toplumuna bir eleştiri barındırır. Mahmut tarafından "herkesin ihtiyacından fazlasının peşinde olduğu bir toplum" ifadesiyle kendisinin de temsilcisi olduğu tüketim toplumundaki gereksiz ve keyfi harcamalarda bulunulduğu eleştirilir. Bireydeki hayata, çevreye ve nesneye "hep aynı" bakışı/algısı bireyi daha fazla tüketiciliğe sürükleyip bireyin ihtiyaç duymadığı, keyfi, lüks tüketime yöneltir. Mahmut'un ifade ettiği bakış açısı tüketim toplumunun oluşum özelliklerinden biri olarak sayılabilir.

2.8.1.Tüketim Toplumunda Değersizleş(tiril)en ve Hikâyesizleşen Modern Birey

İki Çarpı İki piyesindeki Elvan, gerekli gereksiz sürekli üretim odaklı devam eden modern yaşam karşısında kendini "boş ve işe yaramaz" hisseder. Böyle düşünmemesi gerektiğini dile getiren Ahmet, onun nükleer santrallerde, silah sanayinde ya da "insanları

[211] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 8.
[212] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 25.

tüketim denen uyuşturucuya alıştıran reklam sektöründe"[213] çalışarak kendini değerli ve işe yarar biri olarak mı hissedecektin sorgulamasını yapması gerektiğine değinir. Ahmet'e göre modern çağda insanlar sürekli "saçma sapan şeyler" üretmekte ve insanlar devamlı üretmeye devam ettikçe de dünya yoksullaşmaktadır. Elvan'ın bir iş yapmayarak bu mantıksız sürece dâhil olmadığını ve bütün bu olanlara karşı direnmiş olduğunu belirtir. Bugünün modern dünyasında üreterek tükenen modern yaşama biçiminde "en devrimci tavır"ın durmak eylemi olduğu ifade edilir:

> "AHMET- Bence durmalıyız Elvan Hanım. İnanın bugün en devrimci tavır o. Durmak ve boş boş düşünmek, 'Ne yapıyoruz biz. Deli miyiz?' gibi şeyler düşünmek. İnanın insanlığın sürekli saçma sapan şeyler üretmeye değil, buna ihtiyacı var."[214]

Ahmet'in durma tavrı "giderek hikâyesizleşen bir modern dünya içinde yaşamaya mahkûm edilmekten"[215] ileri gelir. Hikâye/sizleşme birçok boyutta düşünülebileceği gibi modernizm bağlamında düşünüldüğünde modernizm ile gelen köksüzleşme, geleneğin reddi sonucu geçmişle bağı kopmuş modern insanın, "büyüsü bozulan dünyada" içine düştüğü varoluşsal sancılar ve sorgulamalar olarak ön plana çıkartılabilir. Aynı biçimde Ahmet'in hayatta birçok şeyi yapabilecekken neden, kim için, hangi amaçla yapacak olmasını sorgulaması ve bu sorulara cevap bulamadığını belirterek onurlu bir tavır olarak hiçbir şey yapmamayı tercih ettiği[216] görülür.

2.9. MODERN BÜROKRASİNİN ELEŞTİRİSİ

Bürokrasi terimi, "memurların hakimiyeti ve bütün memurlardan oluşan idareci sınıf anlamında kullanılan bir terimdir."[217] Bürokrasi, Sanayi Devrimi sonrası gelişme ve yaygınlık kazanacak rahat bir ortama kavuşur. Max Weber'in de dikkat çektiği modernleşme ve sanayileşmeyle ortaya çıkan düzende geleneksel organizasyon şekilleri değişir ve yeni düzenle birlikte "yeni ihtiyaçlar, işbölümü ve teşkilâtlanma sosyal ilişkiler ağının belirli kurallara göre tanzimi, eğitim sektöründeki gelişme ve özgün eğitim, diplomalı memurların yayılmasına sebeb ol[ur]."[218] Max Weber'e göre[219] modern

---

[213] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 20.
[214] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 18–19.
[215] Behiç Ak, *İki Çarpı İki*, s. 19.
[216] *İki Çarpı İki* piyesinde Ahmet'in "yapmamayı tercih ediyorum" ifadesi, Herman Melville'nin *Kâtip Bartleby* adlı öyküsündeki Bartleby karakterini anıştırır. Öyküde Bartleby karakteri "yapmamayı tercih ederim" diyerek Ahmet gibi durma tavrını gerçekleştirir. Bartleby'yin eylemsizliğinin nedeni de varoluş sorgulamasına bağlanabilir. (Herman Melville, *Yazıcı Bartleby,* çev. Murat Belge, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2015.)
[217] A. Baran Dural (ed.), *Sosyoloji'de Kuram- Yöntem- Güncel Yaklaşımlar*, Paradigma Akademi, 1. Baskı, İstanbul 2014, s. 378.
[218] Mustafa E. Erkal, Burhan Baloğlu, Filiz Baloğlu, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, s. 65.
[219] Ayrıntılı bilgi için bk. Max Weber, *Bürokrasi ve Otorite*, çev. H. Bahadır Akın, 1. Baskı, Adres Yayınları, Ankara 2005.

toplumun yapılarından olan bürokrasi yapısı, işleyiş bakımından en uygun örgüt modelidir. Yalnız bürokrasinin sağlıklı bir örgüt yapısı olarak işlemesi için işlevselliğe ve uzmanlığa göre iş paylaşımı, belirli bir hiyerarşik yapı, işin nasıl yapılması gerektiğini gösteren somut kurallar belirlenmesi, nesnel insani ilişkiler, yetenek ve liyakat öncelikli istihdam yaklaşımı ve yasal yetkilerin kullanılması gibi özellikler lazım olduğu dile getirilir.[220] İşte bu noktada gösterilen bir noksanlık beraberinde bürokrasiye olumsuz eleştirileri de getirmektedir. Bürokrasinin olumsuz yönleri "sorumluluktan kaçmak veya sorumluluğu yaymak, kararlarda gecikme ve bürokratik sabotaj"[221] gibi durumlarla ifade edilir. Yine bürokrasinin verimliliğini kaybettiği şu gibi durumlarda da etkilerini yitirdikleri görülebilir:

> "Bürokrasiler, yerine getirmeleri için tasarlandıkları hedefler bakımından, söz konusu bir görev için gerekli olandan daha fazla personelin çalıştığı, sorumlulukların sistem içinde dağıtılıp silikleştiği, kurallar, formaliteler ve dosyaların yine gerekli olan ölçüleri çok fazla aşacak şekilde çoğaldığı ve görevlilerin, hizmet ettikleri varsayılan amaçları hiç dikkate almadan (başka bir deyişle, bürokratik araçların kendi başına bir amaç durumuna gelmesine kölece seyirci kalarak), sadece düzenlemelerin metnine harfi harfine bağlı kaldıkları zamanlarda etkilerini kaybedebilirler."[222]

Bu durumlar bürokrasinin mecazı anlamda "kırtasiyecilik" kavramıyla örtüşmesine neden olmakla iyi yönetilemeyen ve hantal bir bürokratik sisteme de işaret eder.

Behiç Ak, *Bina* piyesinde bürokrasinin kuralsız, mantıksız ve yanlış karar alması sonucu doğan sorumluluğunu başkalarına yüklemesini, bürokraside karar alıcıların işlerini kurallara uygun yapmamasını, kimi zaman bürokrasinin niteliksiz ve yeteneksiz kişilerden oluşmasını ve kurumlaşmanın yokluğunu eleştirir. Eğer kurumlaşmadan yoksun bir bürokrasinin karar alma mekanizmasında kurallara ve akla uygun hareket etmeyerek karar alması sonucunda toplumu (bürokratlar da dâhil) olumsuz etkileyecek bir sonucun meydana geleceğine dikkat çekilir. Nitekim piyesin, bürokrasinin kuralsız ve mantık dışı kararlarının sonucu olarak meydana gelen bu olumsuzlukların toplumda yarattığı kargaşaya işaret ettiğini ifade edilen Arzu Özyön, doktora tez çalışmasında *Bina* piyesinin Türk toplumundaki kuralsızlığa ve kurumsallaşmanın az gelişmesinden kaynaklı kargaşaya bir eleştiri niteliği taşıdığını belirtir.[223]

---

[220] A. Baran Dural (ed.), *Sosyoloji'de Kuram- Yöntem- Güncel Yaklaşımlar*, s. 377.
[221] Mustafa E. Erkal, Burhan Baloğlu, Filiz Baloğlu, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, s. 66.
[222] Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, 2. Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999, s. 86.
[223] Arzu Özyön, *Absürt Tiyatro'nun 1970 Sonrası Tiyatromuza Yansımaları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2017, s. 304.

Piyesteki spor salonu, yapımından bu yana çeşitli yapısal bozukluklar barındırmakta ve spor salonu yönetimi bu yapısal bozuklukların oluşturduğu sorunlarla mücadele etmektedir. Yapısal bozukluklardan kaynaklı sorunlar hem yönetime hem spor salonu üyelerine mağduriyetler oluşturur. Örneğin spor salonundaki havuz su kaçırır ve soyunma odalarını su basar. Pinpon turnuvaları olduğu vakit havuzun suyu boşaltılmak zorunda kalınır çünkü kaçak havuz suyu turnuva sırasında pinpon masasını ve sporcuları ıslatarak pinpon turnuvasını yapılamaz duruma getirir. Kaçak yeri tespit edilemeyen havuz suyu, yönetim ofisinin tavanından ve bekçi kulübesinin tabanından çıkmaya devam eder. Yönetim su kaçağını önlemek için havuzu sürekli doldur boşalt yapar ama bu yöntem çok pahalıya mâl olur. Bu maliyetin karşılanması için üyelik aidatlarına zam yapılır fakat zamdan dolayı bu sefer de üyeler spor salonuna gelmeyi bırakır. Kaçak havuz suyunun yarattığı sorunların yanı sıra spor salonunda başka sorunlar da vardır. Yönetim ofisindeki telefonun hattı radyo kanalıyla karışır ve telefon o süre boyunca kullanılmaz durumda olur. Pinpon oyunu sırasında kaçan pinpon topları bir türlü bulunamaz ama topların binanın çeşitli yerlerinden absürt bir şekilde yeniden çıktığından bahsedilir. Bütün bu yapısal bozukluklardan kaynaklı sorunların nedenini spor salonunu yapan Mimar'a bağlayan yöneticiler, tüm suçu ve sorumluluğu da Mimar'a yüklerler. Mimar, spor salonunun inşaatı sırasında yöneticilerin ucuz, kalitesiz malzeme tercihini ve hızlı inşaat isteğini hatırlatarak asıl suçun ve sorumluluğun kendilerinde olması gerektiğini belirtir:

> "İKİNCİ ADAM- Sizin binanın mimarı olarak, bu konuda bazı sorumluluklarınız olduğunu düşünüyoruz.
>
> MİMAR- Binanın çabuk yapılmasını ve ucuz malzeme kullanılmasını isteyen sizdiniz. Bunun doğan sonucu olarak…
>
> BİRİNCİ ADAM- Neyse, neyse, bu konuyu uzatmak istemiyoruz."[224]

Piyeste görülmektedir ki bürokrasi kendi suçunun sorumluluğunu başka kişilere yükleyerek yaptığı yanlıştan sıyrılmaya çalışmaktadır. Kurallara uygun gerekenin yapıldığı bir durumda yani spor salonu inşaatında nitelikli malzeme kullanılsa ve spor salonu uygun sürede inşa edilseydi spor salonunda malzeme kalitesi ve inşaat hızından dolayı yapısal sorunlar oluşmayacak olmasına dikkat çekilir. Yöneticilerin aymazlığı yine hem yöneticileri hem spor salonunu kullananları mağdur eder. Hatırlanırsa yöneticiler başlarına akan havuz suyundan ıslanmamak için ellerinde şemsiye ile gezmektedir. Bu

[224] Behiç Ak, Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane, s. 17.

şemsiye vurgusu yöneticilerin de kendi kuralsız ve yanlış kararlarından olumsuz etkilendiklerini göstermek için önemli bir detaydır denilebilir.

Bina piyesinde bürokrasiye yöneltilen bir diğer eleştiri bürokrasinin gereksiz büyüme arzusuna, asli işlevi ikinci plana atmasına ve bencil bir yönetim anlayışı taşımasınadır. Bürokrasinin büyüme arzusunun bir sonucu olarak yapılan eylemler yüzünden spor salonu/mekân işlevselliğini kaybetme noktasına gelir. Yöneticiler, hakları olarak düşündükleri metrekaresi büyük ve geniş yönetim ofisine ulaşmak için yavaş yavaş ofislerindeki duvarları ilerleterek alanlarını genişletirler. Yönetim ofisinin spor salonuna göre küçük kaldığını, sporcuların yöneticilerden daha fazla yere sahip olduklarını belirtip bu durumun adaletsizlik olduğunu düşünürler. Yönetim ofislerini genişletmek uğruna havuzun soyunma odaları iptal edilir ve salondaki fast food dükkânının havuza doğru genişletilmesi planlanır. Yönetim lojmanı olarak kullanmak üzere iki daire için spor salonuna bir kat çıkılır. Mimar, bu mekânın spor salonu işlevini hatırlatır fakat yöneticiler, ekonomiklik ve büyümenin gereği olarak bu genişlemenin mecburen olduğunu ifade ederek mekânı işlevsiz kılmanın gerekçesini de açıklamış olurlar. Bu anlayış neticesinde bürokrasinin gerçekleştirdiği eylemlerle spor salonunu/mekânı süreğen işlevinden işlevsiz bir duruma getirmeyi amaçladığı görülür. Spor salonunun yapılma amacı sporcuların rahat ve geniş bir mekânda spor işlevini yapmak amacı taşıması gerekirken spor salonunu yöneten bürokrasi, yönetim alanını genişletmek için mekânı daraltarak spor salonunun işlevini azaltmaktadır. Bu bağlamda *Bina* piyesinde asli işlevi ikinci plana atan, gereksiz büyüme arzusu taşıyan ve bencil bir yönetim anlayışına sahip bürokrasinin eleştirisi yapılır.

Bina piyesinde bürokrasinin yanlış tutumları sonucu ve kişisel çıkarı için kazanç sağlamak amacıyla mekânın amacı dışında kullanılarak mekânın işlevsizleştirildiği de görülür. Piyeste spor salonunun, spor yapılmasının dışında farklı amaçlara hizmet etmesi için kiralandığı görülür. Spor salonu, aynı zamanda düğün salonu olarak kullanılır. Kitaplıkta duran masalar, toplantı salonu ve havuz çevresi düğünler için kiralanır. Düğün malzemeleri depo olarak kullanılan soyunma odalarına koyulur. Soyunma odaları depo olarak kullanılmasının yanı sıra kişilere de kiralanır. Soyunma odalarının dışında pinpon salonu da veterinere kiraya verilmiştir. Havuzun suyu otele satılır. Duş yerleri banyo olarak işletilir. Pinpon salonu ve oturma salonu fast food dükkânı olarak hizmet verir. Spor salonu yöneticileri, salondaki tuvaletlerin ve kitaplığın normal kullanım işlevinden rahatsızlık duyup tuvaletleri kapatırlar. Kapatılan tuvaletlerdeki klozetler sökülüp

klozetlerin içleri doldurularak tabure hâline getirilir. Sifonlar sökülüp damlayan havuz suyunu engellemek için kap olarak, tuvalet kapakları da raf yerine kullanılır. Spor salonundaki basket sahalarının sohbet edilecek açık kahve mekânı hâline getirilmesi düşünülür. Bu açıdan piyese bakıldığında yanlış tutum gösterip mekânı amacı dışında ve mekânı kendi çıkarı için gelir amaçlı kullanan bürokrasi anlayışının eleştirisi vardır. Behiç Ak tarafından bürokrasinin akılcılığa aykırı kararları ve tutumları sonucu mekânı işlevsiz kılmaları da eleştirilir. Bu bürokrasi anlayışı karşısında spor salonunu yapan Mimar, mekânın spor salonu işlevini daima hatırlatarak bürokrasinin absürt, mantıksız, çıkarcı ve yanlış tutumunu şu biçimde eleştirir:

> "MİMAR- Siz çıldırmışsınız. Bu bina spor salonudur. Başka bir şey olamaz. (…) Bu binayı yok ediyorsunuz."[225]

Piyeste aydın sınıfı temsil eden Mimar, binadaki (ülkedeki) yönetimden kaynaklı olumsuzlukların farkındadır yalnız üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmediği gibi binanın yapım aşamasındaki yolsuzlukları görmezlikten gelmiş ve olumsuzluklar karşısında eyleme geçmemiştir.[226] Mimar'ın bürokrasinin yanlış tutumuna ortak olduğu veya uyum sağladığı, piyesin sonunda Mimar'ın da köfte yapımına katılmasıyla vurgulanır.

Bürokrasinin varoluş amacının tartışılmaya açılıp sorgulandığı *Bina* piyesinde, bürokrasinin kendi varlığını asli hizmetin üzerinde konumlandırması, bürokrasinin var olma amacı hususunda yanılgıya düşmesi ve birincil temel görevini yerine getirmemesi eleştirilir. Bürokrasi hizmet etmek, görevi yerine getirmek ve görevli olduğu işin yapılmasına yardımcı olmak için varken *Bina* piyesindeki bürokrasi anlayışında bunun tam tersi bir durum söz konusudur. İdeal olan bürokrasi anlayışında bir hizmetin veya işin gerçekleştirilmesi için bürokrasinin varlığına ihtiyaç duyulduğu düşüncesidir. Yalnız *Bina* piyesindeki yöneticilerin bürokrasinin varoluş kaynağı konusunda yanılgıya düştükleri görülür. Bu yöneticilere göre bürokrasi hizmet için değil, hizmet bürokrasi için vardır. Bürokrasinin varlığı sonucunda hizmetin olduğu anlayışı taşıdıkları anlaşılır. Spor salonu yöneticileri bu yanılgı barındıran bürokrasi anlayışının birer savunucusu konumundadır. Kendi varlıklarını asli faaliyetten/hizmetten üstün görürler. Asli faaliyet için bürokrasinin ve kendilerinin o konumda bulunduklarını unutup bürokrasinin/kendi varlıklarının sonucu olarak asli faaliyetin yapıldığını ifade ederler. Aslında bürokrasinin

[225] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 44.
[226] Duygu Seda Tomru, *Türkiye'de Absürd Tiyatro ve Birey Teması*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003, s. 41–43.

var olma sebebine bakıldığında faaliyetin/hizmetin bir sonucu olarak var olduklarını önemsemez ve reddederler. Nihai olarak spor salonunun temel işlevini ve hizmetini bürokrasinin varlığına bağlarlar ve bürokrasinin varlığını çok önemli görürler:

"BİRİNCİ ADAM- İnanın burada biz olmasaydık her şey biterdi.

İKİNCİ ADAM- İyi ki biz varız.

BİRİNCİ ADAM- Evet, evet. İyi ki biz varız."[227]

Spor salonu yöneticileri olan Birinci Adam ve İkinci Adam'ın yüzücüler hakkında söylemleri aslında bürokrasinin varlığı noktasındaki kendini üstün gören bakış açısını net biçimde ortaya koymaktadır:

"İKİNCİ ADAM- Nelerle uğraşıyoruz burada biz.

BİRİNCİ ADAM- Allahtan biz varız. Yoksa kimse bizim aldığımız sorumluluğu alamaz.

İKİNCİ ADAM- Maalesef… İnsanlar çok sorumsuz.

BİRİNCİ ADAM- Herkes sorumsuz. Biz sorumluyuz. (…) Örneğin yüzücüler.

MİMAR- Yüzücüler mi? (…)

İKİNCİ ADAM- Neler çekiyoruz onlardan.

BİRİNCİ ADAM- Çok sorumsuzlar. Yüzmekten başka bir şey düşünmüyorlar.

İKİNCİ ADAM- Düşünün, biz onlar için saçımızı süpürge edip, sabahtan akşama kadar onlar için çalışıyoruz. Onlar hiçbir şey yapmıyorlar. Sadece yüzüyorlar. (…)

MİMAR- Anlamıyorum. Sizi gerçekten anlamıyorum. Yüzücüler tabii ki yüzecekler.

BİRİNCİ ADAM- Sorumsuz herifler. Onlara sinir oluyoruz. Hiçbir işe yaramıyorlar."[228]

Spor salonunda yapılan olağan bir yüzme faaliyetini garip bir faaliyetmiş gibi karşılayan yöneticilere Mimar bir türlü anlam veremez. Bürokrasinin bu tutumu karşısında şaşıran Mimar, "Çok tuhafsınız inanın çok tuhafsınız. Başka ne olmasını bekliyorsunuz ki? Yüzücüler, yüzerler, kupa ve madalya alırlar. Havuz da, yüzücüler yüzsün diye yapıldı zaten."[229] diyerek bürokrasinin varlığını hizmetin bir sonucu olarak olduğu anlayışını savunur. Piyesteki Mimar'ın, Behiç Ak'ın sesi olduğu ifade edilebilir.

Bina piyesindeki spor salonu yöneticileri, formalist bir yaklaşımla şekilcilik anlayışından ileri gitmeyen, güçlü ve iyi yönetimi sadece reklamda ve imajda gören bir yöneticilik anlayışına sahiptirler. Güçlü ve iyi yönetilen bir kurumun sadece şekilcilikten

[227] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 38.
[228] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 25.
[229] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 26.

ve reklamdan ibaret olduğu düşünülerek aslında kuruma güç verenin özünde nitelikli ve yetenekli yöneticiler olduğunun yok sayıldığı bir bürokrasi anlayışının eleştirisi vardır:

> "İKİNCİ ADAM- Bu saldırılar müesseseleşmek konusunda bazı yetersizliklerimizden kaynaklanmaktadır.
>
> BİRİNCİ ADAM- Gerçek bir müesseseye hiç kimse saldırıda bulunamaz. *(Bu esnada büyük bir sıva parçası gürültüyle yere düşer. Aldırmadan konuşmaya devam eder)* Müesseseleşmek için de, müessese imajına ihtiyaç vardır.
>
> İKİNCİ ADAM- Bunun için de grafikerlere… Batıda 'imaj tasarımı' denen bir şey var biliyor musunuz?
>
> BİRİNCİ ADAM- Örneğin bir müessesenin bir amblemi var. Amblemleri kimler tasarlıyorlar? Grafikerler.
>
> İKİNCİ ADAM- Her müessesenin antetli kâğıtları var. Antetli kâğıtları kimler tasarlıyor?
>
> BİRİNCİ ADAM- Grafikerler.
>
> İKİNCİ ADAM- Amblemsiz bir bina, isimsiz bir çocuğa benzer.
>
> BİRİNCİ ADAM- Müesseseleşmek için bu şart. Bu duvarları niye genişletiyoruz zannediyorsunuz?
>
> İKİNCİ ADAM- Müesseseleşmek için."[230]

Kurumsallaşma noktasındaki yetersizlikleri kendilerinde aramayan yöneticiler, kurumun imaj çalışmasıyla güçlü bir yönetime kavuşacağına inanırlar. İmaj düşkünü yöneticiler, grafikerleri işe alıp onlara imaj çalışması yaptırarak güçlü ve iyi yönetilen bir kurum olabilecekleri yanılgısına düşerler. Behiç Ak *Bina* piyesinde, güçlü ve iyi yönetime sahip bir kurum için gerekli olanı nitelikte ve yetenekte aramayan bürokrasinin şekilci ve imaj düşkünü yaklaşımını eleştirir. Özünde niteliksiz ve yeteneksiz yöneticiler tarafından yönetilen kurumların, reklam ve imaj çalışmalarıyla kötü yönetimlerini örtmeye çalışmalarına dikkat çekilir.

Bina piyesindeki bürokrasi, amacı dışında kullanılan mekânı işlevsiz hâle getirmenin yanı sıra bürokrasinin yetki ve sorumlulukları dağıtma noktasında özensiz davrandığı ve iş paylaşımında kişilerin niteliklerini dikkate almadan karar aldığı görülür. Örneğin imaj çalışması yapmaları için işe alınan grafikerler kendi işleri dışında, spor salonundaki fast food dükkanına köfte yapmaları için görevlendirilirler. Görüldüğü üzere grafikerler nitelikleri, yetki ve sorumlulukları dışında bir işte görevlendirilerek bürokrasinin işlevsizleştirmesine maruz kalırlar. Denilebilir ki Behiç Ak *Bina* piyesinde,

[230] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 20–21.

bürokrasinin yetki ve sorumluluk paylaşımında özensiz, mantıksız kararlarını; bürokrasinin yetki ve sorumluluğu taşıma noktasında ehliyetsiz kişileri görevlendirilmesini eleştirir. Kişilerin kendi meslekleri dışında işler yapmasını veya işlere yönelmesini, Türkiye'nin 1980'li yıllarının sosyolojik görünümüyle bağlantısına dikkat çeken Arzu Özyön, 1980'li yıllarda ordu-siyaset çekişmesine, siyasetten anlamayanların siyasetçi gibi davranmasına, dernek ve medya sektörünün yetkinliği olmayanlar tarafından işletilmesine bir eleştiri taşıdığını söyler.[231]

Tek Kişilik Şehir piyesinde, eski Maliye Bakanı'nın intiharı ettiği görülür. Eski Bakan, haysiyet meselesi yüzünden değil eşinin kendisini terk etmesinden ve kanser nedeniyle ölümünün yaklaşmasından dolayı intihar etmiştir. İntihar etmese zaten kanserden dolayı on beş günlük ömrü kalan eski Maliye Bakanı'nın en azından intihar yöntemini seçerek ölümüne politik bir süs verdiği, adını tarihe geçirmek için intihar ettiği söylenir ve ölümü üzerinden şan, şöhret kazanmayı hedeflemesiyle çıkarcı ve bencil bir yaklaşım sergilemesi gösterilir. Bürokratların kişisel sorunlarından kaynaklı intiharlarını bürokratik hizmetlerinden dolayı bir durumdan kaynaklanmış gibi yaparak halkın gözünde sahte kahramanlıklara girişmeleri eleştirilir.

Hastane piyesinde bir hastanenin birbirinden farklı özelliklere sahip iki bölümü karşılaştırılarak anlatılır. Hastanenin birinci bölümünde hantal işleyen bir bürokrasi anlayışının ve bürokratların uyguladıkları adil ve eşit olmayan ücretli, yetersiz, kötü sağlık hizmetinin eleştirisi söz konusudur. Aynı hastanenin ikinci bölümünde gelişmiş bilimsel ve teknolojik yöntemlerle sağlık hizmetinin verildiği görülse de buradaki bürokrasi anlayışının, bilimin ve teknolojinin sağladığı imkânları kendi çıkarlarına, kötü amaçlarına hizmet etmesi ve bürokrasi otoritesini sağlamlaştırmak için kullandığı görülür. Hastanenin ikinci bölümünde son teknolojik imkanlara ve bilimsel gelişmelere sahip olunmasına karşın hastane yönetimi, sağlık tedavisinde çıkarcı, adil ve eşit olmayan bir bürokratik yaklaşım sergilemeye devam eder.

Hastanenin anlatılan birinci bölümünde yetersiz, özensiz, doğruluğu ve güvenilirliği tartışılır tedavi yöntemleri uygulanarak yerine getirilen bir sağlık hizmeti anlayışının hâkim olduğu görünümünde anlatılır. Hastanenin birinci bölümünde iyi ve sağlıklı bir şekilde doktorluk/tedavi hizmeti sunulmadığı piyesteki Kadın'ın rahatsızlığını Adam'a söylediğinde anlaşılır. Kadın, sağ böbreğinden başlayıp aşağıya doğru devam

[231] Arzu Özyön, *Absürt Tiyatro'nun 1970 Sonrası Tiyatromuza Yansımaları*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Eskişehir, 2017, s. 306.

eden ağrı yüzünden hastaneye başvurduğunu Adam'a anlatır. Adam, Kadın'ın bu şikâyetine göre hastanedeki her bir doktorun farklı tedavi yöntemleri uygulayacağını belirtir. Uygulanan tedavi yöntemlerine bakıldığında doktorlar arasında bir tıbbi yaklaşım noktasında birliğin olmadığı ve doktorların bilimsellikten uzak, yersiz veya yanlış olabilecek tedavi yöntemlerine başvurdukları anlaşılır:

> "ADAM- (…) Ama bunu Dr E'ye anlatırsanız. Hemen ameliyat eder. Dr Z'ye anlatırsanız, size günde yüz kere şınav çektirir, doğal bitki kürü uygular ve psikolojik terapi yapar. Dr K'ya gösterirseniz sizi asistanına havale eder. Sizin bunlardan hangisine ihtiyacınız olduğunu bilmem gerekiyor."[232]

Hastanede iyi bir sağlık ve tedavi hizmetinin verilmediğini gösteren başka bir gösterge de öncesinde Kadın'ı tedavi etmek için ilgilenen nöbetçi doktor üzerinden gösterilir. Nöbetçi doktora başvuran Kadın, sürekli hastanedeki doktorlar arasında gelgit yapar ve kendisini muayene edecek doktora bir türlü karar verilemez. Kadın hastalığının ne olduğunu sorunca da doktor, onun anlayamayacağı tıbbi terimlerle dolu cevap verir. Bütün bunlar doktorların meslekî açıdan yetersizliğine ve hastanede verilen sağlık hizmetinin kötülüğünü göstermeye örnektir. Doktorların teşhisini belirleyemediği hastalık, meslektaşları arasında hastayı yönlendirip durması ve ihtiyaç duyulan bilgilendirmeyi hastanın anlamadığı tıbbi kavramlarla süslü cevaplar vererek yapması hastalar açısından mağduriyet oluşturur.

Hastanenin birinci bölümündeki doktorların/bürokratların, ekonomik gelire göre zengin ve fakir olarak hastaları ayırdıklarından ve karşılıklı olarak bağlantılı poliklinikleri birbirlerinden ayırıp uzaklaştırarak sağlık hizmetini zorlaştırdıklarından bahsedilir. Piyesteki Pijamalı Adam, böbreklerindeki rahatsızlık yüzünden uzun bir zamandır hastanede kalmaktadır. Hasta Adam bu hastanenin geçmişteki hâlini bilir ve bugünkü hantal ve işlevsiz kılınan hastanenin durumuyla kıyaslamalar yapar. Hastaneye daha iki aydır gidip gelen Kadın'a buranın geçmiş hâliyle ilgili bilgiler veren Adam, önceleri hastane bölümlerinin birbiriyle ilintili olanlarının yan yana olduklarını, şimdi ise bu bölümlerin ayrıldıklarını ifade eder. Adam ilintili bölümlerin birbirlerinden uzak yerlere taşınmasından rahatsızlık duyar çünkü bu durum hastaların ilgili bölümler arasındaki erişim kolaylığını ve tedavi işlemlerini zorlaştırmaktadır. Önceleri insan vücudundaki organların sırasını takip eden hastane yapılanması bürokrasi tarafından değiştirilerek başka bir hâle getirilmiş ve işlevsiz kılınmıştır:

[232] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, Mitos Boyut Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2013, s. 124.

"ADAM- (…) *(Pencereye yaklaşır)* Gelin şu pencereden bakın. Karşıdaki şu koridoru görüyor musunuz? Hani şu ışık yanan.

KADIN- Evet.

ADAM- İşte orası diyaliz bölümü orasıydı. Jinekoloji ile Gastroenterolojinin arasında. Düşünebiliyor musunuz? Tıpkı vücudumuzdaki gibi. Böbrek hastası işerken idrardan dolayı kaşıntı olduğunda, hiç yorulmadan Jinekoloji bölümüne gidebiliyordu, ya da idrar tahlilinde istenmeyen bir değer çıktığında, gastroenterolojide midesi, kontrol altına alınabiliyordu. Şimdi böbrek bölümü buradan taşındı."[233]

Diyaliz bölümünün en üste taşınmasının bir nedeni vardır. Hastanenin en üst katları sadece zengin hastalar için ayrılmıştır ve bu katlara özel asansör ile ulaşım mümkündür. Kadın'a bu hastanede iki ayrı hastane olduğunu belirten Adam, hastanede adaletsiz ve eşitsiz uygulanan sağlık hizmetini veya hastalar arasında ekonomik gelire göre yapılan ayrımcı ve ayrıcalıklı sağlık hizmetini şu sözlerle anlatır:

"ADAM- Düz ayak, kolayca ulaşılan bölümler, fakir hastalar için, zor ulaşılan, ancak bilenlerin ulaşabileceği üst katlar ise, zengin hastalar içindir."[234]

Hastane piyesinde sağlık hizmetlerinden faydalanmak için ücret ödemenin zorunlu olmasından ve sağlık hizmetlerinin ücretli oluşundan duyulan hoşnutsuzluk dile getirilir. Piyeste Serumlu Hasta ile Pijamalı Adam arasında kurulan diyalogda sağlık hizmetinin ücretli olmasının eleştirisi yapılarak hastanedeki vezneye para yatırılmadan iyileşmenin olanaksız olduğundan bahsedilir. Bu suretle vezneye para ödendikten sonra sağlık hizmetinin satın alındığı ve tedavi işlemlerinin başlatıldığı görülür. Buna ek olarak Behiç Ak, *Bina* piyesinde de sağlık sisteminin paralı olmasına eleştiriler getirir. *Bina*'da doktorların aldıkları paranın karşılığını vermek için kesinlikle insanı hasta çıkardıklarından bahsedilir. Doktorların aldığı ücretin karşılığı olarak hastalık bulma anlayışı ve bir hastalık çıkarmak zorunda kalması eleştirilir. Hastaneler her ne kadar modern görünümlü olup sözde modern cihaz ve tedavi yöntemleriyle donatılmış olsa da bürokrasinin zihniyeti sorunludur. Hastanedeki bürokrasi tam anlamıyla modern kapital zihniyet anlayışına göre hareket eder. Behiç Ak da modern kurumlardaki bürokraside görülen kapital zihniyet sorununa dikkat çekerek bürokrasideki kapital anlayışı eleştirir. Aynı zamanda insanların, modern yaşamın sunduğu güzel ve rahat imkânlara kavuşma noktasında ekonomik gelirinin belirleyici olduğu ve ekonomik geliri kadar bu imkânlardan faydalandığı yorumu da getirilebilir.

[233] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 122.
[234] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 123.

Hastane koridorlarında yankılanan anonsların da sağlık hizmetinin ücretli sunulmasını, hastalara karşı merhametsizce yaklaşımı ve hastanedeki malzeme eksikliği nedeniyle verilen sağlık hizmetinin kalitesizliğini gözler önüne serer:

> "ANONS- 'T2' ameliyathanesinde şu anda ameliyat olmakta olan hastanın yakını lütfen acele ameliyathaneye, hastanızın acı çekmemesini istiyorsanız anestezi malzemesi almak için acele eczaneye gitmelisiniz."[235] (…)
>
> ANONS- 'T3' ameliyathanesinde şu anda ameliyat olmakta olan hastanın yakını çabuk eczaneye, çabuk eczaneye, hastanızın ameliyat yarasını dikmek için ip almanız gerekiyor. Tekrar ediyorum. İp almanız gerekiyor."[236]

Piyeste doktorlar, hastaneyi özel işletme gibi yönetip kâr-zarar hesabı yaparlar ve doktorlar hastalara bu hesap üzerinden yaklaşım sergilerler. Ameliyathanede kullanılmak üzere hastaneye sürekli ameliyat ipi alınmak zorunda kalınması doktorlar tarafından rahatsızlık duyulan bir durumdur. Hastanede "ayda yirmi sekiz kilometre ameliyat ipi tüketiliyor"[237] diyen Doktor, ameliyat ipinin metresinin maliyetini hesaplar ve ameliyat öncesinde ipin ücreti istense verilmeyeceğinden endişe ederek hasta ameliyathanedeyken hasta yakınından bilinçli bir biçimde istediklerini söyler. Bu durum hasta yakınlarının zaafları kullanılarak hastane maliyetinin karşılanmış olmasının yanı sıra hastane bürokrasisinin insafsız yönetimini de gösterir.

Doktorun maliyet hesabını yaptığı başka bir durum da Kadın'ı muayene ederken ortaya çıkar. Kadın kendisine endoskopi, kan ve idrar tahlili yapılmadığını belirtince Doktor, bu incelemelerin maliyetinin pahalı oluşuna dikkat çeker ve hastaların bunu eğlence hâline getirip hastaneyi zarara uğrattıklarını ima eder:

> "DOKTOR- Acayip zevk alıyorsunuz bu işlerden. Bunları yaptırmadan duramazsınız. Bize kaça patladığınız umurunuzda değil… (…) Kan tahlili, idrar tahlili, gaita tahlili… Bunları zevk haline getirmişsiniz siz. Gaitanız bir gün tahlil edilmesin kıyametler koparırsınız. Bir idrar tahlilinin kaça mal olduğunu bileniniz var mı acaba içinizde?"[238]

Piyeste kısaca bahsedilen organ borsası da sağlığın ticarileşmesi ve pazarlanması noktasında dikkat çekicidir. Organların borsada işlem gördüğü, organların alınıp satılabilen bir meta hâline getirildiği görülür. Bu borsada işlem yapan borsacıların/tüccarların da doktorlar olması olaya ayrı bir abeslik katar. Hastanenin ikinci bölümünde görevli olan Başhekim2, organ borsasındaki karaciğer fiyatlarının

[235] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 126.
[236] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 130.
[237] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 131.
[238] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 128–29.

düşmesinden rahatsızlık duyar çünkü tüm parasını karaciğere yatırmıştır. Zarar ettiğini anlatmaya çalışan Başhekim2 ekonominin yasalarını takip etmekte zorlandığını yanındaki doktorlara serzeniş eder.

İki bölümden oluşan hastanenin ikinci bölümü, birinci bölümün gri rengine ve yoksul ortamına kıyasla uzay merkezine benzemekte olup beyaz renkte, aydınlık ve steril bir ortamdır. Hastaların tedavi gördüğü ikinci bölümdeki mekânın modern bir biçimde yatak, masa ve bilgisayar gibi unsurlarla düzenlendiğinden bahsedilir. Bu bölümde hastalıkların tedavisinde güncel bilimsel ve teknolojik yöntemlerin kullanıldığı bilgisayarlı ve doktorların kafasına taktığı sanal görüntü kaskıyla hastalara sağlık hizmeti verildiği görülür. Birinci bölümde böbrek rahatsızlığı çeken Kadın'ın her tarafına elektrotlar bağlanır ve iç organlarının görüntüsü Adam'ın taktığı sanal görüntü kaskına aktarılır. Bilgisayar vasıtasıyla on milyon misli büyütülen ve üç boyutlu elektronik görünüş hâline dönüşmüş iç organları inceleyen Adam, böylece Kadın'ın iç organlarında detaylı bir biçimde gezinerek onun hastalığını bulmaya çalışır.

Bütün bu teknolojik ve bilimsel ilerlemeye rağmen hastanenin ikinci bölümündeki doktorların/bürokratların bilimsel ve teknolojik gelişmeler ile yöntemleri kendi çıkarlarına hizmet etmek amacıyla kullanan bir bürokrasi anlayışına sahip oldukları görülür. Teknolojinin ve bilimsel gelişmelerin kendilerine sağladığı avantajlarla var olan otoritelerini sağlama alarak yönetme erklerini ellerine geçirip diktatörlüğe doğru yönetimsel bir anlayışa evrilme amacı taşırlar. "DNA replikasyonu" adı verilen insanların ikinci baskılarının yapılarak insanların ölümsüz hâle getirildiği bir buluşları olan hastane bürokrasisi, bu ikinci baskı teknolojisini kendi keyfî tercihine uygun olarak kullanır. Kimin ölümlü kimin ölümsüz olacağına kimin tedavi edilip edilmeyeceğine önemli insan ve önemsiz insan diye sınıflayıp karar veren hastane bürokrasisi kötümser, antidemokratik ve insani olmayan bir karar mekanizması uygular. Modern aletler ve teknolojik yöntemler vasıtasıyla modern adaletsizlikler, modern diktatörlükler yaratılmıştır. Adil olmayan bu uygulamayla diktatörlük arasındaki bağa dikkat çeken Başhekim1 durumu tarihî gerçekliğe bağlayarak hastane yönetimini şu sözlerle eleştirir:

> "BAŞHEKİM1- Farkında değilsiniz, tarihteki en büyük diktatörlüğü gerçekleştiriyorsunuz. Bütün diktatörleri Keops'u, Kefren'i, düşünün, Hitler'i, Stalin'i düşünün. Hepsi ölümsüz olmak isterdi. Ama en fazla büyük anıtlar dikmeyi becerebildiler, sonunda hepsi öldüler. Siz onların bile gerçekleştiremediğini gerçekleştiriyorsunuz. Simgesel olarak değil, gerçekten ölümsüz insanlar

olmayı beceriyorsunuz. Korkunç bir şey bu! 'Ölümsüzler ve ölümlüler,' diye iki sınıf yarattınız. Herkes size 'kırmızı kapının arkadaşındaki diktatörler' diyor"[239]

Başhekim1 buna ek olarak ikinci baskı uygulamasının hastane yönetiminin/doktorların asli görevi olan hastalıklara tedavi bulma süreçlerini sekteye uğrattığını söyleyerek bürokrasinin görevlerini yerine getirmediğine dikkat çeker.

Hastane yönetimi tarafından çıkarılan yasalar ve tasarlanan planlar hastane yönetiminin çıkarcılığını ve kötü niyetlerini ortaya koyar. İkinci baskıları yapılarak ölümsüzlüğü elde eden insanların gelecekte ihtiyaç duyacakları yedek organlar için organ bağışı yasası çıkarılır. Organ bağışı konusunda çıkarılan bu yasa aslında "ölümsüzlerin, ölümlüleri yedek parça deposu olarak kullanabilmesi için"[240] çıkarılır. Özellikle bu yasanın işlemesi için halka yeterince tıbbi destek sağlanmayıp ortalama insan ömrünün yerinde sayılmasına neden olunur. Hastane yönetimi tarafından insanlar ölür ölmez organlarına el konulur ve ölümsüzlerin bedenlerini tamir etmek amacıyla kullanılır.

Organize bir kötülüğün ve çıkarcılığın hâkim olduğu hastane bürokrasisinde, yönetim tarafından biyolojik savaş çıkarmanın planı yapılır ve öldürücü bir virüs tasarlanır. Topluma gizlice bulaştırılacak olan virüsün aşısını elinde bulunduran hastane yönetimi, kendini virüse karşı aşılayıp halka virüsün tedavisi yok demeyi planlar. Hastane yönetiminin kötü niyetini ortaya koyan bu düşünce doktorlara göre halkın virüse karşı tedavinin bulunabilmesi için baskı grubu görevi görüp hastaneye araştırmalarda kullanılması amacıyla para aktarılmasını sağlayacaktır. Virüsün tedavi edilmesi için hastaneye aktarılan fonlar, hastane yönetiminin keyfî harcamalarına, kendi çıkarlarına hizmet etmek amacıyla kullanılacak bir kaynak olarak planlanır. Bu virüs planı hastane bürokrasisinin kötü niyetlerini ve çıkarcılığını gözeten bürokrasi anlayışını gösterir:

"BİRİNCİ DOKTOR- Siz bi' de bunları piyasaya sürünce görün şamatayı. Herkes kapımızı aşındıracak. 'Dalağımda bir büyümü var, sağ gözüm seyiriyor, sürekli kilo kaybediyorum ve derim pul pul dökülüyor. Ben de virüs mü var acaba'?

İKİNCİ DOKTOR- 'Evet efendim virüs var, loptus karakellus adlı bir virüs. Ama tedavisi henüz bulunamadı. Bu konudaki kaynaklarımız biraz sınırlı olduğundan araştırmalarımızı sürdüremiyoruz. Lütfen hükümete bu konuda araştırma yapmamız için bize biraz fon akıtmaları yönünde baskı yapar mısınız?

BİRİNCİ DOKTOR- Böyle böyle, yavaş yavaş, hastanemize akan fonlar giderek artacak.

[239] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 155.
[240] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 156.

(…)

BAŞHEKİM2- Gelen paraları başka araştırmalarda ve yaz tatillerimizde kullanacağız. Aldığımız paralarla arada bir daha önce keşfettiğimiz bir şeyleri yeni bulmuş gibi yapıp, piyasaya sunacağız ve konut kooperatiflerine üye olacağız."[241]

Bilimin ve teknolojinin sağladığı olanakları kendi iktidarlarını ve otoritelerini sağlamlaştırmak amacıyla kullanan hastane yönetimi, dünya çapında tek ve sonsuz kudrette bir güce sahip olma hayali taşır. Örneğin hastane yönetimi kendi amaçlarına ve çıkarlarına hizmet etmesi için ülkenin Devlet Başkanı'nın da ikinci baskısını yapar. Tüm ülkeye hâkim olmayı planlamanın yanı sıra diğer dünya ülkelerini de tahakküm altına almaya çalışırlar. Teknoloji vasıtasıyla sızdıkları komşu ülkenin Dışişleri Bakanı'nın yanlış tedavi edilmesine sebep olup komalık ederler. Yalnız bununla kalmayan hastane yönetimi iktidarlarını ve otoritelerini sonsuz güce sahip Yaratıcı ile kendilerini kıyas ederler. "Tanrı" olma gayesi taşıyan hastane yönetimi, sperm bankasındaki spermlerin hepsini yönetimdeki doktorların spermleriyle değiştirmeyi düşündükleri bir proje hazırlığındadır. Bu projeyle doğacak bütün çocukların kendi çocukları olacaklarını ifade edip "bir tür Tanrı ol[mak]"[242] gayesi taşıdıklarını açığa vururlar. Bilimin ve teknolojinin gücünü arkalarına alarak âdeta güç zehirlenmesi yaşayan hastane bürokratlarının "tanrı"laşma gayesi, bürokrasideki güç zehirlenmesinin boyutunu çarpıcı bir şekilde gösterir ve hastane bürokrasisinin nihai amaçlarını ortaya koyar.

[241] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 166.
[242] Behiç Ak, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, s. 170.

SONUÇ

Modernizm, Aydınlanma düşüncesine dayanan zihinsel dönüşümün getirdiği, dini değil aklı ve bilimi önceleyen, insanı egemen kılan, insanmerkezci dünya görüşüne sahip bir ideoloji ve yaşama biçimi olarak tanımlanmıştır. Modernizm ve modern yaşam insana daha iyi bir hayat vadederken modernizm beraberinde çeşitli olumsuzlukları da getirmiştir. Modern hayatın içinde insan gitgide yalnızlaşmış, insanî ilişkilerinde ve değerlerinde çözülmeler baş göstermiştir. Bireyler toplum ile arasına mesafe koyduklarından bireylerde topluma karşı bir yabancılaşma, asosyalleşme ve iletişimsizlik hâli oluşmuştur. Bundan ötürü de modern yaşamda birey kendini toplumdan soyutlamış bir vaziyete gelmiştir. Modernleşme kentleşme, sanayileşme, küreselleşme, bilimsel ve teknolojik vs. gelişmelerin hız kazanmasıyla beraber toplumda bir dönüşüm başlatmış, modernleşme sonucu insanlar geleneksel yaşamlarından uzaklaşmaya başlamışlardır. Böylece kent yaşamı ve bencil hayat tarzı insanî ilişkileri ve değerleri bitirmiş, bireyler arasında suni ve gereklilik üzerine ilişkiler kurulmuştur. Bireylerde teknolojik bağımlılıkların baş göstermesi gibi durumlar ve üreten toplumdan sadece tüketen topluma doğru bir değişmenin olduğu görülmüştür.

Modern şehir yaşamının eleştirisi bağlamında piyesler incelendiğinde, şehir yaşamındaki insan ilişkilerinin, yeme-içme biçiminin ve şehirde yaşanan ekolojik sorunların eleştirildiği görülmüştür. Sadece gereksiz büyümeye odaklı bir yaşama biçimi barındıran şehir yaşamından sıkılarak köye/kırsala sığınan şehirli insanların varlığından bahsedilmiştir. Modernleşmenin/modernizmin bir yansıması olarak zayıflayan şehirdeki insan ilişkileri, yabancılaşma, iletişimsizlik ve bireyselleşme sonucu yaşanan psikolojik ve sosyal problemler açısından eleştirilmiştir. *Tek Kişilik Şehir* piyesinde anlatıldığı gibi insan ilişkilerindeki çözülmenin ve bireyselleşmenin bir sonucu olarak modern toplumun buhranlı ruh hâli sergilediği ve toplumun bir çöküş içinde olduğu intihar kuleleri üzerinden gösterilmiştir. Artan yalnızlık, mutsuzluk, bunalım durumları ve çevreye yabancılaşma dolayısıyla toplumda intihar edenlerin sayısı çoğalmıştır. Şehir yaşamındaki arkadaşlıkların samimiyetten uzak olup yüzeysel olduğu ve ilişkilerin çıkara dayalı olduğu belirtilmiştir. Modern şehir yaşamındaki yeme-içme biçimine bakıldığında artık ev mutfaklarının teknolojik mutfak aletleriyle artık birer "fastfood" dükkanına dönüştüğü tespiti yapılır ve ev yemeklerinin bundan böyle ev dışı yerlerde yapıldığına dikkat çekilir. Şehirdeki ekolojik sorunlara gelindiğinde ise şehir yaşamının ve şehirleşmenin insan sağlığına ve ekolojiye olan zararları gösterilip modernleşme

süreciyle artan kentleşmenin doğa ve doğal yaşam üzerindeki olumsuz etkisi eleştirilir. Hava, su, toprak kirlilikleri, küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi sorunların şehir yaşamında ileri derecede yaşanmakta olduğuna, iklimlerin dengesizliğine, değişim hızına ve iklimlerin bozukluğuna dikkat çekilmiştir. Şehir içinde kalan fabrikaların ve şehir çöplüklerinin ekolojiye ve insan sağlığına olan zararlarına da değinilmiştir. Ayrıca şehirde yaşamını sürdüren insanların doğaya yabancı kaldığı ve şehirli insanların doğaya ait deneyimlerinin, bilgilerinin kısıtlı olduğu ve bu insanların doğa ile arasında mesafeler bulunduğu anlatılmıştır. Şehir yaşamının karşısına köy/kırsal yaşamı minimal yaşama biçimi, doğal güzellikleri ve beslenme biçimi özellikleriyle ön plana çıkartılsa da modernizmin köy yaşamına kadar etki ettiği görülmüştür. Modern zamanlarda köydeki üretim tarzının bozulduğundan, köylüler arasındaki geleneksel bağların koptuğundan ve köylüler arasındaki iletişimin ve sosyalleşmenin internet gibi sanal mecralara taşındığından bahsedilmiştir. Kısaca modernleşmeyle beraber köylü yaşama biçiminin, köydeki sosyal ve ahlaki yapının ve ekonomik faaliyetlerin değişikliğe uğradığı vurgulanmıştır.

Behiç Ak, modernizmin ve modern yaşama biçiminin ekoloji ve insan sağlığı üzerinde yarattığı olumsuz etkileri piyeslerinde işleyerek eleştirdiği görülmüştür. Yazarın tiyatrolarında kurgulanan bazı karakterler doğaya, hayvanlara, bitkilere; yani canlı ve cansız varlıkları kapsayan ekosistemi önemseyerek onu dikkate alan, ekolojik ortama saygılı ve sürdürülebilirlik felsefesine hâkim karakterler olarak kurgulanmıştır. Behiç Ak piyeslerinde yaptığı ekolojik eleştirilerle modernizmin ve modern yaşama biçiminin getirdiği ekolojik problemlere ve krizlere farkındalık oluşturmanın yanı sıra ekoloji odağında modern yaşama biçimini eleştiren ve sorgulayan bir yaklaşım sergileyerek modern yaşamda etkisini gittikçe arttıran ve toplumsal bir sorun hâline gelen ekolojik krizlere karşın insanları düşünmeye davet ederken ironik eleştiriden faydalanmıştır. Behiç Ak'ın modernizmin doğaya/çevreye bakışında insan merkezli (ego) temellenen bilincini yıkmaya çalıştığı ve eleştirdiği görülürken bu insanmerkezci bilincin yerine insanların doğayla bütünleştiği ve doğal ekosistemin bir parçası olduğunu kabul ettiği, doğa (eko) bilincini yerleştirmeye çalıştığı ve savunduğu görülmüştür. Behiç Ak, modernizmin insanmerkezci bakışını eleştirerek bu bakış yerine daha kapsayıcı bir ekomerkezci bakışı teklif ettiğini piyeslerinde, modern insanın yaşama biçimiyle ekoloji üzerinde oluşturduğu kötü etkiyi ve modern yaşama biçiminin ekolojik yıkımı hızlandırma sürecini göstererek yapmıştır. Modernleşme sürecinde insanın insanmerkezci bir yaklaşımla

doğayı sömürmesi, doğayı tahrip etmesi, kapitalist düşüncenin ekosisteme maddiyatçı ve çıkarcı yaklaşımı ile ekolojik dengeyi kendi lehine göre kullanması eleştirilmiştir. *Hastane* piyesinde hayvanların da insanlarla eşit yaşam hakkına sahip olduğu vurgusunda bulunan Behiç Ak, ekoeleştirinin ana ilkelerinden biri olan insan ve insan dışı tüm varlıklar arasındaki ilişkide, insanmerkezci bakışı yok sayan yaklaşım ile ekoeleştirinin doğadaki tüm varlıkları bir sayan, bütün canlıların yaşam hakkına saygı duyulması gerektiğini savunan görüşü destekleyici bir konuyu ele almıştır. Behiç Ak, piyeslerinde doğal gübre kullanılarak üretilen meyve-sebzelerin yerine artık modern yaşama biçiminde, besinlerin hormonlu yetiştirilmesini ve suni gübre kullanılarak üretilir olmasını, doğal üretimin ve beslenmenin yerini suniliğin almasını da eleştirmiştir. Aynı zamanda piyeslerde bazı karakterlerin vejetaryen yaşama biçimiyle öne çıkması ekolojiye verilen önem ve saygının bir yansıma olarak yorumlanmıştır.

Behiç Ak'ın *Benim Küçük Küresel Köyüm* ile *Küçülecek Yer Kalmadı* adlı piyeslerinde küreselleşmeye eleştiriler getirilmiştir. *Küçülecek Yer Kalmadı* adlı piyeste, dünyanın küreselleşme hızına değinilmiş ve zaman ilerledikçe dünyada küreselleşme hızının arttığına ve bunun dünya için önemli bir değişim olduğuna dikkat çekilmiştir. *Benim Küçük Küresel Köyüm* piyesinde ise modern yaşamın farklı zamanlarındaki görünümleri anlatılarak küreselleşmenin eleştirisi yapılmıştır. Piyeste küreselleşmenin iletişim yoluna, iletişimin ortamına/mekânına, insanlar arasındaki etkileşimin ve sınır geçişlerinin günümüze doğru azaldığının eleştirisi vardır. Küreselleşmenin iletişim yolunun ve ortamının 1970'lerdeki hâli ile 2000'lerdeki hâlinin değiştiği ve farklılaştığı açıkça gösterilen piyeste, 1970'lerde küreselleşmenin insanların karşılıklı aynı ortamı paylaşarak, yan yana temas hâlinde olduğu bir şekilde yaşandığı anlatılırken artık 2000'li yıllara gelindiğinde insanların temas hâlinde olduğu ortamların ve iletişim kanallarının şekil değiştirmiş olduğu ifade edilir. Küreselleşmenin yaşandığı fizikî ortamlar, 2000'li yıllarda yerini sanal ortamlara bırakmıştır. Küreselleşme artık teknolojik aygıtlar (bilgisayar, telefon, webcam, e-posta, internet vb.) vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Teknolojik aygıtlar insanların iletişim için yan yana bulunması gerekliliğini ortadan kaldırmış ve iletişimde kolaylık sağlamıştır. Yalnız bu kolaylığın yanında 2000'li yıllara gelindiğinde küreselleşmenin 1970'li yıllara göre daha dar kapsamda yaşandığı, ülkeler arası sınır geçişkenliğinin azaldığının eleştirisi de görülmüştür.

Behiç Ak, küreselleşmenin modern yaşama biçimine getirdiği tektipleştirme ve popüler kültür eleştirisini *Newton Bilgisayardan Ne Anlar* piyesinde, "Biri Bizi

Gözetliyor" isimli TV programı üzerinden göstermiştir. Toplumun çoğu "Biri Bizi Gözetliyor" programını izleyerek tektipleşmekte ve popüler kültürün etkisi altında kaldığı anlatılmıştır. *İki Çarpı İki* adlı piyeste hem küreselleşmenin kapsamına hem de tektipleşmenin küresel bir boyuta ulaşmış olmasına dikkat çekilmiştir. Modern yaşamda bütün insanların birer kopyadan ibaret olup herkesleştiği söylenmiştir. Farklılıkların yok edildiği modern yaşamda insanların eylemleriyle "aynı"laştığı bir yaşama biçiminin yaşandığına ve bunun küresel boyutta yaşanan bir tektipleşme doğurduğuna işaret edilmiştir.

Behiç Ak'ın piyeslerinde teknolojik unsurların ve bilimsel gelişmelerin eleştirisi oldukça fazla yer alırken yazarın bilimsel gelişmelere, teknolojiye ve teknolojik unsurlara daha çok olumsuz özellikler üzerinden yaklaşım sergilediği görülmüştür. Bu bakımdan Aydınlanma hareketiyle teknolojiye, bilime ve tekniğe olan sonsuz güven duygusunun ve toplumsal gelişmenin teknoloji ile bilim temelinde yükselecek olması düşüncesi eleştirilmiştir. Sözgelimi *Hastane* piyesinde bilimsel ve teknolojik gelişmeler ile yöntemlerin, kötücül özellikler gösteren bürokrasinin elinde olunca bürokrasinin bunları çıkarlarına hizmet edecek şekilde kullandığı anlatılırken *Fay Hattı* piyesinde teknolojiye ve bilime insanın en ihtiyaç duyduğu anlarda onu çeşitli bakımlardan mağdur edebileceği olaylar anlatılmıştır. Modern yaşama biçiminde bilgisayar, cep telefonu, telefon ve internet gibi teknolojik iletişim araçları, insan ilişkilerinin odağında o kadar yer edinmiştir ki insanlar aralarında iletişim aracı olmadan birbirleriyle iletişim kuramayacağını düşündükleri ifade edilmiştir. İnsanlar yüz yüze, fiziki bir ortamda aracısız buluşup iletişime geçmek yerine uzaktan ve sanal alemlerde birbirleriyle iletişim kurmayı tercih eder olmuşlardır. Ayrıca teknolojinin gelişimi modern yaşama biçiminde insanların tanışma biçimlerini de dönüştürür ve teknoloji insanların tanışabilecekleri internet gibi yeni kanallar oluşturmuştur. Yalnız Behiç Ak, bu durumlar üzerinden iletişimde işlevsel kullanılan cep telefonu, bilgisayar, internet vb. teknolojik unsurların insanlar arası etkileşimi ve iletişimi kolay kılmasının yanı sıra insanları fiziki olarak uzaklaştırmasının hoşa gitmeyen bir nitelikte olduğuna, teknolojik iletişim kanallarında duyguların eksik aktarılıp duyguların sahiden yaşanılmadığına, arada oluşan yapaylığa ve internetten tanışmanın hüsranla sonuçlanabileceğine dikkat çekerek eleştirmiştir. Teknolojik gelişmelerin küreselleşme olgusunu kolaylaştırdığının üzerinde durulurken modern teknolojik araç-gereçlerin ilerlemesi ve gelişmesi sanat alanını da etkileyen başka bir unsur olarak ele alınmıştır. Teknolojik ilerlemeler sonucunda insanın kendini ifade etme

ve sanatını icra etme noktasında yeni imkânlara kavuştuğu kamera teknolojisiyle ilintili sinema sanatı üzerinden aktarılmıştır.

Modern toplumun ve yaşamın eleştirisi açısından piyeslerde ön çıkan hususlar olarak insan ilişkilerinde ve aile bağlarında çözülme, insani yozlaşma, modern yaşamın getirdiği sorunlar anlatılmıştır. Modern yaşamda insanlar arasındaki ilişkinin zayıflığına ve insani ilişkinin çıkar beklentisiyle kurulmasına, apartman komşuluğu üzerinden bir eleştiri yapılırken aynı mekânı paylaşan insanların uzun zamandır tanışmadan yaşayıp deprem gibi olağan üstü bir durumda birbirlerine muhtaç olmaları gösterilmiştir. En iyi dostların bile 25 yıl görüşmemiş olmaları da insan ilişkilerindeki zayıflığa, iletişimsizliğe yapılan başka bir eleştiridir. Modern yaşama biçiminde bireylerin diğer insanlarla kurduğu ilişkilerdeki çözülmenin yanı sıra aile bağları arasında da bir zayıflık, anlaşmazlık ve çözülme durumu yaşandığı dile getirilmiştir. Modern yaşama biçimindeki yozlaşma eleştirisine gelindiğinde ise insanların birbirlerine güven yitimi yaşadıkları apartman dairelerinde kullanılan demir kapı ve pencerelere taktırılan demir parmaklıklarla; modern toplumdaki ahlaki yozlaşma eleştirisi güvenlik şirketlerinin hırsızlık yapmasıyla, çürük ev satan müteahhitle, silah tüccarlığıyla eleştirilmiştir ve çıkarcı ve keyfî karar alan hâkim eleştirisinin Malezya mahkemeleri üzerinden yapılarak da evrensel boyuttaki insani yozlaşmaya dikkat çekilmiştir. Modern yaşamda modernizmin getirdiği sekülerleşmenin dini bağları zayıflatarak modern bireyin manevi doyumunu sağlamak için din yerine yoga, meditasyon, masaj, Aikido gibi farklı öğretilere yönelmiş olduğunun değerlendirilmesi yapılmıştır. Son olarak sanatçıların, modern yaşama biçiminde görülen olumsuz durumlar karşısında sessiz kalmayıp sanat yoluyla mücadeleye giriştikleri görülmüştür.

Piyeslerde modern insana yöneltilen eleştirilere odaklanıldığında öncelikle modernizmin insanı egemen kılan anlayışı ve her şeyin merkezine insanı yerleştirmesi eleştirilmiştir. Modern insanın doğadan ne üstün olduğu ne de aşağıda olduğu söylenerek insanın doğayla dengeli bir etkileşime sahip olduğu anlatılmıştır. Modern insanın sade ve basit bir şekilde doğal ekosisteminin bir parçası ve "taşıyıcı"sı konumunda olduğu saptanmıştır. Behiç Ak'ın bu eleştirel yaklaşımı, ekolojik eleştiriyle de bağlantılı olarak okunmaya müsaittir. Piyeslerde modern insanın teknolojik unsurlarla olan yakın bağı eleştirilen başka bir husustur. Modern insanın çevresinin teknoloji ve teknolojik unsurlarla kuşatılmış olduğuna, insanları bağımlı kıldığına işaret edilmiş ve modern insan sayılmanın koşulu olarak "sürekli tuşlamak" eyleminin gerekli olduğu değerlendirilmesi

yapılmıştır. Modern insanın vasıflarına bakıldığında ise modern insanın cehaletinin, tembelliğinin ve tüketici özelliklerinin ironik bir tutumla eleştirildiği görülmüştür.

Behiç Ak'ın tiyatrolarında modern dönemdeki evlilik kurumuna, evlilik süreçlerine ve kadın-erkek ilişkisine dair yöneltilen eleştiriler, evlilik kurumunun yozlaşması noktasında birleşmiştir. Hemen hemen tüm piyeslerde mutsuz, huzursuz ve uyumsuz süren bir evlilik ilişkisinin yanı sıra sürekli tartışma içinde olan kadın-erkek ilişkisi söz konusudur. Evlilik kurumuna çıkarcı yaklaşımın eleştirilmesinin yanında evlilikte aynı mekânı ve hayatı paylaşan eşler arasında yaşanan iletişimsizlik, yabancılaşma gibi durumların evlilik kurumunda oluşturduğu huzursuzluk gösterilmiştir. Yalnız bütün bu olumsuzluklara ve evlilikte aşkın bitebilecek olmasına rağmen modern toplumdaki evlilik ilişkilerinin sürdürüldüğüne dikkat çekilmiştir. Evlilikten önce ve evlilikten sonra eşlerin birbiri hakkında değiştiği/değişen düşüncesi ve evli çiftlerin geçmişteki hâllerine özlem duyması sonucu olarak evli bireylerin birbirlerini aldatmasına ve gizli ilişki yaşamasına yol açtığı görülmüştür. Aynı zamanda Behiç Ak, modern yaşama biçiminde artan aldatılma ve gizli ilişki yaşama gibi sapmalara dikkat çekerek modern dönemdeki evlilik kurumunun yozlaşmasını eleştirmiştir. Piyeslerde modern evlilik kurumuna feminist açıdan yaklaşıldığı da görülmüştür. Evlilik hayatında kadınlara düşen görevler eleştirilerek evlilik hayatındaki sorumlulukların tek taraflı kadına has görevler olmayıp erkekleri de kapsayan müşterek görevler olduğu vurgulanmıştır.

Piyeslerdeki tüketim toplumunun eleştirisine bakıldığında modern toplumun tüketim biçimlerinin ve bireylerin tutumlarının eleştirisi yapılmıştır. Modern toplumun refah seviyesinin yükselmesiyle tek arzusu tüketmek olan tüketim toplumuna doğru evrilen yönü üzerinde durulmuştur. Tüketim toplumunda insanlar öyle bir noktaya gelmiştir ki hüzün duygusu bile eğlence sektöründe ve sanat pazarında meta hâline getirilmiştir. Moda düşkünlüğünden dolayı zamanı geçti denilerek hiç giyilmemiş ayakkabıları ve kıyafetleri gözden çıkaran modern bireyin, içine düştüğü alışveriş çılgınlığı ile bilinçsiz, gereksiz ve aşırı tüketim anlayışı ortaya koyulmuştur. Modern yaşama biçiminde insanların imajları sayesinde ölümsüzlüğe kavuşacakları algısıyla insanların kendilerini kandırdıkları ifade edilirken insanların modern toplum içinde herhangi bir değer üretip adlarının kalıcı olmasını sağlamak yerine insanların giyim-kuşamıyla, süsüyle, görüntüsüyle kısaca imajları sayesinde anılacakları algısı eleştirilmiştir. Modern toplumda insanların rağbet gösterdiği imajların, gösterilerin ve modaların yüzeyselliğine ve kısa ömürlü olmasına dikkat çekilirken tüketim toplumunun

karşısında direnen ve tüketim toplumunun bir parçası olmayı reddeden bireylerin varlığından da bahsedilmiştir. Bu bireyler, modern yaşama biçiminde üretilen şeylerin değerini gözetmeden ne olursa olsun sürekli üretim yapılmasının ve tüketim odaklı yaşama biçiminin karşısında olmuşlardır.

Behiç Ak; *Bina* piyesinde bürokrasinin kuralsız, mantıksız ve yanlış karar alması ve sorumluluğunu başkalarına yüklemesi, bürokraside karar alıcıların şekilci yaklaşımları ve işlerini kurallara uygun yapmaması, kimi zaman bürokrasinin niteliksiz ve yeteneksiz kişilerden oluşması ve kurumlaşmanın yokluğu noktasından modern bürokrasi yapılanmasını eleştirmiştir. *Hastane* piyesinde ise organize bir kötülüğün ve çıkarcılığın hâkim olduğu bürokrasi anlayışı üzerinden bilimin ve teknolojinin sağladığı olanakları kendi iktidarlarını ve otoritelerini sağlamlaştırmak amacıyla kullanarak adaletsiz uygulamalar yapan bürokrasi tutumu eleştirilmiştir. Bu uygulamaların modern diktatörlükler yaratması, bürokrasideki güç zehirlenmesinin boyutları ve bürokrasideki yozlaşmaların neticeleri gösterilmiştir.

Son olarak Behiç Ak'ın piyeslerinde, modernizmin ve modern yaşama biçiminin etkilerine teknolojik, ekolojik, şehirleşme, insani değerlerde ve ilişkilerde çözülme bağlamında çokça eleştiriler getirilirken modernliğin getirdiği sekülerleşme ve maneviyat boyutuna çok az eleştiriler getirildiği görülmüştür.

BEHİÇ AK İLE SÖYLEŞİ

Behiç Bey, öncelikle *Behiç Ak'ın Tiyatrolarında Modernizmin ve Modern Yaşama Biçiminin Eleştirisi* adlı yüksek lisans çalışmamızı birincil kaynaktan aydınlatma ve değerlendirme imkânı verdiğiniz için sözlerime teşekkür ederek başlamak isterim. Sanatın birçok türüyle ilgilenen çok yönlü bir sanatçı olarak kısaca tiyatronun sizdeki yerinden ve tiyatronun sizin için ne ifade ettiğinden bahsedebilir misiniz?

Tiyatro her şeyden önce diyalogun serüvenidir. İnsanın insanla, nesneyle, doğa ve evrenle hatta kendiyle kurduğu diyaloğun zamansız ifadesidir. Diyalog beklentiyi değiştirir yeni sürprizler yaratır. Felsefenin temelidir. Soru ve cevabın imkânsız ilişkisinin bizi taşıyacağı yeni problematikleri sanatsal bir zeminde ifade etmektir. Sesle, bedenle, cümlelerle, müzikle…

Zamansızdır çünkü primitif kalmaya mahkumdur. İnsanın, tarihin ilk başından beri sahneye, dansla büyüyle çıkmasının bir uzantısıdır. Hep kendine yeterlidir. Düzey olarak farklılıklar gösterir ama ilerleme mitosu tiyatroyu değiştiremez o hep kendine sadık kalır. Teknolojik olarak gelişmiş bir oyun iyi yazılmış bir metnin önüne geçemez. Replikası yapılamaz. Dönüştürülemez. Sahnede canlı bedenlerin yaptığı sanatsal faaliyettir. Canlı bedenleriyle o an orada olan izleyiciler tarafından izlenir. Tv tiyatrosu olmaz, Radyo tiyatrosu olmaz. Hiç bir teknolojik gelişme tiyatronun primitiv özelliklerini tamamen kapsayamaz ve değiştirmez. Beni de bu çekim gücü elbette ki etkiledi. Çok kalıcı bir yeri var metin yazmanın hayatımda.

Çocuk okurlara yönelik roman ve hikâye türüyle ön plana çıkarken yetişkinlere yönelik -*Yıldızların Tembelliği* ve *Uyku Şehir* adlı iki eserinizi dışarıda tutarak soruyorum- tiyatro türüne ağırlık vermenizin özel bir nedeni var mıdır? Bir de bazı tiyatrolarınızın karakter adlandırılmasında Erkek, Adam, Kadın, Kız gibi adlandırmalar tercih etmenizin nedeni ele alınan konunun evrenselliğine vurgu yapmaktan mı ileri geliyor? Yoksa başka bir bilinçli tercih mi söz konusudur?

Tiyatro metni kalıcı bir metin olma iddiasını taşır. MÖ 5.yy.da yazılmış bazı metinlerin hâlâ kalıcı olduğu düşünülürse ne demek istediğim anlaşılır. *Kuşlar, Lysistrata, Persler* gibi metinler günümüzün dünyasında da yerini kolaylıkla bulur. Benim tiyatroyla ilişkim kalıcı metinler yazma isteğimle oluştu elbette ama insan ilişkilerinin belirsiz dünyasına yolculuk yapma arzum daha öne çıktı. Erkek Kadın gibi

tanımlamalar tiple karakter arasında gidip gelen insanın mizahını yakalama çabasından doğdu.

Söz konusu çalışmamıza yönelik sorulara başlamadan önce, son olarak şunu da sormak istiyorum. *Tek Kişilik Şehir* adlı piyesiniz garson tiplemesi, tek mekânda geçmesi ve yer yer olay örgüsü gibi açılardan Sabahattin Kudret Aksal'ın *Kahvede Şenlik Var* adlı piyesiyle benzer yönler taşıdığı görülüyor. Bu husus hakkında ne söylemek istersiniz?

Tek Kişilik Şehir ile *Kahvede Şenlik Var* arasında kavramsal olarak pek ilişki yok.

***Tek Kişilik Şehir* adlı piyesinizde modern şehir yaşamının her yönden çöküşe geçip iflas etmesi göze çarpıyor. Modern şehrin ekolojik dengesi altüst olmuş, sosyal bir varlık olan insan gitgide yalnızlaşmış, çevresinde konuşacak çok sınırlı insan kalmış. Bu bakımından piyesteki modern yaşama biçimi modernleşmenin ve onun getirdiği bireyselleşmenin bir sonucu olarak okunabilir mi? Modern toplumun yavaş yavaş piyeste bahsedilen bu noktaya doğru evrileceğini mi düşünüyorsunuz? *Tek Kişilik Şehir* adlı piyesiniz modern toplum/modern yaşama biçiminin bir ileri seviye distopyası olarak okunmaya müsait midir?**

Bu oyunlar yoruma açıktır. Yazardan doğru yorumu öğrenmeye çalışmak elbette ki bir yanılgıdır. Yazarın anlatmak istediği şeyle anlattığı şey aynı şeydir. Yazarı bir akademisyen olarak ya da bir endüstri tasarımcısı gibi görmemelisiniz. Yani tiyatro metni bir tasarım değil bir sanatsal üründür. Yorumlar farklılaşabilir. Doğru kavramlar kullanmak şartıyla yorumlayan okuyucu izleyici farklı sonuçlara varabilir. Günümüzde en büyük sorunlardan biri de ne yazık ki metin eleştirisinin belli klişelere sıkışıp kalmasıdır. Bireyin yalnızlığını salt Modernizmle ilgili görmek bu klişelerden biridir. Birey olan insan her çağda yalnızdır. Bugünün yaşamı da eskisi gibi ama farklı biçimlerde bireyi yok ediyor ne yazık ki onu yalnızlığa mahkûm ederek yapıyor bunu. Toplumu değiştirme özelliğini kaybetmiş kişi birey değildir.

Piyeslerinizdeki çevreci yaklaşım tiyatro anlayışınızda dikkati çeken unsurların başında geliyor. Oyunlarınızda modernleşmenin ve modern yaşama biçiminin ekosistem üzerindeki olumsuz etkilerini net ve ironik bir biçimde işliyorsunuz. Bu bağlamda modern yaşama biçiminde yapıp ettikleriyle ekolojiye verdiği zararın neticesinde kendi sonunu hazırlayan modern bireyin davranışları hakkında neler söylemek istersiniz?

Ekolojiyle ilgili sorun "oluşmakla yapmak" arasındaki hız farkından kaynaklanır. Şüphesiz bu aynı anda trajik ya da mizahi olabilir. Uyumsuz bir varlık olan insanın uyumsuzluğunu arttırır. Uyumsuz tiyatro için eşsiz olanaklar ortaya çıkar. İnsan kendi sonunu hazırlar cümlesi doğru değil. Çünkü bu cümlede insan öznedir. İnsanın yok oluşu, özne olmadığı üretim faaliyetlerini denetleyemediği bir sistem içine sıkışmışlığından kaynaklanır. Hiç bir özne kendi sonunu hazırlamaz. Onu değiştirebilme kabiliyetine sahiptir.

***Benim Küçük Küresel Köyüm* ve *İki Çarpı İki* adlı piyesinizde küreselleşmenin eleştirisini yapıyorsunuz. Küreselleşme olgusuna bakış açınızı biraz açabilir misiniz? Günümüzde küreselleşme karşılıklı bir etkileşimden çıkıp birbirine tahakküm etme noktasına mı gelmiştir? Küreselleşmenin bir sonucu olarak modern yaşama biçiminde farklılıkların azalıp insanların tektipleşmeye doğru gitmesi yahut *İki Çarpı İki* piyesindeki Sema'nın deyimiyle insanların eylemlerinde "aynı"laşması karşısında düşünceleriniz nelerdir?**

Küreselleşme yanıltıcı bir kavramdır. Küreselleşme yerine Piramitleşme kavramını kullanmalıyız.

Tiyatrolarınızda modern toplumun tüketim toplumuna dönüşümünü, modern bireyin gereksiz ve bilinçsiz tüketim anlayışını çokça eleştiriyorsunuz. Toplumun, tüketim toplumuna dönüşümünde modernleşme, kapitalizm, moda bağlamında nasıl değerlendirirsiniz?

Tüketim toplumu kavramı yerine Aşırı Üretim toplumu demek daha doğru. Kapitalizmin doğa ve insan kaynaklarını vahşice sömürerek yaptığı gereğinden çok çok fazla yaptığı üretimin vebalini insanlara yüklemek için bulduğu bir kavram Tüketim Toplumu kavramı. "Yani sen çok tükettiğin için aşırı üretim var" demek için. Oysa tersi doğrudur. Doğru kavramları kullanan insan özneleşir.

Modern yaşama biçiminde teknolojinin ve teknolojik unsurların artan etkisini tiyatrolarınızda konu olarak sıklıkla işliyorsunuz. Tiyatrolarınızda modern teknoloji ve teknolojik unsurlar baskın olarak olumsuz etkileriyle yansıtılıyor. *Ayrılık* piyesinde Modern insan sayılmanın tuşlama miktarıyla ölçülüyor olması, modern yaşamda insan ile teknolojinin bağına dikkat çeken çok yerinde bir tespit. Bu açıdan modern yaşama biçimindeki teknoloji ve teknolojik unsurlar hakkında düşüncelerinizi biraz açar mısınız?

Bugünün en büyük sorunlarından biri de teknolojinin bilimin yerini almasıdır. Bilimin amacı teknoloji üretmek değildir. Ama günümüzün aşırı üretim toplumları bilmek ve yapmayı özdeşleştirerek felsefeyi öldürdüler. Bilimin ilk amacı anlamaktır. Yapmak değil. Sanatın ise aramak.

***Hastane* ve *Bina* gibi piyeslerinizde bürokrasinin tutumlarına eleştiriler getiriyorsunuz. Modern bürokrasiye dair yorumlarınızı kısaca belirtir misiniz?**

Modern bürokrasi çok geride kaldı. Bürokrasinin yerini teknokrasi aldı artık.

Son olarak Behiç Bey, masanızda veya gelecek planlarınızda yeni bir tiyatro çalışmanız mevcut mudur?

Yeni oyunlar yazma arayışındayım yıllardır. Henüz demleniyorlar.

Tez çalışmamıza gösterdiğiniz ilgi ve içten cevaplarınız için teşekkür ederiz.

Sorularına öz cevaplar vermeye çalıştım. Sevgi ve dostlukla.

26.05.2023

KAYNAKÇA

1. Çalışmaya Esas Oluşturan Kaynaklar

1.1. Behiç Ak'ın Tiyatroları

Ak, Behiç, *İki Çarpı İki*, 1. Baskı, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2007.

———, *İmaj Katili*, 1. Baskı, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2004.

———, *Tek Kişilik Şehir*, 2. Baskı, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2008.

———, *Toplu Oyunlar 2 - Küçülecek Yer Kalmadı & Benim Küçük Küresel Köyüm*, 1. Baskı, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2009.

———, *Toplu Oyunları 1 - Fay Hattı - Newton Bilgisayardan Ne Anlar*, 1. Baskı, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2003.

———, *Toplu Oyunları 3 - Bina & Ayrılık & Hastane*, 1. Baskı, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2013.

2. Referans Kaynaklar

2.1. Kitap, Tez, Ansiklopedi ve Sözlükler

Acar, Mustafa, Ömer Demir, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, 6. Baskı, Adres Yayınları, Ankara 2005.

Aktay, Yasin, "Kavramsal Açıdan Modernizm ve Postmodernizm'e Bakmak", *Hece*, Düşüncede, Edebiyatta, Sanatta Modernizmden Postmodernizme Özel Sayısı, S. 138/139/140 (2008), s. 8-16.

Beckett, Samuel, *Godot'yu Beklerken*, Kabalcı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2017.

Berman, Marshall, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor Modernite Deneyimi*, çev. Bülent Altuğ, Ümit Peker, 16. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, 6. Baskı, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2005.

Demir, Fethi, *1980 Sonrası Türk Tiyatro Edebiyatı*, 1. Baskı, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2016.

Doğan, Mesut, *Çevre Sorunları*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul 2015.

Dural, A. Baran, (ed.), *Sosyoloji'de Kuram- Yöntem- Güncel Yaklaşımlar*, 1. Baskı,

Paradigma Akademi, İstanbul 2014.

Ergin, Erkan, "Behiç Ak Tiyatrosu", *Tiyatro Araştırmaları Dergisi* , 30 (2010), s. 79-91.

Erkal, Mustafa E., Burhan Baloğlu, Filiz Baloğlu, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, 1. Baskı, Der Yayınları, İstanbul 1997.

Giddens, Anthony, *Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil, 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1994.

Giddens, Anthony, Philip W Sutton, *Sosyolojide Temel Kavramlar*, çev. Esgin Ali, 3. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara 2018.

Jusdanis, Gregory, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür Milli Edebiyatın İcat Edilişi*, çev. Tuncay Birkan, 1. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul 1998.

Kantarcıoğlu, Sevim, *Türk ve Dünya Romanlarında Modernizm*, 1. Baskı, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2007.

Kaptan, Deniz, *Mekanın Tiyatralliği ve Bir Örnek Olarak Behiç Ak Oyunları*, Ankara Üniversitesi SBE, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

Kovaçeviç, Duşan, *Yıldız Tozu,* çev. Bilge Emin, Mitos Boyut Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2017.

Latour, Bruno, *Biz Hiç Modern Olmadık*, çev. İnci Uysal, 1. Baskı, Nurgonk Yayıncılık, İstanbul 2008.

Loo, Hans Van Der, Williem Van Reijen, *Modernleşmenin Paradoksları: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, çev. Kadir Canatan, 1. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.

Marshall, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, 2. Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999.

Melville, Herman, *Yazıcı Bartleby,* çev. Murat Belge, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2015.

Oppermann, Serpil, (ed.), *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*, 1. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara 2012.

Özyön, Arzu, *Absürt Tiyatro'nun 1970 Sonrası Tiyatromuza Yansımaları*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi 2017.

Parlatır, İsmail vd., *Türkçe Sözlük*, 9.Baskı., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

Taylor, Charles, *Modernliğin Sıkıntıları*, çev. Uğur Canbilen, 2. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011.

Tomru, Duygu Seda, *Türkiye'de Absürd Tiyatro ve Birey Teması*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003.

Touraine, Alain, *Modernliğin Eleştirisi*, çev. Tufan Hülya, 4. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

Ülken, Hilmi Ziya, *Sosyoloji Sözlüğü*, 1. Baskı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1969.

Ünalan, Dilara, *Modern İnsanın Trajik Hayatına Katlanabilmesinin Bir Yolu Olan Kara Komedi ve Bu Bağlamda Behiç Ak'ın Tek Kişilik Şehir ve Güngör Dilmen'in Canlı Maymun Lokantası Oyunlarındaki Garson Karakterlerinin İncelenmesi*, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

Weber, Max, *Bürokrasi ve Otorite*, çev. H. Bahadır Akın, 1. Baskı, Adres Yayınları, Ankara 2005.

2.2. Makale, Madde ve Yayımlanmış Bildiriler

Altunay, Alper, "Biri Bizi Gözetliyor Programı ve Elektronik Gözetim", *Kurgu Dergisi*, S. 20 (2003), s. 133–141.

Binark, Mutlu, Barış Kılıçbay, "Türkiye'de Gerçek Televizyonu ve Telegörsel Kimlikler: Biri Bizi Gözetliyor Örneği", *İletişim Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 1 (2004), s. 73–92.

Çakır, Süreyya, "İmaj, Gösteri ve Tüketim Toplumunun Eleştirel Analizi: İmaj Katili", *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, S. 11 (2009), s. 75–94.

Karakaş, Mehmet, "Türk Modernleşmesi Üzerine Değerlendirmeler", *Sosyologca*, C. 24, S. December (2022), s. 109–120.

Kayabaşı, Şifa, Mustafa Kayabaşı, "Boşanma Olgusunun Behiç Ak 'ın 'Ayrılık' Oyununda Ele Alınışı", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 56 (2022), s. 239–253.

Özyön, Arzu, "Behiç Ak'ın Çevreci Bakış Açısının Oyunlarına Yansıması: Küçülecek

Yer Kalmadı, Benim Küçük Küresel Köyüm ve Tek Kişilik Şehir", *Turkish Studies*, C. 13/12, S. Spring (2018), s. 363–376.

Solak, Caner, "Bir Ekoeleştiri Denemesi: Behiç Ak'ın Tek Kişilik Şehir Oyununda Birey, Toplum ve Çevre İlişkileri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 47 (2012), s. 211–223.

Topal, Murat, E.Işıl ARSLAN, "Türkiye'de Çevre Mühendisliği Bölümleri ve Eğitimi", *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, C. 26, S. 1 (2010), s. 34–49.

Yaşar, Gamze Aslan, "Ortaçağdan Günümüze 'Modernite': Doğuşu ve Doğası", *Adiyaman University Journal of Social Sciences*, S. 7 (2011), s. 10–26.

2.3 Elektronik Kaynaklar

Gülan, Gülçin, "Newton bilgisayardan ne anlar?", *Cumhuriyet*, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/newton-bilgisayardan-ne-anlar-1789586. [Erişim tarihi: 03.01.2022].